

Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
w Poznaniu

PORADNIK
BIBLIOGRAFICZNO-METODYCZNY

Kwartalnik

Poznań 2018

Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego

Iwona Smarsz

Redaguje zespół:

Aneta Szczepaniak-Głębocka

Andrzej Dudziak

ISSN 0238-9142

Materiał szkoleniowy

Powielono w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu

A-5 325 egz.

S P I S T R E Ś C I

	str.
I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ (oprac. Andrzej Dudziak).....	5
II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE	
Katarzyna Kuczyńska-Koschany – Literacki obraz odzyskania niepodległości.....	15
Marcin Radomski – Wzloty i upadki Rzeczypospolitej – historia niepodległej 966-2018	32
Marcin Bzdawka – Traktat wersalski – targi o kształt granic II Rzeczypospolitej	42
Bibliografie osobowe: Józef Haller	50
III. MATERIAŁY METODYCZNE	
Małgorzata Derwich – Polska Niepodległa – Polki w walce o niepodległość. 100-lecie praw kobiet.....	57
IV. MATERIAŁY REGIONALNE	
A. Przegląd nowości regionalnych	77
B. Imprezy kulturalne w bibliotekach publicznych woj. wielkopolskiego..	83
C. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury na łamach prasy	119
V. KRONIKA.....	122

I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ

Poniższy kalendarz, to wybrane daty rocznic, obchodów i wydarzeń na III kwartał 2018 roku. Szerszy zestaw dat na III kwartał znajduje się w „Poradnikach Bibliograficzno-Metodycznych” z lat ubiegłych.

L i p i e c

	1 VII		– Światowy Dzień Architektury
	1 VII		– Dzień Spółdzielczości uchwalony przez Sejm RP w 1995 roku
(240)	2 VII	1778	– Zm. Jean Jacques Rousseau, pisarz i filozof francuski (ur. 28 VI 1712)
(95)	2 VII	1923	– Ur. Wisława Szymborska, poetka, eseistka, krytyk literacki, tłumaczka, laureatka Nagrody Nobla 1996 (zm. 1 II 2012)
(135)	3 VII	1883	– Ur. Franz Kafka, pisarz austriacki (zm. 3 VI 1924)
(75)	4 VII	1943	– Zm. Władysław Sikorski, generał, naczelny wódz wojsk polskich na Zachodzie (ur. 20 V 1881)
	5 VII		– Dzień Słowiańskich Apostołów, Cyryla i Metodego
(40)	5 VII	1978	– Lot kosmiczny pierwszego polskiego kosmonauty Mirosława Hermaszewskiego (statek Sojuz 30)
(10)	5 VII	2008	– Zm. Yukio Kudo, japoński poeta, eseista, tłumacz literatury polskiej m.in. Gombrowicza, Konwickiego, Miłosa, Schulza i Mickiewicza (ur. 20 III 1925)
	6 VII		– Dzień Radcy Prawnego ustanowiony przez Krajową Radę Radców Prawnych w październiku 2010 roku
	6 VII		– Międzynarodowy Dzień Spółdzielczości obchodzony od 1922 r. z inicjatywy Międzynarodowego Związku Spółdzielczego
(125)	6 VII	1893	– Zm. Guy de Maupassant, pisarz francuski (ur. 5 VIII 1850)

- (195) 9 VII 1823 – Ur. Henryk Rodakowski, malarz portrecista (zm. 28 XII 1894)
- 11 VII – Światowy Dzień Ludności ogłoszony w 1987 r. przez ONZ jako dzień narodzin pięciomiliardowego mieszkańca Ziemi
- 11 VII – Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Ludobójstwa dokonanego przez ukraińskich nacjonalistów na obywatelach II RP
- (75) 11 VII 1943 – Mord dokonany przez nacjonalistów z OUN-UPA (Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów-Ukraińskiej Powstańczej Armii) na ludności polskiej na Wołyniu
- (240) 11 VII 1778 – Narodziny polskiej opery narodowej – prapremiera opery „Nędza uszczęśliwiona” na podstawie kantaty Franciszka Bohomolca, z librettem Wojciecha Bogusławskiego i muzyką Macieja Kamieńskiego
- (80) 12 VII 1938 – Ur. Wincenty Różański, poeta wielkopolski, nagrodzony w 2002 roku Nagrodą Artystyczną Miasta Poznania, laureat ogólnopolskiej nagrody Pierścieni Mędrców Betlejemskich w 2006 roku (zm. 3 I 2009)
- (10) 13 VII 2008 – Zm. Bronisław Geremek, polski polityk, z wykształcenia historyk-mediewista, minister spraw zagranicznych (ur. 6 III 1932)
- (115) 14 VII 1903 – Ur. Irving Stone, pisarz amerykański, autor beletryzowanych biografii (zm. 26 VIII 1989)
- (100) 14 VII 1918 – Ur. Ingmar Bergman (właśc. Ernst Ingmar Bergman), szwedzki reżyser filmowy i teatralny, laureat wielu nagród (zm. 30 VII 2007)
- (50) 14 VII 1968 – Zm. Konstantin Paustowski, pisarz rosyjski (ur. 31 V 1892)
- 15 VII – Światowy Dzień Bez Telefonu Komórkowego
- (110) 15 VII 1908 – Ur. Henryk Zygański, matematyk i kryptolog: członek zespołu, który złamał (styczeń 1933) szyfr Enigmy, absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (zm. 30 VIII 1978)

- (75) 15 VII 1943 – I Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki złożyła przysięgę żołnierską w Sielcach nad Oką
- (10) 18 VII 2008 – Zm. Maciej Broński (właśc. Wojciech Skalmowski), urodzony w Poznaniu, wyemigrował w 1968 roku, eseista, krytyk literacki, orientalista, językoznawca, współpracownik paryskiej „Kultury” i „Tygodnika Powszechnego” (ur. 24 VI 1933)
- (125) 19 VII 1893 – Ur. Władimir Majakowski, poeta rosyjski (zm. 14 IV 1930)
- (130) 20 VII 1888 – Ur. Emil Zegadłowicz, poeta, powieściopisarz, dramaturg okresu międzywojennego, w latach 1929-1931 mieszkał w Poznaniu i pracował jako kierownik literacki Teatru Polskiego, doradca Księgarni Świętego Wojciecha, redaktor czasopism (zm. 24 II 1941)
- (120) 20 VII 1898 – Ur. Leopold Infeld, fizyk, autor prac z teorii względności, współpracownik Alberta Einsteina (zm. 15 I 1968)
- (125) 21 VII 1893 – Ur. Hans Fallada (właśc. Rudolf Ditzen), pisarz niemiecki (zm. 5 II 1947)
- (415) 22 VII 1603 – Zm. Łukasz Górnicki, poeta, pisarz polityczny, tłumacz, sekretarz króla Zygmunta Augusta i jego bibliotekarz (ur. 1527 – dokładna data nieznana)
- (140) 22 VII 1878 – Ur. Janusz Korczak (właśc. Henryk Goldszmit), pedagog i pisarz (zm. 7 VIII 1942)
- (60) 22 VII 1958 – Zm. Michał Zoszczenko, pisarz radziecki (ur. 10 VIII 1895)
- 24 VII – Święto Policji
- (85) 24 VII 1933 – Ur. Jerzy Harasymowicz, poeta (zm. 21 VIII 1999)
- 28 VII – Światowy Dzień Wirusowego Zapalenia Wątroby
- (20) 28 VII 1998 – Zm. Zbigniew Herbert, poeta, eseista, dramatopisarz, autor słuchowisk (ur. 29 X 1924)
- (20) 28 VII 1998 – Zm. Adam Hollanek, pisarz i publicysta, autor utworów fantastycznonaukowych (ur. 4 X 1922)

- (200) 30 VII 1818 – Ur. Emily Jane Brontë, poetka i pisarka angielska (zm. 19 XII 1848)
- (165) 30 VII 1853 – Ur. Julian Fałat, malarz, pedagog (zm. 9 VII 1929)
- (155) 30 VII 1863 – Ur. Henry Ford, przemysłowiec amerykański, pionier motoryzacji (zm. 7 IV 1947)
- (65) 31 VII 1953 – Zm. Kornel Makuszyński, powieściopisarz, krytyk teatralny, poeta, felietonista i publicysta, autor książek dla dzieci i młodzieży (ur. 8 I 1884)

S i e r p i e ń

- (70) 1 VIII 1948 – Zm. Adam Wodziczko, botanik, profesor UP, związany z Wielkopolską (ur. 8 VIII 1887)
- 2 VIII – Dzień Pamięci o Zagładzie Romów w rocznicę likwidacji przez Niemców tzw. obozu rodzinnego dla Cyganów w Birkenau (w nocy z 2/3 sierpnia 1944 roku wymordowano prawie 3 tys. osób – dzieci, kobiety i mężczyźni)
- (245) 3 VIII 1773 – Zm. Stanisław Konarski (właśc. Hieronim Franciszek Konarski), pedagog, publicysta (ur. 30 IX 1700)
- (10) 3 VIII 2008 – Zm. Aleksandr Isajewicz Sołżenicyn, rosyjski pisarz i historyk, laureat Nagrody Nobla 1970, dysydent, więzień łagrów (ur. 11 XII 1918)
- 4 VIII – Święto Bambińskie obchodzone corocznie w Poznaniu w pierwszą sobotę sierpnia
- (110) 5 VIII 1908 – Zm. Walery Wróblewski, działacz rewolucyjny (ur. 5 XII 1836)
- (90) 6 VIII 1928 – Ur. Andy Warhol (właśc. Andrew Andy Warhol), malarz i plastyk amerykański, przedstawiciel pop-artu (zm. 22 II 1987)
- (80) 7 VIII 1938 – Zm. Konstantin Stanisławski, radziecki reżyser, aktor, teoretyk teatru (ur. 17 I 1863)

- (120) 10 VIII 1898 – Ur. Tadeusz Dołęga-Mostowicz, pisarz (zm. 20 IX 1939)
- (90) 10 VIII 1928 – Ur. Jerzy Janicki, pisarz, dramaturg, scenarzysta i dziennikarz (zm. 15 IV 2007)
- (125) 11 VIII 1893 – Ur. Kamil Giżycki, prozaik, podróżnik, etnograf (zm. 19 IV 1968)
- (85) 11 VIII 1933 – Ur. Jerzy Grotowski, polski reżyser, teoretyk teatru, pedagog, reformator teatru XX w. (zm. 14 I 1999)
- (170) 12 VIII 1848 – Zm. George Stephenson, wynalazca lokomotywy (ur. 9 VI 1781)
- (155) 13 VIII 1863 – Zm. Eugène Delacroix, malarz francuski, przedstawiciel romantyzmu w sztuce europejskiej (ur. 26 IV 1798)
- (145) 13 VIII 1873 – Ur. Józef Haller, gen. broni Wojska Polskiego, Naczelnny Dowódca Wojsk Polskich walczących po stronie Ententy (zm. 4 VI 1960)
- (60) 14 VIII 1958 – Zm. Frederic Joliot-Curie, francuski fizyk, laureat Nagrody Nobla w dziedzinie chemii w 1935 roku, którą otrzymał wraz z żoną Iréne Curie, córką Marii Skłodowskiej-Curie (ur. 19 III 1900)
- 15 VIII – Święto Wojska Polskiego w rocznicę zwycięstwa nad Rosją Sowiecką w 1920 roku
- (160) 15 VIII 1858 – Ur. Edith Nesbit, powieściopisarka i poetka angielska (zm. 22 IV 1924)
- (80) 15 VIII 1938 – Ur. Janusz Zajdel, pisarz, autor fantastyki naukowej (zm. 19 VII 1985)
- (40) 18 VIII 1978 – Zm. Konstantin Simonow, prozaik i poeta rosyjski (ur. 28 XI 1915)
- 19 VIII – Światowy Dzień Fotografii
- (75) 20 VIII 1943 – Zm. Tadeusz Zawadzki „Zośka”, harcmistrz, podporucznik AK, bohater książki Aleksandra Kamińskiego „Kamienie na szaniec” (ur. 24 I 1921)

- (160) 21 VIII 1858 – Ur. Wacław Sieroszewski, powieściopisarz i nowelista (zm. 20 IV 1945)
- (60) 22 VIII 1958 – Zm. Roger Martin du Gard, pisarz francuski, laureat Nagrody Nobla w 1937 r. (ur. 23 III 1881)
- 23 VIII – Europejski Dzień Pamięci Ofiar Stalinizmu i Nazizmu ogłoszony przez Parlament Europejski w 2008 roku *znany też jako Europejski Dzień Pamięci Ofiar Reżimów Totalitarnych, Międzynarodowy Dzień Czarnej Wstążki*
- (125) 23 VIII 1893 – Zm. Michał Elwiro Andriolli, polski rysownik, ilustrator i malarz, *twórca ilustracji do pierwszego wydania „Pana Tadeusza”* (ur. 2 XI 1836)
- (110) 25 VIII 1908 – Zm. Alexandre Becquerel, fizyk francuski, laureat Nagrody Nobla w 1903 roku (ur. 15 XII 1852)
- (100) 25 VIII 1918 – Ur. Leonard Bernstein, kompozytor, pianista i dyrygent amerykański (zm. 14 X 1990)
- (70) 25 VIII 1948 – Obrady Światowego Kongresu Intelktualistów we Wrocławiu (zakończone 28 VIII 1948)
- (120) 26 VIII 1898 – Ur. George Gershwin, pianista i kompozytor amerykański (zm. 11 VII 1937)
- 28 VIII – Święto Lotnictwa Polskiego obchodzone w rocznicę zwycięstwa Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury w międzynarodowych zawodach Challenge 1932 w Berlinie
- (80) 30 VIII 1938 – Ur. Dorota Terakowska, pisarka, dziennikarka (zm. 4 I 2004)
- (40) 30 VIII 1978 – Zm. Henryk Zygałski, matematyk i kryptolog: członek zespołu, który złamał (styczeń 1933) szyfr Enigmy, absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (ur. 15 VII 1908)
- (5) 30 VIII 2013 – Zm. Seamus Heaney, irlandzki poeta, laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury (ur. 13 IV 1939)
- 31 VIII – Święto Kawalerii Polskiej

- 31 VIII – Święto Wolności i Solidarności ustanowione przez Sejm RP
- (110) 31 VIII 1908 – Ur. William Saroyan, amerykański prozaik i dramaturg (zm. 18 V 1981)

W r z e s i e ń

- 1 IX – Międzynarodowy Dzień Pokoju obchodzony w rocznicę wybuchu II wojny światowej
- (45) 2 IX 1973 – Zm. John Ronald Reuel Tolkien, pisarz angielski, autor powieści – baśni, literaturoznawca angielski (ur. 3 I 1892)
- (360) 3 IX 1658 – Zm. Oliver Cromwell, wódz i polityk angielski (ur. 25 IV 1599)
- (135) 3 IX 1883 – Zm. Iwan Turgieniew, pisarz rosyjski (ur. 9 XI 1818)
- (15) 5 IX 2003 – Zm. Kir Bułyczow (właśc. Możejko Igor Wsiewołodowicz), rosyjski historyk i pisarz fantastyki naukowej (ur. 18 X 1934)
- (30) 6 IX 1988 – Zm. Stefan Themerson, polski powieściopisarz, autor książek dla dzieci, eseista, fotografik i filmowiec (ur. 25 I 1910)
- (20) 6 IX 1998 – Zm. Akira Kurosawa, japoński reżyser, scenarzysta i producent filmowy (ur. 23 III 1910)
- 8 IX – Międzynarodowy Dzień Walki z Analfabetyzmem
- 8 IX – Międzynarodowy Dzień Piśmiennictwa uchwalony przez UNESCO w 1965 roku
- (110) 8 IX 1908 – Ur. Franciszek Witaszek, lekarz, działacz ruchu oporu związany z Wielkopolską (zm. 8 I 1943)
- (75) 8 IX 1943 – Zm. Julius Fučík, pisarz czeski, krytyk literacki, dziennikarz i działacz polityczny (ur. 23 II 1903)
- (190) 9 IX 1828 – Ur. Lew Tołstoj, pisarz rosyjski (zm. 20 XI 1910)

- (180) 11 IX 1838 – Ur. Adam Asnyk, poeta, dramaturg (zm. 2 VIII 1897)
- 12 IX – Święto Wojsk Lądowych obchodzone w Polsce od 1996 roku na pamiątkę odsieczy wiedeńskiej Jana III Sobieskiego 12 września 1683 roku
- 12 IX – Światowy Dzień Zdrowia Jamy Ustnej ustanowiony przez Światową Organizację Dentystyczną (FDI)
- (335) 12 IX 1683 – Bitwa pod Wiedniem – rozgromienie Turków przez wojska sprzymierzone pod dowództwem króla Jana III Sobieskiego
- (195) 12 IX 1823 – Ur. Kornel Ujejski, poeta, publicysta (zm. 19 IX 1897)
- (215) 13 IX 1803 – Ur. Maurycy Mochnacki, krytyk literacki, publicysta (zm. 20 XII 1834)
- 14 IX – Dzień Solidarności z Osobami Chorymi na Schizofrenię
- (40) 14 IX 1978 – Zm. Zenon Kosidowski, pisarz, w okresie międzywojennym związany z Poznaniem, współredaktor „Zdroju” (ur. 22 VI 1898)
- 16 IX – Dzień Środków Społecznego Przekazu obchodzony przez Kościół katolicki w Polsce w trzecią niedzielę września
- 17 IX – Dzień Sybiraka obchodzony w dniu agresji Związku Radzieckiego na Polskę w 1939 r.
- (155) 17 IX 1863 – Zm. Józef Korzeniowski, powieściopisarz, dramaturg (ur. 19 III 1797)
- (80) 17 IX 1938 – Zm. Bruno Jasieński (właśc. Wiktor Zysman), poeta, prozaik, dramaturg (ur. 17 VII 1901)
- 18 IX – Międzynarodowy Dzień Pokoju ustanowiony podczas XXVI sesji Zgromadzenia Ogólnego NZ w 1981 roku (obchodzony w trzeci wtorek września – dzień rozpoczęcia dorocznej sesji Zgromadzenia Ogólnego NZ)
- (135) 18 IX 1883 – Ur. Ludomir Różycki, kompozytor (zm. 1 I 1953)

- (110) 19 IX 1908 – Ur. Mika Toimi Waltari, pisarz fiński (zm. 26 VIII 1979)
- (140) 20 IX 1878 – Ur. Upton Sinclair, pisarz amerykański (zm. 26 XI 1968)
- (95) 20 IX 1923 – Ur. Marian Koszewski, regionalista i historyk związany z Kościanem, autor wielu publikacji, założyciel Towarzystwa Miłośników Ziemi Kościańskiej (zm. 16 X 2006)
- 21 IX – Światowy Dzień Choroby Alzheimera obchodzony od 1994 roku
- 22 IX – Europejski Dzień bez Samochodu
- (110) 23 IX 1908 – Zm. Deotyma (właśc. Jadwiga Łuszczewska), poetka i powieściopisarka (ur. 1 VII 1834)
- (50) 23 IX 1968 – Zm. ojciec Pio (właśc. Francesco Forgione), zakonnik, włoski kapucyn, stygmatyk, kanonizowany w 2002 r. (ur. 25 V 1887)
- (45) 23 IX 1973 – Zm. Pablo Neruda, poeta chilijski, laureat Nagrody Nobla w 1971 roku (ur. 12 VII 1904)
- (130) 26 IX 1888 – Ur. Thomas Stearns Eliot, anglo-amerykański poeta i dramaturg, laureat Nagrody Nobla w 1948 r. (zm. 4 I 1965)
- (40) 26 IX 1978 – Zm. Jan Parandowski, prozaik, eseista, tłumacz (ur. 11 V 1895)
- 27 IX – Dzień Polskiego Państwa Podziemnego
- 27 IX – Międzynarodowy Dzień Turystyki obchodzony od 1980 roku na wniosek Światowej Organizacji Turystyki
- 27 IX – Światowy Dzień Morza obchodzony z inicjatywy Międzynarodowej Organizacji Morskiej w ostatni czwartek września
- (215) 27 IX 1803 – Ur. Prosper Mérimée, francuski pisarz i dramaturg, historyk i archeolog (zm. 23 IX 1870)

- (160) 27 IX 1858 – Ur. Michał Kajka, poeta ludowy, działacz mazurski (zm. 22 IX 1940)
- (445) 28 IX 1573 – Ur. Caravaggio (właśc. Michelangelo Merisi da Caravaggio), włoski malarz okresu baroku (zm. 18 VII 1610)
- (145) 28 IX 1873 – Ur. Wacław Berent, pisarz, tłumacz (zm. 20 XI 1940)
- (15) 28 IX 2003 – Zm. Elia Kazan (właśc. Elia Kazantzoglous), amerykański pisarz, reżyser teatralny i filmowy, pochodzenia greckiego (ur. 7 IX 1909)
- (195) 29 IX 1823 – Ur. Władysław Syrokomla (właśc. Ludwik Władysław Franciszek Kondratowicz herbu Syrokomla), poeta, tłumacz (zm. 15 IX 1862)
- (130) 29 IX 1888 – Ur. Janina Porazińska, autorka książek dla dzieci i młodzieży (zm. 2 XI 1971)
- 30 IX – Światowy Dzień Serca obchodzony w Polsce w ostatnią niedzielę września pod hasłem „Miej serce dla serca”
- (110) 30 IX 1908 – Zm. Karol Józef Teofil (starszy) Estreicher, bibliotekarz, bibliograf, historyk literatury i teatru, pochodzenia żydowskiego, wieloletni dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej (ur. 22 XI 1827)

II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE

Katarzyna Kuczyńska-Koschany

LITERACKI OBRAZ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

Pierwsza wojna światowa, pierwotnie zwana „Wielką Wojną” [Chwalba, 2014] lub „samobójstwem, które Europa popełnia ze strachu przed śmiercią” [słowa Ottona Bismarcka], była prawdziwym, kulturowym końcem XIX wieku, a jednocześnie pierworodnym grzechem XX stulecia [Stern, 2001] – załącznikiem totalitaryzmów i masowego uśmiercania w imię ideologii. Lata 1914-1918 to szok dla Europejczyków, katastrofa załamania się dotychczasowego ładu po zabójstwie arcyksięcia Franciszka Ferdynanda w Sarajewie 28 czerwca 1918. Najlepiej oddają to zbiorowe samopoczucie słowa Paula Valéry’ego: „My, cywilizacje, wiemy już, że jesteśmy śmiertelne”. Pierwszy raz w tak krótkim czasie ginie tyle ludzi, przede wszystkim cywili – kobiet i dzieci; giną też reguły dotychczasowej walki – używa się, między innymi, po raz pierwszy w historii broni chemicznej – 17 października 1914 na froncie zachodnim (Niemcy). Kaleki pierwszowojenne są równie liczne jak jej ofiary. Giną miliony ludzi i zwierząt. Pojawia się ruch pacyfistyczny i kategoria „straconego pokolenia”. Swoje żniwo zbiera, u kresu wojny, grypa hiszpanka. Czas między dwiema wojnami światowymi, czas kryzysu i narastania ekstremizmów (w poczuciu niesprawiedliwości po traktatach w Wersalu i w Trianon), najlepiej oddaje Eliotowska wielka metafora „ziemi jałowej” (z utworu pod tym samym tytułem, 1922).

W obliczu upadku trzech wielkich imperiów – Rosji (dynastia Romanowów), Austro-Węgier (Habsburgowie), Imperium Osmańskiego (z rzezią Ormian w roku 1915, uważaną dziś za prototypowe ludobójstwo XX stulecia, paradygmatyczną zapowiedź Zagłady Żydów) – i zmianie granic oraz dotychczasowego porządku w całej Europie, sytuacja Polski, która po 123 latach zaborów odzyskuje niepodległość, jest wyjątkowa. Legiony i Piłsudski, 13. punkt deklaracji prezydenta Wilsona i Ignacy Jan Paderewski, waleczność i szczęśliwa koincydencja powodują, że – inaczej niż dla wielu innych narodów – I wojna światowa okazuje się dla Polaków zwycięska. Ważniejsze jest pytanie, na które wielokrotnie odpowiada polska literatura tamtego czasu: jaka Polska? „Czym (...) miała być teraz Rzeczpospolita, lepiona z – własnych niegdyś – kawałków odebranych Rosji, Austrii, Prusom?” (Gluza, 2018).

Pojawiło się bowiem to, co Zbigniew Gluza w rocznicowym numerze „Karty” (zima 2018) nazwał „pokusą potęgi”, pokusą Wielkiej Polski, Polski od morza do morza. Ścierały się w odradzającym się państwie koncepcje Polski wielonarodowej, federacyjnej z wizją Polski imperialnej, monoetnicznej (co potwierdziła aneksja Wilna w 1920 i traktat ryski w 1921). Była to wielka pokusa:

Uznawany przez aliantów w Wersalu postulat: „Gdzie Polacy, tam Polska” – pojmowany był w kraju przez znaczącą część ówczesnej sceny politycznej jako zachęta powrotu do granic z 1772 roku. Rzeczpospolita miałaby – po załamaniu się państwa w XVIII wieku i długotrwałym rozdzieleniu swych ziem – wrócić nagle do kształtu mocarstwa, w roli hegemonu Europy Środkowo-Wschodniej. Oznaczało to podbój wschodnich sąsiadów, a nie układanie się z nimi, zarazem traktowanie mniejszości narodowych (trzeciej części kraju) jako formacji potencjalnie zdradzieckich. Takie dążenia przesądzały, że nie tylko mocarstwowość oznaczała puste hasło, ale i niemożliwa stawała się spójność zróżnicowanego społeczeństwa – konfliktowało to Polskę z całym otoczeniem (Gluza, 2018).

Polskie przeżycie odrębne – literatura jako diagnoza

Tomasz Burek w szkicu *Prozatorski obraz i bilans wojny : od notatnika z przeżyć do epickiego ujęcia tematu* (Literatura polska 1918-1932, 460-478), w częście Polskie przeżycie wojenne (463-467) zauważa:

(...) polskie przeżycie wojenne miało znamiona wyraźnej odrębności. Przede wszystkim w momencie wybuchu wojny światowej społeczeństwo polskie, znajdujące się nadal pod zaborami, nie podlegało, jak większość naczelnych zbiorowości europejskich, fali patriotycznego uniesienia i militarystycznej egzaltacji. Nie szło do wojny dobrowolnie, pod znakiem ogólnych ideałów, przeciwnie, w przeważającej masie, mimo zabiegów propagandowych orientacji proaustriackiej, pozostało niechętnie wojnie (...). Przeważała bowiem powszechnie perspektywa walki bratobójczej, tragedii nieuniknionej wobec faktu, że po obu stronach frontu, w armiach państw walczących ze sobą, znaleźć się mieli Polacy. Naród polski, łudzony papierowymi obietnicami carskich i cesarskich manifestów, w rzeczywistości podlegał jarzmu bezwzględnej mobilizacji (...). Setki tysięcy Polaków, obleczonych w mundury rosyjskie, niemieckie i austriackie, poległo na różnych odcinkach wojennych frontów – za cudzą sprawę.

Jednocześnie z nieszczęściem walk bratobójczych, wojna spowodowała na ziemiach polskich olbrzymie szkody materialne (przekroczyły one 10% majątku narodowego), dewastację przemysłu, ubytek liczebny i dezintegrację klasy robotniczej, wyniszczenie plodów rolnych, głód, zmniejszenie odporności fizycznej całego społeczeństwa.

Literatura działa jak sejsmograf. Stąd w pierwszych utworach, reagujących na wojnę zauważyć da się mizerabilizm (w poezji widoczny w *Księdze ubogich* Jana Kasprówicza z roku 1916), pogłos nuty – jak pisze Burek – „rozdziobią nas kruki, wrony”. Są to: *Tajemnice krwi* Zofii Nałkowskiej (1917), *Za frontem* (1919) Władysława Stanisława Reymonta, gdzie pada zdanie „Cała Polska jest jak jedna rana i jeden krzyk rozpacz”, *Łuk* (1919) Juliusza Kadena-Bandrowskiego czy powieść Żeromskiego *Charitas* (1919), *Chimera* (1917) Andrzeja Struga (gdzie pojawia się świadomość możliwości wolnej Polski w wyniku swego rodzaju zamachu stanu), a także zapiski Cezarego Jellenty z 1915 roku pt. *Wielki zmierzch* (wyd. 1924).

Cytuję znów szkic Tomasza Burka (467):

Odrębność polskiego przeżycia wojennego zyskała więc z czasem nowy akcent. Kiedy bowiem inne narody, już wyczerpane działaniami wojennymi i rozczarowane do haseł oficjalnej propagandy, zaczynały odczuwać niechęć do dalszego prowadzenia wojny, kiedy zrywały się bunt w armiach, (...) w życiu polskim, na odwrót, wzmożyły się procesy psychologiczne, prowadzące do usprawiedliwienia wojny światowej i odnajdywania w niej sensu. Tamę tendencjom pacyfistycznym, rozlewającym się po całej Europie, stawiał wzrost dążeń niepodległościowych w społeczeństwie polskim, odbieranie broni okupantom w dni listopadowe, euforia wolności, później konieczność zbrojnego utrwalania granic i związana z tym wszystkim heroizacja różnych epizodów w bieżących i minionych latach. Przede wszystkim uwznioślenie i heroizacja rozdziałów „epopei legionowej”.

(...) I mimo że śmierć trzebiła legionistów, nie odczuwali oni zmęczenia wojną; porywał ich romantyzm wielkiej przygody i bohaterstwa, porywała radość bitwy. Patriotyzm, a nie imperializm; heroizm, a nie pacyfizm; umiłowanie wolności, a nie przymus (...).

Tomasz Burek wymienia licznych pisarzy-legionistów: Wacława Sieroszewskiego, Gustawa Daniłowskiego, Jerzego Żuławskiego, Władysława Orkana, Andrzeja Struga, Juliusza Kadena-Bandrowskiego. Są to kronikarze tego, co Kaden nazywa „anabasis polską” (468).

Najlepsza literatura jest jednak niepokorna, wchodzi w spór z legendą, zwłaszcza z idylliczną legendą Piłsudskiego i piłsudczyków, z legendą legionową (Gluza, 2018). Literatura, która legitymizuje czy, co gorsza, gloryfikuje daną władzę – oczywiście, znamy fenomen literatury dworskiej, ale jako fenomen historyczny – zazwyczaj nie jest arcydzielna czy nawet bardzo dobra, i pozostaje w podręcznikach historii literatury jako nie-pierwszorzędna.

Doskonałą funkcją literatury czasu odzyskiwania przez Polskę niepodległości w roku 1918 jest stawianie trafnej, często bezlitosnej diagnozy (ta w medycynie, jak wiadomo, zapewnia w dużym stopniu skuteczność leczenia

danej choroby). Formuła „radość z odzyskanego śmietnika”, ukuta przez Kadena-Bandrowskiego, oznacza to, co współczesny historyk nazywa w szczególności: „kraj podzielony, po zaborach, nastawionych w istocie na niszczenie polskiej tożsamości, odradzał się w swym narodowym kształcie zgodnie z wiarą w sprawiedliwość dziejową, lecz bez formy organizacyjnej” (Gluza, 2018).

Różne formy literackie: proza dokumentu osobistego i ta fikcyjna, poezja i dramat (którego nie omawiam szczegółowo, ale należałoby zwrócić uwagę, na przykład, na *Miłosierdzie. Misterium w trzech obrazach* Karola Huberta Roztworowskiego z 1920 roku), a także reportaż dają obraz, tego, jak trudno było Polskę sto lat temu – mówiąc językiem dzisiejszego świata – reaktywować.

Reaktywowano przecież także mit romantyczny z jego ideami mesjaniistycznymi. Pisała na ten temat w książce *Trzydziestolecie 1914-1944* Anna Nasiłowska (Nasiłowska, 1997, 19):

Odzyskanie przez Polskę niepodległości poprzedza żywiołowa działalność polityczna i konspiracyjna wielu ugrupowań. Dla pokolenia, które swą młodość literacką przeżyło w okresie modernizmu, wielką próbą dla przekonań społecznych stał się już rok 1905. Lata wojny natomiast stanowiły okres wyciszenia sporów o reformy. Na plan pierwszy wysuwają się inne sprawy: najpierw nadzieja na większą niezależność u boku Austrii, następnie – szansa na niepodległość. W tych warunkach ożywa romantyczny sposób przeżywania historii. Od początku zresztą środowisko legionowe odwołuje się do literatury romantycznej, do kategorii czynu, widzi w Piłsudskim „męża opatrnościowego”. Literatura bardzo często przyjmuje świadomie agitacyjne funkcje.

Inne nieco zatem miejsce zajmuje w polskiej kulturze i pamięci historycznej literatura „przepowiadająca” niepodległość (od „Wesela” Wyspiańskiego począwszy), osobną – ta pisana tuż po odzyskaniu suwerennego bytu państwowego (i nią zajmę się tu w największym stopniu), odrębne zaś kwestia wojny roku 1920 (tu należy wymienić: *Pamiętnik Władysława Broniewskiego*¹, tom reportaży *Inter arma* Stefana Żeromskiego czy tom Eugeniusza Małaczewskiego *Koń na wzgórzu*).

Świetną pointą doznań z wnętrza I wojny światowej, i tego, jak różnie wygasła na Zachodzie i na Wschodzie, są końcowe fragmenty książki autobiograficznej polskiej arystokratki Marii Czapskiej *Europa w rodzinie* (1970; Czapska, 1989, 263):

¹ Podczas wojny polsko-bolszewickiej Broniewski był odznaczony Krzyżem Virtuti Militari i czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Wojna na Zachodzie [1918 – przyp. KKK] była skończona. Polska wyzwolona, ale spustoszona, zewsząd zagrożona, o nie ustalonych granicach, stale pod bronią. Obaj bracia w wojsku.

Po wyprawie Piłsudskiego na Kijów w 1920 r. nastąpiła kontrofensywa Armii Czerwonej.

Większość polskiego zamożnego ziemiaństwa i duża część polskiej inteligencji miejskiej opuściła wtedy kraj. Traktatem ryskim połowa Białorusi została oddana Sowiecom, z setkami tysięcy, pozostającej po wsiach i miastach, polsko-białoruskiej ludności.

Proza – wybrane lektury

Spśród reakcji prozatorskich na odzyskanie niepodległości, wczesnych i nieco późniejszych, czasu międzywojnia, chciałabym wskazać na trzy, moim zdaniem, reprezentatywne dla ogólniejszych tendencji powieści: *Generała Barcza* (1923, wyd. II zmienione 1930) Juliusza Kadena-Bandrowskiego, *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego (1925) i wreszcie *Sól ziemi* Józefa Wittlina (1935).

Juliusz Kaden-Bandrowski jest tu klasycznym reprezentantem literatury powojenno-legionowej (obok Andrzeja Struga). Zdarzają się, oczywiście, powieściowe ujęcia osobne i ciekawe tego tematu, by wymienić choćby *Hrabiego Emila* Zofii Nałkowskiej, który uderza „odrębnością na tle literatury wojenno-legionowej” (*Literatura polska XX wieku*, I, 450). Leszek Szaruga w szkicu „*Generał Barcz*”: *o autonomię literatury* celnie pisze, że dokonuje się w tej powieści „zamiana « ojczyzny » na « śmietnik », w którym można grzebać wedle własnej woli”. I dodaje: „To przekształcenie « gry o Polskę » w « grę w Polskę » (...) przemiana sprawy publicznej w prywatną, idei w interes, walki w rozgrywkę” (Szaruga, 1997, 66). Kto jest kim w *Generale Barczu* – bardziej liczyło się w samym międzywojniu, wtedy czytano tę powieść jako powieść z kluczem (czy też jako plotkę). Dzisiejsza lektura może być paradygmatyczna: Barcz, Rasiński, Dąbrowa, Krywult, Wilde, Pyć to pewne postawy i role. Ważny jest w powieści komponent autobiograficzny – postać i losy Rasińskiego jako samoocena Kadena, relacji pisarza z politykiem, piłsudczyka z Piłsudskim. Może najistotniejsza jednak okazuje się kwestia autonomii literatury wobec polityki jako odmiennej sfery wartości (Szaruga, 1997, 73).

Fragment poświęcony powieści Żeromskiego – w swej cennej książce *Współczesna powieść polityczna. Sens literatury, sens historii* (2001) – Leszek Szaruga zatytułował „*Przedwiośnie*”: *państwo czy rewolucja?* Najciekawszą kwestią tej – powszechnie znanej powieści (wszyscy posługujemy się frazą o „szklanych domach”, zderzeniu utopii z realnością życia), więc nie ma powodu, by ją streszczać, jest interpretacja symbolicznej sceny „marszu na Belweder”.

Cezary Baryka, główny bohater, świadek koszmaru rewolucji bolszewickiej w Rosji, dołącza do „zbiedzonego tłumu” robotników, idzie na jego czele (choć osobno), i to okazuje się być „tragedią straconych złudzeń” wobec utopii i mitów narodowych z roku 1918, skonfrontowanych z rzeczywistością nowego państwa (Szaruga, 1997, 54-55). Polska nie jest ojczyzną „szklanych domów”, ale też polskość Seweryna Baryki, a jeszcze bardziej jego syna, Cezarego, można by nazwać naskórkową. Ani nie jest młody Baryka państwowcem jak Gajowiec, ani rewolucjonistą jak Lulek (Szaruga, 1997, 59). Sposób prowadzenia trzecio-osobowej narracji – niejasny, oscylujący między punktami widzenia bohaterów (tzw. narracja personalna) a narracją wszechwiedzącą (tzw. auktorialną) powoduje, że nie do końca wiadomo, czy mamy do czynienia z poglądami fikcyjnych postaci, czy także samego autora. Być może to sam Żeromski opowiada się przeciw odrodzonemu państwu, a Cezary Baryka wciąż się waha? A może jest jeszcze inaczej, i to właśnie rozwiązanie dylematu „państwo czy rewolucja” sugeruje interpretator jako koniunkcję: „i państwo, i rewolucja (choć nie rozumiana na sposób bolszewicki, bliska raczej socjalizmowi Abramowskiego). Tak zarysowana perspektywa jest szansą wspólnej ojczyzny Polaków” (Szaruga, 1997, 65).

Józef Wittlin napisał o sobie w liście do Wacława Iwaniuka z 7 lipca 1960 roku: „Ja jestem inwalidą pierwszej wojny”. Widać to najpierw w *Hymnach* z 1920 roku (na przykład w słynnym *Hymnie o łyżce zupy*), a po piętnastu latach w *Soli ziemi* (1935). Pacyfizm to zarówno europejska (*Im Westen nichts Neues* (*Na Zachodzie bez zmian*, 1929) Ericha Marii Remarque’a), jak i polska reakcja „straconego pokolenia” na Wielką Wojnę, by przypomnieć *Pokolenie Marka Świdry* (1925) Andrzeja Struga. Powieść Wittlina przekracza jednak proste przesłanie pacyfistyczne, iż pokój ma zawsze sens, a wojna – nigdy, wspaniale je komplikuje i indywidualizuje. Znaczący temat, Ewa Wiegandt, nazywa dzieło Wittlina „bardziej znaną na świecie niż w Polsce, jedną z najlepszych naszych powieści”, napisaną jako część pierwsza zamierzonej trylogii pt. *Powieść o cierpliwym piechurze*. Kluczowe dla powieści jest, zasygnalizowane już w Prologu „przeciwstawienie ludzi prostych, potencjalnych żołnierzy tym, którzy decydują o ich losach” (Wittlin, 1991, LI) oraz miasta – wsi (powieść rozpoczyna wdarcie się kolei żelaznej w sielski krajobraz Huculszczyzny; Wiegandt streszcza złowieszcze znaczenie tego środka transportu: „Po szynach pędzą pociągi z frontu i na front, ewakuacyjne, sanitarne, z ludźmi przeznaczonymi na rzeź i byłem rzeźnym dla żołnierzy”). Czas powieści obejmuje niecały miesiąc od 28 lipca 1914 do 25 sierpnia. Jesteśmy świadkami zawłaszczenia Hucułów przez wojnę (groteskowe rytuały komisji poborowej) i ich niedobrowolnej przemiany w żołnierzy (Wittlin, 1991, LIII-LV). Dotyczy to w szczególności dotkliwy sposób Piotra Niewiadomskiego, głównego bohatera

powieści, analfabety, mieszańca, grekokatolika, bohatera-prostaczka (pierwotnego, wrażliwego, naiwnego), z którego punktu widzenia prowadzona jest narracja (Wittlin, 1991, LVI). Jako syn Polaka i Ukrainki, jest nastawiony antynacjonalistycznie, a także tolerancyjny religijnie (mówi się tu o synkretyzmie trzech wiar: chrześcijańskiej, pogańskiej i „cesarskiej”). Taka postać zostaje wrzucona w całkowicie mu obcy świat wojny, świat na opak, ojczyznę jako obczyznę (Wittlin, 1991, LIX). Piotr Niewiadomski jest anty-typem dobrego wojaka Szwejka (mędrka, który udaje głupka i tak radzi sobie z biurokracją i militarystką); sam Wittlin chciał widzieć w Niewiadomskim „Chaplina wojny światowej” (Wittlin, 1991, LXI). Oczywiście, nie trzeba dodawać, że niepodległość i wolność to wartości, które odebrano tu osobie – bohaterowi. Nie ma ona nic wspólnego z datą symboliczną 11 listopada 1918. Dla Niewiadomskiego koniec świata to 21 sierpnia 1914 – wtedy jest zaćmienie słońca, dociera na Huculszczyznę wiadomość o śmierci papieża i odbywa się odjazd poborowych do garnizonu.

Poezja – wybrane zagadnienia i lektury

Niepodległość odzyskuje kilka pokoleń poetów: starzy „pozytywiści”, młodopoleanie w sile wieku, poeci debiutujący około roku 1910, wstępujący poeci ugrupowań tworzących się u progu dwudziestolecia międzywojennego. Bardzo dobrze pokazuje to antologia zredagowana przez Ryszarda Matuszewskiego i Seweryna Pollaka pt. *Poezja polska 1914-1939*. Można by tu wymienić sygnałnie wiersze: Edwarda Słoińskiego (1872 – 1926) pt. *Ta, co nie zginęła...* z września 1914, *Architektów* Benedykta Hertza z tomu *Bajki, satyry aktualne i piosenki* (1920), podniosły *Hymn Zmartwychwstania* Marii Grossek-Koryckiej (1864-1926), napisany w listopadzie 1918 i opatrzony refrenem „Jesteśmy wolni!”, *Pytają się ptaki...* z tomu *Rytmy wojenne* (1916) Józefa Andrzeja Teslara (1889-1961), *Nad ranem* z tomu *Ulica* (1917) Stanisława Stwory (1888-1942), *Wojenną wieść* z tomu *Erotyki* (1926) Janiny Brzostowskiej (1907-1986), *Ułana* z tomu *Promień i grom* (1920) Józefa Aleksandra Gałuszki (1893-1939), *Powojenne wezwanie* Tadeusza Peipera, papieża Awangardy Krakowskiej, z tomu *A* (1924).

Poeta kilku pokoleń, debiutujący w Młodej Polsce, Leopold Staff (ur. 1878), zwany też w historii literatury polskiej „Starym Poetą”, w wydanym w roku odzyskania niepodległości tomie *Tęcza łez i krwi*, prowadził swoją poetycką refleksję dwutorowo. Z jednej strony była to radosna nadzieja obywatelska czynnego uczestnictwa w odzyskiwaniu wolności – Staff czuł się tu częścią odradzającego się narodu i społeczeństwa. Tak zapisał emocje wolnościowe w strofie wieńczącej niepodległościowy wiersz *Polsko, nie jesteś ty już nie-wolnicą!*:

Żadne cię miana nad to nie zaszczycą,
Co być nie mogło przez wiek twą ozdobą!
Polsko, nie jesteś ty już niewolnicą!
Lecz czymś największym, czym można być: Sobą!

(Staff, PZ, II, 98)

Z drugiej strony Staff, dojrzały, czterdziestoletni, stara się ukazać całe spektrum wojennego, tuż-powojennego i związanego z progiem niepodległości doświadczenia. Same tytuły wierszy tomu, wydanego w roku 1918 w Charkowie, o tym mówią: *Legiony*, *Płactwo w czas wojny*, *Apokalipsa żyje*, *Jak Polska przetrwała, 1914-1917*, *Dzieci ołowiu*, *Ojczyzno nasza*. Pierwsza część poematu pt. *W rytm serca* nosi tytuł *Śpiew powojenny*. Oto fragmenty poematu *Szkoła*, otwierającego tom *Tęcza łez i krwi*, wiersza o znamionach pacyfistycznych (inspiracją do napisania była tu szkoła zamieniona na szpital, działający pod egidą Czerwonego Krzyża):

Myśl pyta: Po co mord i rzeź?
Dlaczego te kaleki?
Potrzeba wojny, mówią nam,
Jak są potrzebne leki.
Dobrego wrogiem lepsze jest
I było tak przez wieki...

Lepsze dla tych, co poszli w grób,
I dla tych, co zostali
Bez kropli krwi, bez rąk i nóg
I leżą w białej sali.
Za ciasno było w świecie już,
By wszyscy się kochali.

Ci, którzy padli, mają dziś
Drewniany krzyż zastugi,
Że przerzedzili ludzki tłok,
By wolniej czuł się drugi:
Wolniej od jednej z rąk lub nóg
Na cały żywot długi.

(...)

I niech oczadza się, kto chce,
Historiozofii dymem,

Że rozwój czy też postęp chciał
Wojny, by wzrósć olbrzymem,
I aby Adamem w raju być,
Trzeba być wpierw Kaimem.

Bo bałwochwalstwem ślepym jest
Ten postęp, ten automat,
Co miażdży jak diabelski młyn
Tłumy człowieczych gromad,
By w nich omamów tworzyć mgły,
Kadzideł mdłych aromat.

Nie wierzę, że od ludu lud
Pieszczotnych chce uścisków.
Śpi w piersi tłumu straszny zwierz
O kłach stu krwawych pysków,
Lecz zbrodzień jest, kto szczuje go
Dla swych kramarskich zysków.

(...)

Nie będę-ć, wojno, hymnów piał
Ni sławić cię peanem,
Żeś cudem techniki, żeś krwi
I pożóg oceanem.
Niech rab ci schlebia przeto, żeś
Molochem i tyranem.

(...)

Oto jest prawda, której w twarz
Odważnie spojrzeć stajem:
Że człek, to zawsze jeszcze zbój
I ziemia nie jest rajem,
A « miłość » to niemożność li
Pożarcia się nawzajem.

(Staff, PZ, II, 8-13)

Ważnym zjawiskiem, zauważonym przez poetów po I wojnie są groby Nieznanych Żołnierzy, a także sama figura Nieznanego Żołnierza, której źródłem stały się liczne anonimowe, niemożliwe do zidentyfikowania ofiary Wielkiej Wojny. Pisał o tym, między innymi, Julian Przyboś w wierszu *Łuk* z tomu

Równanie serca (1938). Ciekawie realizuje ten temat wiersz Władysława Broniewskiego *Soldat Inconnu*², drukowany pierwotnie w „Skamandrze” w roku 1925, a potem (w tym samym roku) w tomie *Wiatraki*:

Byłem zwyczajnym żołnierzem.
Niepotrzebne nikomu nazwisko.
Trup, ziemi wydarty, leżę
przygnieciony ulicą paryską.

Rzucili na mnie sztandary,
by nie widzieć śladu od kuli.
Nakryli pierś trotuarem,
twardym kamieniem ulic.

Batalionami ciężko
maszerowali przez piersi,
deptali, krzycząc: „Zwycięstwo!”,
przechodzili i dziwili się śmierci...

Słuchajcie, nikt nie zwycięży!
Zatrzymajcie się w marszu! Stańcie!
Zdejmijcie mi z piersi ciężar:
Łuk Triumfalny i Francję!

Ja nie jestem więcej jej synem –
ona krwi, ona męki pragnie.
Przeciw niej stanę z karabinem,
w serce jej wepchnę bagnę!

Podepczcie to serce zimne,
na wiatry rozrzućcie kości –
zaprowadzę was do Francji innej,
do ojczyzny zwycięskiej miłości.

(Broniewski, WW, 2014, 42-43)

Podobnie pacyfistyczny wydźwięk ma poemat *Ostatnia wojna* Broniewskiego z tego samego tomu *Wiatraki* (1925).

² Pod Łukiem Triumfalnym w Paryżu, wzniesionym w latach 1806-1836, dla uczczenia zwycięstw Napoleona, w roku 1920 umieszczono Grób Nieznanego Żołnierza (Tombe du Soldat Inconnu).

Droga skamandrytów, czyli Jarosława Iwaszkiewicza, Jana Lechonia, Antoniego Słonimskiego, Juliana Tuwima i Kazimierza Wierzyńskiego, była odrębna. Jako witaliści, sensualiści, esteci, zgłaszali członkowie grupy Skamander postulaty radykalnie anty-romantyczne, przede wszystkim anty-mesjanistyczne. W centrum ich zainteresowań poetyckich nie stała Polska, lecz człowiek i jego życie, humanizm i pacyfizm. Przytoczę najśłynniejsze, znane z edukacji szkolnej, cytaty: „A wiosną – niechaj wiosnę, nie Polskę zobaczę” (Jan Lechoń, *Herostrates z Karmazynowego poematu*, 1920); „Różnij karabinem w bruk ulicy! / Twoja jest krew, a ich jest nafta!” (Julina Tuwim, *Do prostego człowieka* z tomu *Biblia cygańska*, 1933, pierwodruk: „Robotnik”, 1929); „Ojczyzna moja wolna, wolna... Więc zrzucam z ramion płaszcz Konrada” (Antoni Słonimski, *Czarna wiosna. Poemat*, 1919).

Ten sam Lechoń pisze jednak wiersz pt. *Piłsudski*, ten sam Tuwim – wiersz pt. *Pogrzeb prezydenta Narutowicza*³ (z tomu *Słowa we krwi*, 1926), ten sam Słonimski pisze *Kroniki tygodniowe* – felietony o sprawach bieżących w „Wiadomościach Literackich”. Oni wszyscy są w środku spraw odzyskanego państwa. Odznaczają się jednak cennym krytycyzmem.

Znakomitą ilustracją dylematów niepodległościowych jest, mniej znany, a tytułem nawiązujący do Chochola z *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego, symbolu ospałości, inercji, niemożności podjęcia czynu, wiersz Kazimierza Wierzyńskiego pt. *Ojczyzna chochołów* z tomu *Wolność tragiczna* (1936). I tytuł wiersza, i tytuł tomu bardzo dobrze definiują sytuację Polski po roku 1918; utwór jest wyposażony w typowe elementy polskiego pejzażu symbolicznego oraz czytelne aluzje do wielkich dzieł próbujących zdefiniować polskość (*Mazurek Dąbrowskiego*, *Dziady* Mickiewicza, *Anhelli* Słowackiego, *Wesele* Wyspiańskiego):

Park dziwów starożytnych, wiatr, który szeleści
Wokół śpiących pałaców, grobowców bez treści,
Te lampy i posągi, księżyc, gdzie się ślania
Geniusz twego narodu, duch zapominania,
Te rany wielkiej dumy, inne wielkie rzeczy,
W których tyle jest prawdy, ile się ztorzczy,
Wszystkie cnoty parszywe – to nas nie przejedna,
To pustką zarażona Polska jeszcze jedna.

³ Gabriel Narutowicz (1865-1922), prof. politechniki w Zurychu, został wybrany prezydentem 9 grudnia 1922 roku, a tydzień później – 16 grudnia – zamordowany przez malarza i sympatyka Narodowej Demokracji, Eligiusza Niewiadomskiego podczas wernisażu w warszawskiej „Zachęcie”. Świetny tekst poświęcił temu zdarzeniu również Kazimiera Iłakowiczówna (1932) oraz Antoni Słonimski w przejmującym wierszu *Na śmierć prezydenta Narutowicza* (z tomu *Godzina poezji*, 1923).

Z czego budujesz kraj ten?

Z czeczoty, z jesionu,
Kruchy antyk i rzewność od wielkiego dzwonu?
Ojczyznę w kolumienkach z widokiem na ule,
Gdzie miód słodyczą swojską zasklepia się czule,
Nad rzeką stoją wierzby, na łąkach bociany,
Słyszysz Basiu, to nasi biją w tarabany –
A wyszydzone chochoł, sobowtór symbolu,
Starym się obyczajem kokoszy na polu,
Słoma trzeszczy zapchlona, gzi dziewczki w podołku,
Szumy chmielu, alkowa z pałaszem na kołku
I ta krzepa: wieś w malwach, szkorbut, dzieci kopa,
Święta ziemia praojców. Twój naród – bez chłopca!

Z czego budujesz kraj ten?

Z ludzi, których nie ma,
Znów jeden za miliony, rękami aż dwiema?
Z kim pieniąctwo wielkości twoje tu się kłóci,
Gdy wszyscy jedzą dzień swój wolni i rozkuci,
Na wszystko wasza zgoda spływa narodowa
Anhelicznym natchnieniem wypchana, jak sowa.
Duchem są albo diabły albo namaszcczeni
Gołębim ochędóstwem astrale w przestrzeni,
Błede twarze w gorączce, biblijni studenci,
Bractwo westchnień, cierpliwcy, wszyscy polscy święci.

Przelicz jeszcze i dodaj czterdzieści i cztery
Sposoby wybawienia od wszelkiego licha,
By wolność jak tabakę zażyć z tabakiery,
Potem zdrowo i głośno na wszystko się kicha –
I ten rachunek w prawdę sumuj oczywistą,
Niech ci do romantycznej znów uderzy głowy –
To jest twój sen upiorny, Wielki Realisto:
Państwo w kamieniach młyńskich, naród niegotowy.

Buduj teraz, wydzwignij nas dumnie na cokół,
Wielki pomnik wśród świata, nad dziejów przesmykiem,
Wydź pierwszy na piedestał i rozgłoś naokół
Tę wielkość wymuszoną batem albo krzykiem,
Święć przemienienie tłuszczy i chrczaj nowe czasy

Z kropielnicy, co wyschła i krwią już nie chlusta,
Starym herbem sarmackim w popuszczane pasy
Zatkaj gęby krzyczące i zgłodniałe usta –
I komu teraz jeszcze otuchy za mało
A przeszłość jesionowa praojców nie śliczna,
Niech stanie pod cokółem i porwany chwałą
Tworzy wolność.

Masz rację. Jakże jest tragiczna!

(*Poezja polska okresu międzywojennego*, 142-144)

Bibliografia podmiotowa

1. *A GDY na wojenkę szli ojczyźnie służyć. Pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914-1918. Antologia.* Oprac. A. Roliński. Kraków 1989.
2. BELMONT Leo [Blumental Leopold], *Czy wskrzeszenie Polski jest cudem dziejowym?* Warszawa 1917.
3. BRONIEWSKI Władysław, *Pamiętnik.* Wyd. krytyczne, oprac. Maciej Tramer. Warszawa 2013.
4. BRONIEWSKI Władysław, *Soldat inconnu.* „Skamander” 1925, t. 5, nr 37.
5. BRONIEWSKI Władysław, *Wybór wierszy.* Wstęp i opracowanie Tadeusz Bujnicki. Wrocław 2014 BN I 322.
6. CZAPSKA Maria, *Europa w rodzinie.* Wstęp: Philippe Ariès, postłowie: Konstanty A. Jeleński. Warszawa 1989.
7. DANIŁOWSKI Gustaw, *Z minionych dni. Fragmenty powieściowe.* Warszawa 1902.
8. *GODŁO.* Książka zbiorowa. Wyd. Artur Górski. T. I, Warszawa 1915.
9. *GODŁO.* Książka zbiorowa. Wyd. Artur Górski. T. II, Warszawa 1916.
10. IŁŁAKOWICZÓWNA Kazimiera, *Wspomnienie o prezydencie Narutowiczu [1932]* W: *Wspomnienia i reportaże.* Warszawa 1997, s. 189-193.
11. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Generał Barcz.* [1923, wyd. II, zmienne – Lwów 1930]. Oprac. Michał Sprusiński. Wrocław 1984.
12. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Łuk. Powieść współczesna.* [1919]. Postłowie Michała Sprusińskiego, Kraków 1981.
13. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Mogily (reportaże i wrażenia legionowe).* Lublin 1916.
14. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Piłsudczycy (reportaże i wrażenia legionowe).* Oświęcim 1915.

15. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Przymierze serc i inne nowele*. Warszawa 1924.
16. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Rubikon (wrażenia legionowe i frontowe)*. Warszawa 1921.
17. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Stefan Żeromski, prorok niepodległości (szkic literacki)*. Lwów 1930.
18. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Wiosna 1920 (reportaże wojenne)*. Warszawa 1921.
19. KADEN-BANDROWSKI Juliusz, *Wyprawa wileńska (reportaże wojenne)*. Warszawa 1919.
20. KASPROWICZ Jan, *Wybór poezji*. Oprac. Jan Józef Lipski. Kraków 1973.
21. KORCZAK Janusz [Goldszmit Henryk], *Z wojny*. „Głos Żydowski” 1918, nr 25. [Przedruk w zbiorze: *Literatura polsko-żydowska 1861-1918. Antologia*. Pod red. Zuzanny Kołodziejkiej-Smagály i Marii Antosik-Pieli, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017, s. 165-166].
22. KRZYK i ekstaza. *Antologia polskiego ekspresjonizmu*, oprac. Józef Ratajczak. Poznań 1987.
23. LECHOŃ Jan, *Wybór poezji*. Oprac. Roman Loth. Wrocław 1990. BN I 256 [tu zwłaszcza tom Karmazynowy poemat, 1920]
24. MAŁACZEWSKI Eugeniusz, *Koń na wzgórzu*. [1921] Posłowie Andrzej Lam, Warszawa 1991.
25. MICIŃSKI Tadeusz, *Ku czemu Polska idzie? W: Miasto św. Jana*. Moskwa 1916.
26. MICIŃSKI Tadeusz, *List otwarty do współrodaków*. „Kurier Poranny” 1915, nr 7.
27. MICIŃSKI Tadeusz, *Widmo Wallenroda*. Warszawa 1914.
28. NAŁKOWSKA Zofia, *Dzienniki. T. II. 1909-1917*. Oprac. i wstęp Hanna Kirchner. Warszawa 1976.
29. NAŁKOWSKA Zofia, *Dzień jego powrotu. W: Utwory dramatyczne*. Red. Zofia Mycielska-Golik. Warszawa 1990.
30. NAŁKOWSKA Zofia, *Hrabia Emil*. [1920] Warszawa 1977.
31. NAŁKOWSKA Zofia, *Romans Teresy Hennert* [1924] Oprac. Ewa Wiegandt. Wrocław 2001. BN I 302.
32. ORKAN Władysław, *Drogą Czwartaków i inne wspomnienia wojenne*. Warszawa 1936.
33. OSTROWSKA Bronisława, *Bohaterski Miś, czyli przygody pluszowego niedźwiadka na wojnie dla dzieci od lat 10 do 100* [1919], Lwów 1922
34. PARANDOWSKI Jan, *Niebo w płomieniach*. [1936] Warszawa 1981.

35. PIŁSUDSKI Józef, *Pisma zbiorowe*. T. I-X. Instytut Józefa Piłsudskiego. Warszawa 1937.
36. *POEZJA polska 1914-1939. Antologia*. Wybór i oprac. Ryszard Matuszewski, Seweryn Pollak. Warszawa 1984.
37. *POEZJA polska dwudziestolecia międzywojennego. Antologia*. Wybór i wstęp Michał Głowiński i Janusz Sławiński. Przypisy oprac. Janusz Stradecki. Wyd. drugie przejrzone. Wrocław 1997.
38. PRZYBYSZEWSKI Stanisław, *Powrót*. Kraków 1916.
39. PRZYBYSZEWSKI Stanisław, *Tyrteusz*. Wojna. Wiedeń 1915.
40. REYMONT Władysław Stanisław, *Bunt. Baśń*. Warszawa – Kraków – Lublin – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane 1924
41. REYMONT Władysław Stanisław, *Za frontem*. Warszawa 1919.
42. RODZIEWICZÓWNA Maria, *Wrażenia i przeżycia. Lato 1915*. W: *Świata*. Continental, Rzeszów 1991, s. 123-143.
43. *ROZKWITAŁY pąki białych róż... Wiersze i pieśni z lat 1908-1918 o Polsce, o wojnie i o żołnierzach*. T. 1-2. Wybór, oprac. i wstęp Andrzej Romanowski. Warszawa 1990.
44. ROZTWOROWSKI Karol Hubert, *Wybór dramatów*. Oprac. Jacek Popiel. Wrocław 1992. BN I 281.
45. STAFF Leopold, *Poezje zebrane*. T. II. Warszawa 1967.
46. STAFF Leopold, *Tęcza łez i krwi*. Charków 1918.
47. STEMPOWSKI Jerzy, *Esej berdyczowski*. W: *Eseje*. Kraków 1984.
48. STRUG Andrzej, *Pokolenie Marka Świdry*. [1925] Warszawa 1958.
49. STRUG Andrzej, *Żółty krzyż*. [1933] Posłowiem opatrzył Leszek Żuliński, przypisy oprac. Jan Józef Lipski. Warszawa 1976.
50. WITTLIN Józef, *Hymny*. Poznań 1920; wyd. II zmienione: Warszawa 1927; wyd. III zmienione, Warszawa 1929.
51. WITTLIN Józef, *Pisma pośmiertne i inne eseje*. Wybór, oprac. i przedmowa Jan Zieliński, Warszawa 1991.
52. WITTLIN Józef, *Sól ziemi*. [1935] Oprac. Ewa Wiegandt. Ossolineum, Wrocław 1991. BN I 278
53. WITTLIN Józef, *Wojna, pokój i dusza poety. Szkice literackie i przemówienia*. Zamość 1925.
54. WITTLIN Józef, *Ze wspomnień byłego pacyfisty*. „Wiadomości Literackie” 1930, nr 1.
55. ZAKRZEWSKA Helena, *Dzieci Lwowa*. [1919] Gdańsk 1990.
56. ZBIERZCHOWSKI Henryk, *Płomienie. Pieśni wojenne o Legionach Polskich*. Wiedeń – Stanisławów 1916.
57. ŻEROMSKI Stefan, *Charitas* [t. III trylogii *Walka z szatanem*], Warszawa 1919.

58. ŻEROMSKI Stefan, *Na probostwie w Wyszkowie*. W: *Inter arma*. Warszawa 1920.
59. ŻEROMSKI Stefan, *Przedwiośnie*. Powieść [1925] Warszawa 1948.
60. ŻEROMSKI Stefan, *Puszcza jodłowa*. Warszawa 1926.
61. ŻEROMSKI Stefan, *Wiatr od morza*. [1922] Warszawa 1928.

Bibliografia przedmiotowa

1. BIAŁEK J., *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1918-1939*. Warszawa 1979.
2. CHWALBA Andrzej, *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914-1918*. Kraków 2014.
3. *DRAMAT i teatr dwudziestolecia międzywojennego*, red. Jacek Popiel. Wrocław 1992.
4. EKSTEINS Modris, *Święto wiosny. Wielka wojna i narodziny nowego wieku*. [1989] Przeł. Krystyna Rabińska. Poznań 2014.
5. EUSTACHIEWICZ Lesław, *Dwudziestolecie 1919-1939*. Warszawa 1982.
6. GLUZA Zbigniew, *Pokusa potęgi*. [Wprowadzenie do tematu numeru Start Rzeczypospolitej]. „Karta” nr 94, zima 2018, s. 1.
7. KLOCH Zbigniew, *Poezja pierwszej wojny: tradycja i konwencje*. Wrocław 1986.
8. KUCZYŃSKA-KOSCHANY Katarzyna, „Tödlich belebt”. Cykl „Pięciu pieśni”/„Fünf Gesänge” (sierpień 1914) Rainera Marii Rilkego a niemiecki entuzjizm pierwszowojenny. W zbiorze: *Młodopolski witalizm. Modernistyczne witalizmy*. Pod red. Anny Czabanowskiej-Wróbel i Urszuli M. Pilch. Kraków 2016, s. 313-322.
9. KWIATKOWSKI Jerzy, *Literatura Dwudziestolecia*. Warszawa 1990.
10. *LITERATURA polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*. T. 1-2. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000 [wybrane hasła]
11. *LITERATURA polska 1918-1975*. T. 1: 1918-1932. Red. naukow: Alina Brodzka, Helena Zaworska, Stefan Żółkiewski. Wydanie drugie. Warszawa 1991 [tu rozdziały: „Nowa literatura w nowej Polsce” (oprac. Andrzej Werner); *Poezja pierwszej wojny i Poeci młodopolscy w odrodzonej ojczyźnie* (oprac. Ryszard Przybylski); *Problemy wojny, rewolucji i niepodległości w zwierniadle prozy narracyjnej* (oprac. Tomasz Burek)].
12. LUBAS Regina, *W kręgu poezji okolicznościowej I wojny światowej*. „Ruch Literacki” 1970, z. 3.
13. MACIEJEWSKA Irena, *Rewolucja i niepodległość. Z dziejów literatury polskiej 1905-1920*. Kielce 1991.

14. MARKOWSKA Marta, *Stanowienie ojczyzny. Wykuwanie nowej Polski w jej pierwszych miesiącach (grudzień 1918-lipiec 1919)*. „Karta” nr 94, zima 2018, s. 4-27.
15. NASIŁOWSKA Anna, *Trzydziestolecie 1914-1944*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
16. *PIERWSZA wojna światowa w literaturze polskiej i obcej. Wybrane zagadnienia*. Pod red. Eugenii Łoch, Krzysztofa Stępnika. Lublin 1999.
17. „POLONISTYKA. Innowacje” 2016, nr 1: *I wojna światowa oraz literatura dziecięca*, [red. tematyczna: Katarzyna Kuczyńska-Koschany].
18. RÖMER Michał, *Miraż federacji. Ostateczna próba realizacji wizji Piłsudskiego w przymierzu z Litwinami*. „Karta” nr 94, zima 2018, s. 28-43.
19. ROMANOWSKI Andrzej, *„Przed złotym czasem”. Szkice o poezji i pieśni patriotyczno-wojennej lat 1908-1918*. Kraków 1990.
20. SAJEWSKA Dorota, *Nekroperformans: kulturowa rekonstrukcja teatru Wielkiej Wojny*. Warszawa 2016.
21. STERN Fritz, *Niemiecki świat Einsteina. Eseje o historii Niemiec XX wieku*. Wybór Łukasz Gatecki, tłum. różni. Warszawa 2001.
22. STĘPNIK Krzysztof, *Legenda Legionów*. Lublin 1995.
23. STĘPNIK Krzysztof, *Opowiadania o Legionach (1914-1917)*. „Pamiętnik Literacki” 1991, z. 3.
24. SZARUGA Leszek, *Współczesna powieść polityczna. Sens literatury, sens historii*. Warszawa 2001 [rozdziały: „Przedwiośnie”: państwo czy rewolucja?, „Generał Barcz”: o autonomię literatury].
25. SZYMAŃSKI Wiesław Paweł, *Moje dwudziestolecie 1918-1939*. Kraków 1998.
26. WIEGANDT Ewa, *Galicja i wojna*. W: *Austria Felix, czyli o micie Galicji w polskiej prozie współczesnej*. Bene Nati, Poznań 1997, s. 191-219.
27. WIEGANDT Ewa, *„Sól ziemi” Wittlina*. W: *Niepokoje literatury. Studia o prozie polskiej XX wieku*. Wydawnictwo WBPiCAK, Poznań 2010, s. 116-136.
28. WÓJCIK Włodzimierz, *Legenda Piłsudskiego w polskiej literaturze międzywojennej*. Katowice 1986.

Katarzyna Kuczyńska-Koschany (ur. 20 XII 1970), prof. dr hab., polonistka, komparatystka, eseistka, prozaik (*Zielony promień*, 2006). Zajmuje ją poezja i jej interpretacja, recepcja poetów niemieckich i francuskich w Polsce, kultura i Zagłada Żydów, synapsy poezji i plastyki. Autorka książek: *Rilke poetów polskich* (2004; wyd. II - 2017), *Rycerz i Śmierć. O „Elegiach*

duinejskich” Rainera Marii Rilkego (2010; wyd. II, e-book, 2015), *Interlinie w ciemności. Jednak interpretacja* (2012), „Все поэты жи́ды”. *Antytotalitarne gesty poetyckie i kreacyjne wobec Zagłady oraz innych doświadczeń granicznych* (2013), *Skąd się bierze lekcja polskiego? Scenariusze, pomysły, konteksty* (2016), *Zielony promień* (2006), współautorka podręcznika *Staropolskie korzenie współczesności* (2004). Publikowała w czasopismach: „Czas Kultury”, „Czytanie Literatury”, „Fraza”, „Konteksty”, „Kresy”, „Литературата”, „Literatura na Świecie”, „Лумерамурен Вестник”, „Miasteczko Poznań”, „Narracje o Zagładzie”, „Nowaja Polska”, „Odra”, „Polonistyka”, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, „Przestrzenie Teorii”, „Roczniki Humanistyczne”, „Ruch Literacki”, „Slavia Occidentalis”, „World Literature Studies”, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały”, „Zeszyty Literackie”. Członkini Zespołu Badań nad Literaturą Zagłady IBL PAN, Komitetu Nauk o Literaturze PAN, Otwartej Rzeczypospolitej, Klubu Przyjaciół Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, komisji antydyskryminacyjnej (UAM). Opiekunka Koła Miłośników Kultury i Literatury Żydowskiej „Dabru emet”, Kierownik Zakładu Badań nad Tradycją Europejską IFP UAM.

Marcin Radomski

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

WZLOTY I UPADKI RZECZYPOSPOLITEJ – HISTORIA NIEPODLEGŁEJ 966-2018

W 2018 roku celebруемy szczególne dla kraju rocznice – odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 roku oraz wybuch zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego (1918–1919). Pierwszy jubileusz to Narodowe Święto Niepodległości obchodzone tradycyjnie 11 listopada, a drugi w dniu 27 grudnia. Dokładnie sto lat temu 27 grudnia 1918 roku na poznańskich ulicach padły pierwsze strzały, które zapoczątkowały zbrojny zryw Wielkopolan przeciwko niemieckiemu zaborcy. Obchody okrągłej rocznicy odzyskania niepodległości i walk o wyznaczenie kształtu granicy zachodniej są idealnym momentem do podjęcia ogólnonarodowej dyskusji. Historia wszakże jest nauczycielką życia, a takie okazje zdarzają się raz na sto lat. Polacy poznali przecież gorzkość utraty niepodległości i trud z jakim przyszło odzyskać upragnioną suwerenność. Przy

okazji tegorocznych uroczystości proponujemy subiektywną narrację przypominającą tę znakomitą, jak i tragiczną historię Polski.

Proces tworzenia polskiej państwowości zainicjował w momencie przyjęcia chrztu piastowski książę Mieszko I (zm. 992) w 966 roku. W późniejszych rocznikach lakonicznie odnotowano, iż „*Mesco dux Polonie baptizatur*” (Mieszko książę Polski został ochrzczony). Decyzja ta znacząco wpłynęła na dalsze losy części słowiańskich plemion zamieszkujących obszar – mniej więcej – dzisiejszej Polski. O dalekowzrocznej polityce i pozycji księcia może świadczyć tegoroczna 1050. rocznica powołania pierwszego na ziemiach piastowskich poznańskiego biskupstwa misyjnego w 968 roku. W wiekach średnich państwo odnotowało chwile potęgi i chwały, ale także rozpad jedności i osłabienie spowodowane długotrwałym rozbiem dzielnicowym (1138-1320). Przywrócenie stabilnej władzy centralnej w momencie koronacji Władysława Łokietka (1306-1333) w styczniu 1320 roku pozwoliło na sukcesywne wzmacnianie kraju. Za rządów Kazimierza III Wielkiego (1333-1370) przeprowadzono szereg reform: administracyjną, prawną, monetarną, wojskową, a także erygowano pierwszą polską wyższą uczelnię – Akademię Krakowską w 1364 roku. W celu uzyskania lepszej obronności wzniesiono na granicach ponad pięćdziesiąt murowanych zamków, a na obszarze całego terytorium kilkadziesiąt nowych miast. Królewski rozmach inwestycyjny na pewno wzbudzał podziw i szacunek poddanych. W 1385 roku kraj zyskał nowego władcę w osobie Władysława Jagiełły (1386-1434) dzięki zawarciu unii z Wielkim Księstwem Litewskim. Rozpoczął się okres rządów dynastii Jagiellonów. Do sukcesów władcy trzeba zaliczyć wspaniałe zwycięstwo nad Krzyżakami pod Grunwaldem w lipcu 1410 roku. Wieści o sile oręża polsko-litewskiego odbiły się szerokim echem w ówczesnej Europie. Wiele lat później król Kazimierz Jagiellończyk (1447-1492) odniósł równie spektakularny sukces w wojnie trzynastoletniej (1454-1466) nad tym samym przeciwnikiem. Na mocy postanowień II pokoju toruńskiego Polska odzyskała dostęp do portów bałtyckich, a zhołdowany zakon krzyżacki został naszym lennikiem. Lukratywny handel morski przyczynił się do uzyskania przez Gdańsk statusu najbogatszego miasta w kraju.

Epokę nowożytną cechował dalszy rozwój i wzmacnianie pozycji kraju na arenie międzynarodowej. Wiek XVI uchodził za „złoty okres” dla polskiej kultury, sztuki, nauki, szkolnictwa, architektury renesansowej, a także sztuki wojennej i znaczenia w świecie. Podręczniki do nauki historii dobitnie podkreślają ten rozdział dziejów jako czas potęgi Jagiellonów. Dopiero wojenny wiek XVII – mimo wielu imponujących zwycięstw – obnażył słabość wewnętrzną Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569-1795), doprowadzając sto lat później do jej rozbiorów przeprowadzonych przez trzy ekspansywne państwa ościenne. Złożyło się na to wiele czynników, z którymi obowiązujący ówczesnie system rządów nie zdołał

sobie poradzić. Próby naprawy państwa za sprawą uchwalenia wizjonerskiej Konstytucji 3 maja w 1791 roku nie przyniosły spodziewanego efektu. Szybka interwencja zbrojna wojsk rosyjskich doprowadziła do porażki w tzw. wojnie w obronie konstytucji. W konsekwencji Rosja i Prusy przeprowadziły II rozbiór Polski w 1793 roku. Zbudzony z letargu „demokracji szlacheckiej” naród zbuntował się ponownie w czasie insurekcji 1794 roku. Interwencja militarna współpracujących Rosji i Prus oraz upadek powstania okazały się wystarczającym bodźcem do dokonania ostatecznego, III rozbioru Polski w 1795 roku. Jakże bolesna dla patriotów musiała być chwila całkowitej likwidacji państwa. Król Stanisław August Poniatowski (1764-1795) abdykował. Rzeczpospolita przestała istnieć, a naród stanął przed najważniejszym w historii wyzwaniem.

W czasach zaborów Polacy doświadczyli trudnych lat walki o zachowanie tożsamości narodowej. Podzielony między trzech zaborców naród coraz bardziej ulegał obcym wpływom. Należy pamiętać, że mocarstwa okupacyjne wprowadzały rządy na wzór obowiązujących w Cesarstwie Niemieckim, Imperium Rosyjskim i Cesarstwie Austriackim. W odmienny sposób funkcjonował aparat władzy, struktury administracji, obowiązywała inna waluta i język urzędowy. Różniły się także metody walki z polskością i rzymskokatolickim klerem. Przede wszystkim jednak eksploatowano zajęte terytorium. Wszystko to sukcesywnie powodowało coraz większą separację polskiego społeczeństwa przedrozbiorowego. Otuchę i nadzieję na przyszłość odnajdywano w religii katolickiej, krzewieniu polskiej kultury i patriotycznemu wychowaniu. Odpowiedzialność za naród wzięły na swoje barki inteligencja, ziemiaństwo i duchowieństwo. Co jakiś czas wybuchały tłumione powstania (np. zakorzenione w historycznej świadomości narodu Powstanie Listopadowe 1830 roku czy Powstanie Styczniowe 1863 roku), które dobitnie świadczyły o niezłomnym duchu ujarzmionego narodu. W XIX wieku postępową część polskich liderów zaczęła propagować nową koncepcję – ideę pracy organicznej. Doktryna ta zakładała nowoczesny sposób walki z zaborcami przez permanentne bogacenie się, konkurencyjność i wszelkie innowacje. W taki sposób miano prowadzić „kampanię” na polu ekonomicznym. Na odpowiedni czas odkładano konfrontację zbrojną. Przygotowanemu narodowi łatwiej przeprowadzić zaplanowane działania w oparciu o patriotyczną postawę wszystkich stanów. Do tej pory rozdzwięk między chłopami, a pozostałymi warstwami społecznymi wydawał się nie do pogodzenia. Przez wieki obowiązywał system feudalny, który odcisnął wyraźne piętno na wielonarodowym społeczeństwie zamieszkującym dawne ziemie Rzeczypospolitej. Ostatecznie udało się położyć podwaliny pod przyszłe dążenia niepodległościowe. Zwłaszcza w Wielkopolsce działania organicznikowskie przyniosły wymierny efekt, ograniczając germanizację, broniąc i poszerzając polski stan posiadania. Jak pokazała przyszłość zorganizowani

Wielkopoleanie z zakorzenionym etosem pracy we właściwym momencie i przede wszystkim skutecznie podjęli walkę militarną o region oraz granicę zachodnią odradzającego się kraju.

W epokę najnowszą świat wchodził wraz z wydarzeniami I wojny światowej (1914-1918). Szybko stało się jasne, że powojenny porządek całkowicie zmieni oblicze Europy i świata. Hekatomba wyniszczających walk na wszystkich frontach kosztowała życie miliony żołnierzy i ludności cywilnej. W całej Europie objętej wojenną pożogą ludzie umierali z głodu i chorób. Śmiertelne żniwo zbierała grypa hiszpanka. Europejska infrastruktura objęta wojennym teatrem działań została w znacznym stopniu zniszczona, a gospodarka uległa załamaniu. Ponadto na terytorium carskiej Rosji przeprowadzono rewolucję bolszewicką, która doprowadziła do zacieklej wojny domowej (1917-1920). Podobne wydarzenia miały miejsce w Niemczech, gdzie w listopadzie 1918 roku dokonano przewrotu. W takich okolicznościach załamał się tzw. system wiedeński funkcjonujący od 1815 roku. Wyczerpane strony podejmowały działania polityczno-dyplomatyczne w celu przechylenia szali zwycięstwa na swoją stronę. Od ich wyniku zależał los wielu państw i narodów. Ostatecznie *Ententa* w sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi pokonała zrzeszone wokół trójprzymierza państwa. Upadły dynastie Hohenzollernów, Habsburgów i obalonych przez bolszewików Romanowów, co *de facto* diametralnie zmieniło sytuację narodu polskiego. Osłabieni Wielką Wojną i niestabilną sytuacją polityczną zaborcy opuścili gardę, dając Polakom możliwość podjęcia trudu odzyskania niepodległości. Nasza delegacja podczas konferencji paryskiej w 1919 roku wypracowała skuteczne metody forsowania polskich interesów. Także trzynasty punkt orędzia amerykańskiego prezydenta Thomasa Woodrow Wilsona ze stycznia 1919 roku gwarantował Polsce niepodległość z dostępem do morza. Tymczasem rozpad ówczesnego porządku świata doprowadził do wybuchu wielu lokalnych konfliktów zbrojnych. Polakom przyszło rozstrzygnąć kilka wojen i przeprowadzić plebiscyty opiniujące chęć przynależności do Polski bądź Niemiec, których wynik tak naprawdę decydował o kształcie granic i charakterze odradzającego się państwa. W rezultacie wygraliśmy najważniejsze antagonizmy militarne: wojnę polsko-ukraińską (1918-1919), Powstanie Wielkopolskie (1918-1919), wojnę polsko-bolszewicką (1919-1921), trzecie Powstanie Śląskie (1921). Przegraliśmy natomiast z kretesem plebiscyt etniczny na Warmii i Mazurach (1920), co skutkowało niemieckim zagrożeniem od północnego-wschodu oraz negatywnie odbiło się przed i w trakcie przebiegu kampanii we wrześniu 1939 roku. Na południowej granicy w wyniku najazdu wojsk czechosłowackich utraciliśmy sporną część Śląska Cieszyńskiego – Zaolzie. W momencie podyktowania przez zwycięzców spod znaku *Ententy* nowych zasad funkcjonowania Europy i świata w postaci podpisania wersalskiego

traktatu pokojowego z 28 czerwca 1919 roku granice Polski były już ustalone metodą faktów dokonanych. 11 listopada 1918 roku podpisano kończący wojnę rozejm w *Compiègne* (Francja), a w Warszawie przekazano władzę Józefowi Piłsudskiemu. 16 listopada 1918 roku wysłano w świat notę dyplomatyczną informującą o powołaniu nowego bytu politycznego. Po stu dwudziestu trzech latach, licząc od trzeciego rozbioru – Polonia Restituta!

Czy prawdziwa jest obiegowa opinia, że Roman Dmowski załatwił nam granicę zachodnią a Józef Piłsudski wschodnią? W bitwach, kampaniach i wojnach nie wygrywali decydenci polityczni czy dowódcy wojskowi, lecz bitny naród polski walczący na pierwszej linii frontu z karabinem, szablą i bagnietem. Sojuszników mieliśmy przecież niewielu. W miastach i wsiach ludzie oddawali ostatnie kosztowności dla sprawy. Przykładem mogą być te polskie kobiety, które nosiły w zastępstwie żelazne obrączki. Naród przetrwał dzięki determinacji i cechom specyficznej mentalności. Współcześni Polacy winni są naszym przodkom zachowanie pamięci o wydarzeniach sprzed stulecia. To oni dźwignęli kraj z kolan, otwierając nowy rozdział historii kraju nazwany II Rzeczypospolitą (1918-1939). Okazało się również, że krótka niepodległość w międzywojniu dała narodowi siłę przetrwać horror czasu okupacji niemieckiej (1939-1945) oraz siermiężny okres uzależnionej od ZSRR – Polski Ludowej (1944-1989).

W tym miejscu odnotujmy, że mimo wielu ciężkich momentów w dziejach perspektywy dla narodu są obiecujące. Współczesne państwo polskie konsekwentnie buduje nowoczesną ojczyznę w strukturach międzynarodowej organizacji polityczno-gospodarczej – Unii Europejskiej oraz sojuszu militarnego NATO (North Atlantic Treaty Organization). Sukcesywnie, aczkolwiek z potknięciami rozwija pozycję i kreuje dobrobyt Rzeczypospolitej.

I. Opracowania ogólne

a. Pozycje zwarte

1. CO SIĘ stało w 966 roku? / Przemysław Urbańczyk. – Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2016. – 166 s.
2. DRUGA i trzecia niepodległość: dwa polskie dwudziestolecia 1918-1939, 1989-2009 / red. nauk. Radosław Domke. – Zielona Góra : Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2011. – 495 s. : il.
3. [DZIEWIĘĆSET sześćdziesiąt sześć] 966 : chrzest Polski / Krzysztof Ożóg . – Warszawa ; Kraków : Biały Kruk, 2016. – 231 s. : il.
4. HISTORIA Polski / Jerzy Topolski. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2015. – 382 s. : il.

5. HISTORIA Polski : średniowiecze / Stanisław Szczur. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2008. – 676 s. : il.
6. HISTORIA Polski 1572-1795 / Urszula Augustyniak. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, [2014]. – 1005 s. : il.
7. HISTORIA Polski 1795-1918 / Andrzej Chwalba. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2008. – 671 s. : il.
8. HISTORIA Polski 1795-1918 / Stefan Kieniewicz. – Wyd. 11 – Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN, 2002. – 597 s. : il.
9. HISTORIA Polski 1914-2015 / Wojciech Roszkowski. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2017. – 658 s.
10. HISTORIA Polski 1918-1945 / Czesław Brzoza. – Kraków : Wydaw. Literackie, 2006. – 754 s. : il.
11. HISTORIA Polski do roku 1586 : prahistoria, Piastowie, Andegawenowie, Jagiellonowie, Batory / Henryk Samsonowicz – Do roku 1506, Andrzej Wyczański – 1506-1586. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 343 s. : il.
12. HISTORIA Polski od czasów najdawniejszych do końca XV wieku / Jerzy Kłoczowski. – Lublin : Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2000. – 188 s.
13. HISTORIA Polski średniowiecznej / Marek Kazimierz Barański. – Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2012. – 298 s.
14. HISTORIA Polski. T.1, [Do 1914] / Henryk Samsonowicz. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 599 s. : il.
15. HISTORIA Polski. T.2, [Od 1914] / Henryk Samsonowicz. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 599 s. : il.
16. NIEPODLEGŁOŚĆ / pod red. Marka Gałęzowskiego. – Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2010. – 320 s. : il. – (Biblioteka Biuletynu IPN ; t. 4)
17. OD NIEPODLEGŁOŚCI do niepodległości : historia Polski 1918-1989 / Adam Dziurok. – Wyd. 3 – Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2014. – 509 s. : il.
18. OD NIEWOLI do niepodległości : (1864-1918) / Józef Buszko. – Kraków : Fogra, 2000. – 399 s. : il. – (Wielka historia Polski ; t. 8)
19. POLSKA 1918 / Paweł Skibiński. – Warszawa : Wydawnictwo: MUZA SA, 2018. – 608 s.
20. POLSKA niepodległość 1918 / Marek Rezler. – Poznań : Wyd. Poznańskie, 2018. – 414 s.
21. POWSTANIA śląskie : 1919-1920-1921 / Grzegorz Grześkowiak,. – Warszawa : Agencja Wydawnicza „Cinderella Books” Andrzej Zasiczny, 2013. – 143 s. : il.

22. POWSTANIA śląskie i plebiscyt z perspektywy osiemdziesięciolecia / pod red. Marka Masnyka. – Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2003. – 133 s.
23. POWSTANIE wielkopolskie : geneza-charakter-znaczenie / Antoni Czubiński. – Wyd. 3 – Poznań : Kurpisz, 2002. – 360 s.
24. POWSTANIE wielkopolskie 1918/1919 w historiografii i kulturze : próba analizy i synteza / Janusz Karwat. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, 2012. – 346 s. : il.
25. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2016. – 358 s. : il.
26. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Wiesław Olszewski. – Koszalin : Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2008. – 213 s. : il.
27. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Wiesław Zdziabek. – Poznań : Wydawnictwo eMPI2, 2008. – 112 s. : il.
28. POWSTANIE wielkopolskie 1918-1919 / Zdzisław Grot. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2006. – 168 s.
29. ŚWIĘTO Niepodległości : tradycja a współczesność / pod red. Andrzeja Stawarza. – Warszawa : MN : Fundacja „Polonia Restituta”, 2003. 135 s. – (Polska – Dziedzictwo i Przyszłość ; t. 2)
30. [TYSIĄC dziewięćset osiemnaście] 1918 Polonia Restituta / Joanna Wieliczka-Szarkowa. – Kraków : Wyd. AA, 2015. – 72 s.
31. [TYSIĄC dziewięćset dziewięćnaście] 1919 Powstanie wielkopolskie / Bogusław Polak. – Warszawa : Bellona, 2015. – 93 s. : il. – (Zwycięskie Bitwy Polaków ; t. 43)
32. W WALCE o wolność i niepodległość Polski / redakcja Dorota Litwin-Lewandowska. – Lublin : Wydawnictwo Naukowe Tygiel, 2016. – 172 s. : il.
33. WALKA Józefa Piłsudskiego o nowy kształt polityczny Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1918-1921 / Antoni Czubiński. – Toruń : Adam Marszałek, 2002. – 443 s., mapy
34. WIELKA Wojna i niepodległość Polski / Tadeusz A. Kisielewski. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 2014. – 287 s. : il. – (Historia – Rebis)
35. WIELKOPOLANIE pod bronią 1768-1921. Udział mieszkańców regionu w powstaniach narodowych / Marek Rezler. – Poznań : Dom Wydawniczy REBIS, 2011. – 387 s
36. WIELKOPOLANIE w walce o niepodległość 1918-1920 / Kazimierz Nowik. – Zielona Góra : Wydawnictwo Organon, 2000. – 95 s. : il.
37. WOJNA papierowa : powstania śląskie 1919-1921 / Józef Krzyk. – Warszawa : Agora, 2014. – 93 s. : il.
38. WOJNA polsko-rosyjska 1919-1920. [T] 1-2 / Lech Wyszczelski. – Warszawa : Bellona, 2010. – 2 t. (691; 782 s.) : il.

39. WOJNA polsko-sowiecka 1919-1921 / Janusz Cisek. – Warszawa : Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2010. – 159 s. : il.
40. WOJNA polsko-ukraińska : Lwów i Galicja Wschodnia 1918-1919 : pierwszy konflikt zbrojny odrodzonej Polski / Michał Klimecki. – Warszawa : Bellona, 2014. – 291 s.
41. WOJNA z bolszewicką Rosją o niepodległość Polski : (1919-1920) / Jacek Arkadiusz Gołcon. – Wrocław : „Silesia”, 2003. – 211 s., mapy
42. Z DZIEJÓW zmagania politycznych i zbrojnych o niepodległość Polski w latach 1908-1918 / Mieczysław Wrzosek. – Białystok : Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, 2013. – 300 s. : il.

b. Artykuły

1. BO NIE z tego, nie z owego : świętowanie niepodległości / Tadeusz A. Olszański. W: Tyg. Powszechny. – 2016, nr 46, s. 48-50
2. CUD niepodległości / Piotr Szubarczyk. W: Nasza Polska. – 2013, nr 45, s. 1,14
3. CZEGO uczy nas 11 Listopada? / Grzegorz Kucharczyk. W: Nasz Dziennik. – 2009, nr 264, s. 15
4. CZY Józef Piłsudski wywalczył niepodległość? / Stanisław Abramczyk. W: Dziś. – 2008, nr 5, s. 121-124
5. DLACZEGO świętujemy niepodległość akurat 11 listopada? / Lucjan Strzyga. W: Polska. – 2014, nr 90, s. 14
6. DMOWSKI i odbudowa Polski : w 60-lecie śmierci Romana Dmowskiego / Roman Wapiński. W: Tyg. Powszechny. – 1999, nr 2, s. 1-5
7. DMOWSKI i Piłsudski : z kim, przeciw komu i o jaką Polskę / red. Maciej Rosalak. W: Rzeczpospolita. – 2009, nr 265, dod. s. 1-16
8. DMOWSKI w Wersalu / Mariusz Wołos. W: Ale Historia. – 2015, nr 45, s. 8-10
9. DMOWSKI-Piłsudski – legenda / Maciej Giertych. W: Myśl Polska. – 2006, nr 6, s. 16
10. DROGA do polskiego listopada / Przemysław Waingertner. W: Tyg. Solidarność. – 2011, nr 46, s. 14-15
11. GDY listopad przywiódł maj... : nie było w historii Polski ostatnich trzech wieków ważniejszej daty nad listopad 1918 roku / Piotr Szubarczyk. W: Nasz Dziennik. – 2006, nr 263, s. 12
12. JAK rodził się „punkt trzynasty”? / Wincenty Witos. W: Realia i co Dalej... . 2008, nr 2, s. 157-161
13. JEDYNA taka niepodległa / Anna Zechenter. W: Nasz Dziennik. – 2015, nr 263, s. 14-15

14. KALENDARIUM wydarzeń 1914-1923 : jak Polacy wybili się na niepodległość / t.s. W: Rzeczpospolita . – 2010, nr 262, dod. Żeby Polska..., s. 3-5
15. KOMENDANT na przystanku niepodległość / Andrzej Krajewski. W: Dziennik Gaz. Prawna . – 2014, nr 217, s. A18-A19
16. KTÓRĘDY do Polski? : sprawa polska w czasie Wielkiej Wojny / Przemysław Matusik. W: Kronika Miasta Poznania . – 2014, nr 3, s. 26-45
17. MIMO różnic do wolnej Polski / Tomasz Łysiak. W: Sieci . – 2017, nr 45, dod. Ojcowie Naszej Niepodległości, s. 58-61
18. NIEPODLEGŁOŚĆ – nasze dziedzictwo / Sławomir Błaut. W: Niedziela . – 2011, nr 45, s. 14-15
19. NIEPODLEGŁOŚĆ bez Marszałka? : gdyby zginął w okopach... / Tomasz Nałęcz. W: Tyg. Powszechny . – 2008, nr 45, dod. s. IV-V
20. NIEPODLEGŁOŚĆ jako wyzwanie / Bohdan Urbankowski. W: Gaz. Polska . – 2014, nr 33, s. 22-25
21. NIEPODLEGŁOŚĆ wtedy i dziś / Stefan Niesiołowski. W: W drodze . – 1996, nr 11, s. 82-90
22. NIEPODLEGŁOŚĆ za jeden grosz : 11 listopada / Zdzisław Najder. W: Tyg. Powszechny . – 2009, nr 46, s. 30-31
23. NIEPODLEGŁOŚĆ, spełnione marzenie / Wojciech Roszkowski. W: Rzeczpospolita . – 2005, nr 112, s. A6
24. OD NIEWOLI do niepodległości (1914-1918) / Jan Lewandowski. W: Res Historica . – 2006, t. 22, s. 137-139.
25. ODZYSKANIE przez Polskę niepodległości w 1918 r. w świetle prawa międzynarodowego / Jan Kolasa. W: Przegląd Sejmowy . – 2008, nr 5, s. 9-39
26. OJCOWIE założyciele Polski Niepodległej / Bogdan Kędziora. W: Niedziela . – 2016, nr 45, s. 10-11
27. PADEREWSKI a sprawa polska : w 75. rocznicę śmierci / Anna Grabowska. W: Paestra . – 2016, nr 11, s. 157-158
28. PADEREWSKI w Waszyngtonie : starania o amerykańską pomoc w odzyskaniu niepodległości Polski / Jolanta A. Daszyńska. W: Muzealny Rocznik Historyczny . – 2011, t. 1, s. 59-81
29. PIERWSZE dni wolności / Piotr Dmitrowicz. W: Gaz. Polska . – 2017, nr 46, 76-79
30. PIŁSUDSKI, Wielka Wojna i stosunki polsko-czechosłowackie do 1935 roku / Jan Wiśniewski ; Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. W: Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie . – 2014, nr 1, s. 11-35

31. PO 123 latach / Sławomir Błaut. W: Niedziela. – 2008, nr 45, s. 12-14
32. ROK pierwszy, rok ostatni / Tomasz Panfil. W: Gaz. Polska. – 2017, nr 46, s. 72-75
33. RÓŻNE drogi ku niepodległości / Zdzisław Szpakowski. W: Gaz. Polska. – 1997, nr 45, s. 17
34. STANISŁAW Taczak i Józef Dowbor-Muśnicki – dwie osobowości : kilka obserwacji / Marek Rezler. W: Grot. – 2009, nr 30, s. 155-163
35. ŚWIĘTUJMY niepodległość! / Michał Soska. W: Nasza Polska. – 2015, nr 45, s. 1, 4
36. [TYSIĄC dziewięćset osiemnaście] 1918: listopadowa rozgrywka Piłsudskiego / Tomasz Nałęcz. W: Ale Historia. – 2014, nr 45, s. 5-7
37. ZABIEGI Ignacego Jana Paderewskiego wokół sprawy polskiej w Stanach Zjednoczonych w czasie pierwszej wojny światowej / Henryk Lisiaś. W: Poznańskie Zeszyty Humanistyczne. – T. 13 (2009), s. 51-57

II. Biografie, wspomnienia

1. „JÓZEF Piłsudski. Człowiek-Żołnierz-Polityk” / Zbigniew Girzyński. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2016. – 450 s.
2. IGNACY Jan Paderewski : pianista, kompozytor, mąż stanu / Marian Marek Drozdowski. – Warszawa : Wydaw. DiG, 2001. – 151 s. – (Ludzie Niezwyčajni)
3. JÓZEF Dowbor Muśnicki : zarys biografii / Józef Grajek. – Lusowo : Towarzystwo Pamięci Gen. Józefa Dowbora Muśnickiego, 2011. – 51 s. : il.
4. JÓZEF Piłsudski / Janusz Cisek. – Warszawa : Świat Książki – Bertelsmann Media, 2007. – 255, s. : il. + 1 płyta (CD).
5. JÓZEF Piłsudski 1867-1935 / Andrzej Garlicki. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2017. – 1086 s. : il.
6. JÓZEF Piłsudski 1867-1935. Wszystko dla Niepodległej / Joanna Wieliczka-Szarkowa. Kraków : Wydawnictwo AA, 2015. – 352 s.
7. JÓZEF Piłsudski 1867-1935. Życiorys / Wacław Jędrzejewicz. – Łomianki : Wydawnictwo LTW, 2013, 332 s.
8. JÓZEF Piłsudski. Marzyciel i strateg / Bohdan Urbankowski. – Poznań : Wydawnictwo Zys i S-ka, 2017. – 1024 s. : il.
9. MOJE wspomnienia / Józef Dowbor-Muśnicki. – Poznań : Zys i S-ka Wydawnictwo | 2013. – 867 s. : il.
10. OD NIEWOLI do niepodległości : wybrane zagadnienia z dziejów Polski w zapisie wspomnieniowym / Barbara Kubis. – Toruń : Stowarzyszenie Oświatowców Polskich. Oddział, 2008. – 115 s.

11. PADEREWSKI / Adam Zamoyski. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 2010. – 292 s. : il. – (Biografie Sławnych Ludzi)
12. ROMAN Dmowski / Krzysztof Kawalec. – Poznań : Wydawnictwo: Zysk i S-ka, 2016. – 632 s.
13. ROMAN Dmowski 1864-1939 / Jan Engelgard. – Warszawa. – Stalowa Wola : Wydawnictwo Myśl Polska, 2014. – 223 s. : il.
14. ROMAN Dmowski. Droga do Polski / Jolanta Niklewska. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza RYTM, 2016. – 295 s. : il.
15. SZTUKA przywództwa : Piłsudski / Piotr Gajdziński. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2013. – 181 s.
16. WYBÓR pism. T. 1 / Roman Dmowski. – Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2014. – 792 s
17. WYBÓR pism. T. 2 / Roman Dmowski. – Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2015. – 701 s.
18. ZŁOWROGI cień marszałka / Rafał A. Ziemkiewicz. – Lublin : Wydawnictwo Fabryka Słów, 2017. – 448 s.

Marcin Bzdawka

TRAKTAT WERSALSKI
– TARGI O KSZTAŁT GRANIC
II RZECZYPOSPOLITEJ

Obchody setnej rocznicy 11 listopada 1918 roku, (w którą w pewnym stopniu wpisuje się niniejsze opracowanie) wydają się utrwalać pojmowanie tej daty, jako swoistej cezury, chwili odzyskania przez Polskę niepodległości. Jasnym jest jednak, że data ta ma wymiar symboliczny i sytuuje jedynie w kalendarzu świąt moment celebracji długotrwałego procesu. Pamiętać zaś trzeba, że wśród chwil, które wspominać dziś możemy jako etapy kształtowania niepodległości Polski, niepoślednie miejsce zajmuje data podpisania traktatu wersalskiego przez Polskę (29 czerwca 1919 r.) – moment w którym uznane i zagwarantowane zostały, przynajmniej w pewnym zarysie, granice nowego niepodległego państwa polskiego.

Często powtarza się, że odtworzenie państwowości polskiej po 123 latach zaborów było efektem nadzwyczaj korzystnego zbiegu wydarzeń na arenie międzynarodowej. Wojna przegrana przez dwóch zaborców i wstrząsy polityczne u trzeciego z nich sprawiły, że możliwe było „wybicie się na niepodległość”. Ów korzystny zbieg wydarzeń przyjął w okresie konferencji paryskiej postać zgodnej woli trzech osób, trzech liderów politycznych zwycięskich krajów Ententy, układających (bez dużej przesady) świat powojenny niemal samodzielnie.

Sam fakt konieczności powołania, po latach zaborów, jakiejś formy państwowości polskiej od pewnego momentu wojny wydawał się nieunikniony. Poczynione w toku zmagających wojennych deklaracje zaborców, mniej (– jak odezwa rosyjska z 14 sierpnia 1914 r.) i bardziej (– jak akt 5 listopada 1916 r. Niemiec i Austro-Węgier) wiarygodne i wyraźne, włączyły w obieg polityki walczących stron kwestię polską⁴. Co prawda stanowisko rosyjskie, zakładające że kwestia polska, jest wewnętrznym problemem Rosji, powstrzymywały zachodnich członków Trójporozumienia przed zaangażowaniem się w tę sprawę, jednak pewne symptomy rodzącej się idei uznania polskiej państwowości można było dostrzec i u nich już przed 1918 rokiem. Mało znanym, ale ciekawym tego przykładem była oficjalna zgoda władz francuskich na wydawanie od końca 1916 r. przebywającym we Francji Polakom paszportów z nadrukiem „obywatel Królestwa Polskiego”⁵. Zamęt w Rosji spowodowany kolejnymi rewolucjami, a później pokój brzeski zawarty przez bolszewików z państwami Trójprzymierza, rozwiązały wkrótce zachodnim aliantom ręce w sprawie polskiej. Jeszcze przed upadkiem caratu w Rosji (między wrześniem a październikiem 1917 r.) kierowany przez Romana Dmowskiego Komitet Narodowy Polski (KNP) w Paryżu uznany został przez Francję, Wielką Brytanię i Włochy za reprezentanta interesów odradzającego się państwa polskiego. Miłowym krokiem na drodze do uznania istnienia niepodległej Polski było słynne orędzie prezydenta USA, Thomasa Woodrowa Wilsona z 8 stycznia 1918 r. którego trzynasty punkt zakładał, że konieczne jest utworzenie niepodległej, suwerennej Polski z dostępem do morza. Wkrótce po pokoju brzeskim w osobnym akcie, tzw. deklaracji wersalskiej z 3 czerwca 1918 r., konieczność powstania niepodległej, odrodzonej Polski wyraziły Francja, Wielka Brytania i Włochy⁶. Dodać

⁴ Warto uświadomić sobie, że (jak konstatuje T., Schramm), w chwili wybuchu wojny odbudowanie państwa polskiego nie znalazło się wśród celów którejkolwiek z państw przystępujących do zmagających (Tomasz Schramm, *Międzynarodowy kontekst odrodzenia niepodległego państwa polskiego*, [w:] „Powrót Polski do rodziny wolnych narodów”, Jan Konefał, Sabina Bober (red.), Lublin 2009, s. 13).

⁵ Jan Zamoyski, *Pomoc Francji w odzyskaniu przez Polskę niepodległości*, [w:] „Powrót Polski na mapę Europy”, Czesław Bloch, Zygmunt Zieliński (red.), Lublin 1995, s. 61.

⁶ Szczegółowo o procesie uznawania podmiotowości Polski, zwłaszcza w kontekście roli KNP wypowiada się m.in. Jan Zamoyski dokumentujący działalność Komitetu w tym okresie (por. J. Zamoyski, *Powrót na mapę. Polski Komitet Narodowy w Paryżu 1914-1919*, Warszawa 1991).

trzeba, że wpływ na wydanie tych dokumentów miały działania polityków polskich, czy to agitacja Paderewskiego w Stanach Zjednoczonych (prezydent Wilson uważał go notabene osobiście za przyjaciela), jak i intensywne działania Dmowskiego, np. memoriał w sprawie granic przyszłej Polski złożony angielskiemu ministrowi spraw zagranicznych Jamesowi Balfourowi (w marcu 1917 r.)⁷. Wobec powyższych stanowisk mocarstw, od chwili militarnego zwycięstwa państw Ententy można było zamknąć dyskusję nad tym, czy Rzeczpospolita powstanie i przejść do zagadnienia jaka to będzie Rzeczpospolita, a dokładniej: w jakich granicach zamknięta. Forum, na którym kwestia ta została rozstrzygnięta stała się konferencja paryska zwołana na 18 stycznia 1919 r. do stolicy Francji⁸.

Konferencja ta zwołana została w celu opracowania tekstu traktatów pokojowych z wojennymi przeciwnikami Ententy (bez ich udziału, efekt prac miał im być jedynie zakomunikowany). Wzięto w niej udział liczne grono państw, zarówno najważniejszych przeciwników państw centralnych, jak i marginalnie w nią zaangażowanych⁹. Łącznie z występującymi samodzielnie dominiami brytyjskimi i Indiami były to 32 delegacje. Zróżnicowana była przy tym liczba delegatów, bowiem tzw. państwa o interesach ogólnych: USA, Wielka Brytania, Francja i Japonia miały ich pięciu, a piąte zwycięskie mocarstwo, Włochy: trzech. Pozostałe państwa (tzw. państwa o interesach ograniczonych) miały od jednego do trzech delegatów. Polska miała ich dwóch¹⁰: Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego, przy czym okazjonalnie zastępowały ich inne osoby, wspierał zaś sztab specjalistów z różnych dziedzin, których dotyczyły obrady kongresu¹¹. Celem opracowania szczegółowych spraw powołano również w ramach obrad kongresu specjalne komisje, czy podkomisje. Należały do nich m.in. komisja ds. polskich oraz powołana później jej podkomisja ds. wschodniej granicy Niemiec, zajmujące się przyszłymi granicami Polski.

⁷ *Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918-1919. Cz. 1, Program terytorjalny delegacji*, Paryż 1920, s. 11-19 [https://polona.pl/item/akty-i-dokumenty-dotyczace-sprawy-granic-polski-na-konferencji-pokojowej-w-paryzu,MjI5NTU5Mw/12/#info; dostęp: 8.06.2018 r.].

⁸ Obrady toczyły się w samym Paryżu, zaś uroczyste podpisywanie traktatów organizowano w podparyskich miejscowościach: Wersalu (traktat z Niemcami), Saint-Germain-en-Laye (z Austrią, oddzielną już od Węgier), Trianon (z rzezczonymi Węgrami), Neuilly sur Seine (z Bułgarią) i Sèvres (z Turcją).

⁹ Mowa o m.in. o państwach Ameryki Łacińskiej, które wypowiedziały oficjalnie wojnę Niemcom, nigdy jej jednak faktycznie nie prowadziły.

¹⁰ Tyle samo delegatów mieli pozostali europejscy sojusznicy wielkiej piątki, ale tyłuż przyznano np. azjatyckim partnerom, Ententy Hidżazowi, czy Syjamowi (Henryk Batowski, *Między dwiema wojnami 1919-1939*, Kraków 2001, s. 29).

¹¹ Wybór delegatów był notabene owocem kompromisu wynegocjowanego między Dmowskim, a delegatami Piłsudskiego do Paryża (szerzej o tym: Zdzisław Wróński, *Rola delegacji polskiej na Konferencję Paryską* [w:] „Problem polsko-niemiecki w traktacie wersalskim”, Janusz Pajewski [red.], Poznań 1963).

W istocie liczba delegatów nie miała większego znaczenia, bowiem monopol podejmowania ostatecznych decyzji miała Rada Najwyższa (Rada Dziesięciu) złożona z dwójki przedstawicieli z każdego państwa o interesach ogólnych – były to głowy rządów tych państw i ministrowie spraw zagranicznych. W marcu 1919 r. ze składu tego gremium wyłączono ministrów; Japonia zaś zastrzegła od początku aktywne uczestnictwo jedynie w dotyczących jej sprawach. Mając zaś na uwadze niewielką siłę przebicia włoskiego premiera, Vittorio Orlando oraz przejściowe jego faktyczne wyłączenie z prac Rady, gremium podejmujące wiążące decyzje w przedmiocie powojennego porządku politycznego świata tworzyła trójka osób: Thomas Woodrow Wilson, Georges Clemenceau i David Lloyd George.

Z polskiego punktu widzenia czynnikiem decydującym dla wyniku konferencji była rozbieżność stanowisk Francji i Anglii w przedmiocie kształtu powojennych Niemiec. Francuzi dążyli do możliwie największego osłabienia Niemiec (jak to skwitował jeden z francuskich historyków: relacje między tymi państwami wyobrażali sobie jako analogiczne do relacji jeźdźca i jego wierzchowca¹²). W Niemczech Clemenceau dostrzegał największe potencjalne zagrożenie i przeciw niemu – zgodnie zresztą z doktryną polityki zagranicznej datującą się już od XVI w. – poszukiwał sprzymierzeńca na wschodzie. W chwili, w której nie mogła być nim pogrążona w chaosie wojny domowej Rosja, Francja postawić chciała na blok państw środkowo-europejskich, a w szczególności na Polskę. Warto zresztą odnotować, że stanowisko mocarstw w sprawie Polski w trakcie półrocznych obrad balansowało między umniejszaniem potrzeb terytorialnych (a więc i potencjału) Polaków w momentach ofensywy białych w Rosji i nieco łaskawszym traktowaniem polskich postulatów, kiedy to bolszewicy brali górę¹³. Anglia z kolei osiągnąwszy w wojnie cel jakim było poskromienie imperialnych aspiracji Niemiec, nie widziała już potrzeby dodatkowego ich osłabiania kosztem wzrostu siły innego mocarstwowego konkurenta – Francji. Dlatego też premier David Lloyd George skłonny był zwalczać zbyt daleko w jego ocenie idące żądania Polaków, znajdując nieraz wsparcie w prezydencie Wilsonie.

Pierwszy z istotnych dla Polaków momentów konferencji przypadł na 29 stycznia 1919 r. Wówczas to przed obliczem Rady Dziesięciu w wielogodzinnym wystąpieniu Roman Dmowski przedstawił postulaty polskie co do przebiegu granic odrodzonego państwa. Punktem wyjścia były dla niego przedzaborowe granice Rzeczypospolitej z 1772 r. z drobnymi rektyfikacjami „uza-

¹² T. Schramm, *op.cit.*, s. 26.

¹³ Lech Wyszczelski, *O Polsce w Wersalu*, Toruń 2008, s. 80-81.

sadnionymi względami politycznymi, ekonomicznymi, czy przemysłowymi”¹⁴. W praktyce program ten (doprecyzowywany w późniejszych memoriałach) sprowadzał się do żądania przyłączenia do Królestwa Polskiego (tworu powołanego wskutek aktu 5 listopada 1916 r.) ziem Poznańskiego, pruskiego Górnego Śląska, Prus Zachodnich (tj. Pomorza Gdańskiego wraz z Gdańskiem), południowego pasa Prus Książęcych oraz dawnego Księstwa Cieszyńskiego. Ponadto Dmowski postulował przyłączenie do Polski Galicji Wschodniej, Wołynia i części ziem dawnych rosyjskich guberni: mińskiej, witebskiej i wileńskiej. Litwa miała też być według jego koncepcji osobnym państwem połączonym z Polską unią realną. Łącznie odrodzona Polska stanowić miała kraj o terytorium 481 tys. km² i ok. 37 mln ludności. W sprawie granic wschodnich Dmowski obrał stanowisko koncyliacyjne, dopuszczające, jak się wydawało, pewne ustępstwa. Jednak duży nacisk położył na kwestie związane z granicą zachodnią i obecnością Niemców na terenach uznawanych przez niego za polskie.

Rada dziesięciu przyjęła do wiadomości stanowisko szefa KNP i sprawę skierowano do opracowania wspomnianej wyżej komisji ds. polskich, zwanej od nazwiska przewodniczącego komisją Cambona. Jules Cambon, dawny ambasador Francji w Niemczech, był osobą sprzyjającą Polsce i Polacy, wspierający prace tej Komisji informacjami i danymi zawartymi w kolejnych kierowanych do niej notach, wiązali wielkie nadzieje z efektem pracy tego zespołu. W istocie w raporcie z 12 marca 1919 r. komisja zarekomendowała uznanie wniosków polskich z pewnymi modyfikacjami na korzyść Niemców, w tym w postaci rozstrzygnięcia kwestii części żądanych przez Polskę Warmii i Mazur przez plebiscyt. Wydawało się to zmianą o małej wadze i warunki, jeśli byłyby przez obradujące mocarstwa przyjęte, można było uznać za dobre. Niestety sukcesy białogwardzistów w wojnie z bolszewikami, narastające napięcie między Dmowskim i jego stronnikami, a wysłannikami Piłsudskiego do Paryża, a przede wszystkim nieoczekiwana aktywność przedstawicieli władz brytyjskich w tej sprawie, spowodowały podważenie ustaleń raportu komisji Cambona.

Na przełomie marca i kwietnia 1919 r. na posiedzeniach Najwyższej Rady konferencji David Lloyd George zakwestionował warunki jakie zaproponowano Polsce w zakresie Pomorza. Komisja ds. polskich założyła, iż podstawową kwestią jest zapewnienie Polsce wolnego i niezakłóconego dostępu do morza – zgodnie z wyrażanym zresztą wcześniej programem. Aby ten cel uzyskać konieczne było, zdaniem członków Komisji, pozostawienie Polsce Gdańska wraz z pasem ziemi (cztery powiaty na prawym brzegu Wisły), przez który

¹⁴ *Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały*, R. Bierzanek, J. Kukułka [red.], Warszawa 1965, t. I, s. 52.

biegły linie kolejowe łączące to miasto z resztą kraju. Takie wytyczenie granic pozostawiało na terytorium polskim sporą liczbę Niemców, uznano jednak, że kluczowe jest danie Polsce efektywnego i trwałego połączenia z morzem, nawet kosztem niezastosowania etnicznego kryterium podziału granic. Lloyd George wyzyskał to jako pretekst do wstrzymania decyzji w sprawie granicy na tym odcinku, a następnie zawnioskował, aby do Gdańska zastosować precedens związany z miastem Fiume (Rijeką), które – jako terytorium sporne między Włochami, a Jugosławią – postanowiono podczas wcześniejszych obrad konferencji uczynić wolnym miastem pod egidą Ligi Narodów¹⁵. Anglikom udało się również doprowadzić do poddania plebiscytowi losu kolejnej części Warmii (kwidzyńskie).

Warto wspomnieć, że mimo sprzeciwu wojskowych francuskich z marszałkiem Ferdynandem Fochem na czele, doprowadzono również do odrzucenia debatowanego długo pomysłu wyprawienia do Polski drogą morską przez Gdańsk Armii Hallera czekającej we Francji na przerzut do kraju. Alternatywna droga: koleją przez Niemcy, była niezwykle ryzykowna, jednak przeciwnicy oddania Gdańska Polsce obawiali się, że wysłanie polskiego wojska morzem przez gdański port spowoduje jego zajęcie przez Polaków siłą.

Kolejnym smutnym dla Polaków ustaleniem poczynionym wiosną 1919 r., a odzwierciedlonym w końcowym traktacie, było narzucenie Polsce obowiązku spłaty odszkodowań i długów wojennych Niemiec (jako ich terytorialnego spadkobiercy). Obradom w tym przedmiocie towarzyszyło wypomnienie polskiej delegacji licznego udziału polskiego rekruta w armiach państw pokonanych. Nie otrzymując żadnego udziału w odszkodowaniach na rzecz trzeciego zaborcy (zwycięskiej *de iure* Rosji), Polska zmuszona była przyjąć zobowiązanie w wysokości ok. 2,5 mld marek.

Nie był to jednak koniec ograniczeń propozycji zawartych w raporcie Cambona. Ciąg dalszy nastąpił w toku dyskusji prowadzonej przez Niemców z przekazanym im 7 maja 1919 r. projektem traktatu pokojowego. Pogodzeni z koniecznością utraty Wielkopolski, którą w praktyce Polacy wywalczyli w powstaniu wielkopolskim – co później w traktacie usankcjonowano – rozpoczęli Niemcy kampanię przeciw oddaniu Polsce ważnego z przyczyn gospodarczych Górnego Śląska. Pomimo kontrakcji polskiej delegacji, która za pomocą niemieckich (!) danych statystycznych zbijała bazujące na argumentach

¹⁵ Stanowisko Lloyd George'a przeniknęło również do anglosaskiej historiografii. Przykładem może być stwierdzenie, że „pozycja państwa buforowego zawsze zakłada istnienie pewnych zagrożeń dla państwa, do którego status ten się stosuje i liderzy konferencji zdawali sobie sprawę może nawet lepiej niż polski rząd, że te zagrożenia wzrastały proporcjonalnie z do liczby Niemców na polskim terytorium”(A history of the peace conference of Paris, H.W.V. Temperley [red.], Oxford 1969, vol. I, s. 209 (tłum. aut.).

etnicznych tezy przeciwnika, ostatecznie warunki traktatu w tym względzie wobec Niemców również złagodzone postanawiając o urządzeniu w tej dzielnicy plebiscytu.

W kwestii granic wschodnich konferencja paryska decyzji ostatecznej nie przyniosła, mimo pewnych propozycji jakie przedłożyła komisja Cambona¹⁶. Zmienność sytuacji na froncie walk w Rosji i na Ukrainie nie sprzyjała jednak ustaleniu faktów mogących stanowić oparcie dla decyzji. Inna sprawa to brak partnera do realnej dyskusji w tym temacie, bowiem szala zwycięstwa w wojnie domowej w Rosji przechylała się na stronę bolszewików, podczas gdy delegację rosyjską na konferencję paryską wyłoniono z przebywających tam „białych” emigrantów.

Osobnym wątkiem była kwestia relacji z Ukrainą często przewijająca się w rozmowach z polskimi delegatami. Państwa Ententy dążyły do powstrzymania walk na tych terenach i pokojowego rozgraniczenia ziem spornych (do czego próbowały doprowadzić między innymi wysyłane do Galicji Wschodniej misje Josepha Barthélemy’ego, Adriana Carton de Wiarta i Louisa Bothy). Propozycji rozejmowych nie chciał jednak zaakceptować Piłsudski prowadzący (mimo wyraźnych napomnień polityków kierujących paryskimi obradami) ofensywne działania militarne na Ukrainie nadwerężając przy tym reputację Polski na konferencji¹⁷. Ostatecznie, ku pewnemu zaskoczeniu Polaków postanowienie Rady Najwyższej Konferencji było takie, że Polsce przyznano uprawnienie do tymczasowej wojskowej okupacji Galicji Wschodniej z mandatu Ligi Narodów. Na forum kongresu do sprawy już więcej nie wracano, a rozwiązał ją dopiero w 1921 r. pokój ryski wieńczący wojnę polsko-bolszewicką.

Ostateczny tekst traktatu ustalający granicę polską na zachodzie polscy delegaci podpisali 28 czerwca 1919 r. Zakładał on bezwarunkowe oddanie Polakom terenów Wielkopolski wywalczonych w toku powstania oraz skrawka wybrzeża bałtyckiego wraz z wąskim pasem ziemi łączącym go z resztą kraju. Gdańsk z przyległościami miał się stać wolnym miastem, zaś przyszłość Górnego Śląska, Warmii i Mazur miały określić plebiscyty przeprowadzone wśród mieszkańców.

Przykrym dla polskiej delegacji dodatkiem do traktatu pokojowego okazał się tzw. mały traktat wersalski, umowa o ochronie praw mniejszości narodo-

¹⁶ Warto odnotować, że tym razem były to propozycje niezbieżne ze stanowiskiem Dmowskiego i zakładające utworzenie przez etnicznie niepolskie narody: Białorusinów, Litwinów i Ukraińców, ich własnych państw. Dmowski tymczasem uważał je za niegotowe do wykształcenia elit politycznych i uznawał ich objęcie przez Polskę za jedyną możliwość ocalenia tych terenów przed wchłonięciem przez Rosję – niezależnie od jej ostatecznego ustroju.

¹⁷ Lloyd George nazwał opisane roszczenia co do Ukrainy wprost imperializmem (*Sprawy polskie...* t. I, s. 220).

wych, zobowiązująca Polskę do respektowania praw ludności niepolskiej przebywającej na jej terenie i pozwalająca przedstawicielom tych mniejszości interweniować w razie naruszenia traktatu wprost u przedstawicieli Ligi Narodów. Raził w Polsce fakt przymuszenia de facto do przyjęcia tych postanowień jak i sama ich treść („narzucone nam prawa mniejszości narodowej odczuliśmy żywo jak je Polak odczuwać powinien. [...] czy wypadało [Polsce] narzucać prawa i porządki wewnętrzne jak jakiemuś małemu, pierwotnemu i barbarzyńskiemu narodowi?” stwierdził Paderewski¹⁸). Ponadto zobowiązaniem takim nie objęto pokonanych Niemiec, choć mniejszość niemiecka w Polsce korzystała później aktywnie z postanowień wspomnianego układu. Mocarstwa kierujące konferencją wymogły aby traktaty podpisane były łącznie, bez możliwości przyjęcia jedynie traktatu pokojowego. Jak skwitował to Roman Dmowski: „kładąc swój podpis pod tym traktatem, a jednocześnie leżącą na stoliku obok konwencją dodatkową, miałem jedynie uczucie ulgi, że proces o granicę niemiecko-polską już się skończył. To co ocalało po najeździe Lloyda George’a na nasze granice jest już nieodwołalnie nasze. Wzięty za to odpowiedzialność wszystkie wielkie mocarstwa”¹⁹. Dzieło traktatu wersalskiego dopełniło się w przypadku Polski 31 lipca 1919 r. kiedy to Sejm Ustawodawczy, po burzliwej debacie i sprzeciwie części posłów, ratyfikował traktat.

Współcześni przyjęli postanowienia traktatu w dużej mierze jako rozczarowanie. Jednak z dłuższej perspektywy fakt wykreowania wskutek m.in. postanowień tego traktatu powszechnie uznawanej i suwerennej Polski oceniamy inaczej. W 90. rocznicę złożenia podpisów przez polską delegację pod traktatem wersalskim Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął uchwałę w sprawie uczczenia jubileuszu, w której stwierdzono: „podpisy pod dokumentem wersalskim przypieczętowały powrót Polski na mapę Europy i świata. Polska po 123 latach niewoli wracała do rodziny niepodległych państw europejskich, mając dostęp do morza i odzyskując ziemie zaboru pruskiego — Wielkopolskę, Śląsk i Pomorze Gdańskie. Mocarstwa zwycięskiej koalicji uznały, że rozbiory Polski były zbrodnią, której skutki należy raz na zawsze przekreślić”²⁰.

1. A HISTORY of the peace conference of Paris, H.W.V. Temperley [red.], Oxford 1969 [t. I-III].

¹⁸ *Sprawy polskie...* t. I, s. 246.

¹⁹ Roman Dmowski, *Polityka polska i odbudowanie państwa polskiego*, Częstochowa 1937, s. 184-185.

²⁰ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 lipca 2009 r. w sprawie uczczenia 90. rocznicy podpisania Traktatu Wersalskiego*, Monitor Polski nr 41, poz. 645, 2009 r.

2. MIĘDZY dwiema wojnami 1919-1939, H. Batowski, Kraków 2001
3. O POLSCE w Wersalu, L. Wyszczelski, Toruń 2008.
4. POLITYKA polska i odbudowanie państwa polskiego, R. Dmowski, Częstochowa 1937.
5. POWRÓT na mapę. Polski Komitet Narodowy w Paryżu 1914-1919, J. Zamoyski, Warszawa 1991.
6. POWRÓT Polski do rodziny wolnych narodów. Sesja naukowa w 90. rocznicę odzyskania niepodległości. Lublin 17 XI 2008, J. Konefał, S. Bober [red.], Lublin 2009.
7. POWRÓT Polski na mapę Europy. Sesja naukowa poświęcona 70. rocznicy traktatu wersalskiego, Cz. Bloch, Z. Zieliński [red.], Lublin 1995.
8. PROBLEM polsko-niemiecki w traktacie wersalskim, J. Pajewski [red.], Poznań 1963.
9. SPRAWY polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały, R. Bierzanek, J. Kukułka [red.], Warszawa 1965. [t. I-III].
10. UCHWAŁA Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 lipca 2009 r. w sprawie uczczenia 90. rocznicy podpisania Traktatu Wersalskiego, Monitor Polski nr 41, poz. 645, 2009 r.

Marcin Bzdawka – prawnik, historyk, doktorant na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

B I B L I O G R A F I E O S O B O W E

Józef Haller
145. rocznica urodzin

Józef Haller von Hallenburg – ur.13.08.1873 r., zm. 4.06.1960 r. – generał broni Wojska Polskiego, działacz polityczny i społeczny. Urodził się w Jurczycach pod Krakowem w ziemiańskiej rodzinie arystokratycznej. Dzieciństwo spędził na wsi. Wychowywał się w środowisku patriotycznym i religijnym. Tak jak inni członkowie rodziny należał do Sodalicji Mariańskiej oraz Franciszkańskiego Zakonu Świeckich (Trzeciego Zakonu – tercjarzy). We Lwowie uczęszczał do niemieckiego gimnazjum. Później uczył się w wojskowej Niższej Szkole Realnej

w Koszycach na Węgrzech (dziś Słowacja) i prestiżowej Wyższej Szkole Realnej w Hranicach, do której uczęszczali również arcyksiążęta austriaccy. Naukę zwińczyły studia na Akademii Technicznej w Wiedniu na wydziale artylerii. W stopniu podporucznika w 1895 roku rozpoczął służbę wojskową. Jako oficer przebywał w Krakowie (1895-1896) i Stanisławowie (1896-1899). Był instruktorem i komendantem w ochotniczej szkole oficerskiej artylerii. Przeprowadził tam reformę nauczania i wprowadził język polski. Około 1910 roku opuścił austro-węgierską armię i rozpoczął pracę społeczną. Działał w spółdzielczości, związał się także z ruchem skautowym i Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół”. Brał udział w spolszczeniu ruchu skautowego i przekształceniu go w harcerstwo. Od 1912 roku jako instruktor wojskowy, prowadził tajne kursy dla polskiej młodzieży. Po wybuchu I wojny światowej na bazie polskich drużyn militarnych organizował we Lwowie Legion Wschodni, który jednakże uległ rozwiązaniu. Jako dowódca 3. Pułku Legionów Polskich (1914) w wojsku austriackim walczył z Rosją. W lipcu 1914 roku został dowódcą II Brygady Legionów Polskich. Protestując przeciwko postanowieniom traktatu brzeskiego na czele II Brygady przebił się przez front austriacko-rosyjski pod Rarańczą i połączył się z polskimi formacjami w Rosji. Dowodził 5. Dywizją Strzelców Polskich, później, mianowany na stopień generała, II Korpusem Polskim na Ukrainie. Po rozbiciu tej jednostki w bitwie pod Kaniowem (11 maja 1918) uniknął niewoli i pod fałszywym nazwiskiem „Mazowiecki” przez Kijów udał się do Moskwy. Tam na czele Polskiej Komisji Wojskowej organizował oddziały Wojska Polskiego w Rosji. W lipcu 1918 roku przez Karelię i Murmańsk dotarł do Francji. Został członkiem (17 lipca) Komitetu Narodowego Polskiego, który powierzył generałowi dowództwo nad formującą się armią polską walczącą na froncie zachodnim z Niemcami. Haller przybył do Polski na czele Błękitnej Armii w 1919 roku. Brał udział w wojnie polsko-ukraińskiej jako dowódca Frontu Południowo-Zachodniego. Później, na wypadek wojny z Niemcami, stanął na czele Frontu Pomorskiego. Jego jednostki przejmowały Pomorze, uczestniczył w Pucku w symbolicznych zaślubinach Polski z Bałtykiem. W czasie Bitwy Warszawskiej dowodził Frontem Północnym. Po wojnie polsko-bolszewickiej był Generalnym Inspektorem Artylerii (1920-1926), stał na czele Najwyższej Wojskowej Komisji Opiniującej, przewodniczył Związkowi Harcerstwa Polskiego, był również posłem na Sejm z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej (1922-1927). Krytykował politykę Gabriela Narutowicza i Józefa Piłsudskiego. Potępił przewrót majowy (1926) Piłsudskiego za co został przeniesiony w stan spoczynku. Organizował opozycyjny wobec sanacji Front Morges (1936-1939), stał na czele Rady Naczelnej Stronnictwa Pracy. Po wybuchu II wojny światowej przez Rumunię przedostał się do Francji i oddał do dyspozycji rządu gen. Władysława Sikorskiego, a po upadku Francji przez Hiszpanię i Portugalię udał się do Wielkiej

Brytanii. W latach 1940-1943 pełnił funkcję Ministra Oświaty w Polskim Rządzie na Uchodźstwie.

Uznanie dla wszechstronnej działalności gen. Hallera znalazło wyraz w awansach, najwyższych odznaczeniach polskich i zagranicznych oraz wyróżnieniach, m.in. był pierwszym i wieloletnim prezesem Koła Filistrów Baltia, Korporacji Studentów Uniwersytetu Poznańskiego.

Zmarł na emigracji w Londynie, a jego prochy, dzięki inicjatywie harcerzy, zostały sprowadzone do Polski (1993) i spoczęły w krypcie kościoła garnizonowego św. Agnieszki w Krakowie.

a. Pozycje zwarte

1. „BŁĘKITNA Armia” i jej dowódca gen. Józef Haller / pod redakcją Bogusława Kopki i Jana Tarczyńskiego. – Warszawa : Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, 2017 – 263 s. : il.
2. BŁĘKITNA Armia i jej dowódca generał Józef Haller w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego / redakcja naukowa Jan Tarczyński i Juliusz S. Tym. – Warszawa : Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, 2017. – 325 s. : il.
Bibliogr.s. 195-298.
3. BŁĘKITNA armia : w 80 rocznicę utworzenia / Dariusz Radziwiłłowicz ; Ministerstwo Obrony Narodowej. Departament Społeczno-Wychowawczy. – Warszawa : „Egros” : na zlec. DS-W MON, 1997. – 189 s. : il., mapy.
Bibliogr. s. 187-[190].
4. „DLA ciebie Polsko i dla twojej chwały” : z wizyt generała broni Józefa Hallera de Hallenburg w Bydgoszczy 1920-1939 / Rajmund Kuczma ; [Miejski Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Bydgoszczy]. – Bydgoszcz : [Wydział Kultury i Nauki Miasta Bydgoszczy], 2000. – 64 s. : il. – (Wydawnictwa Biblioteki Miejskiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Bydgoszczy)
Bibliogr.
5. FRANCUSKO-polskie tradycje orężne : w 100 rocznicę utworzenia Błękitnej Armii / Dariusz Radziwiłłowicz, Paweł Zakrzewski. – Olsztyn : Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2017. – 200 s. : il., mapy.
Bibliogr. s. 179-183.
6. GENERAŁ broni Józef Haller w zbiorach Centralnej Biblioteki Wojskowej / [red., wybór materiałów źródłowych Beata Czekaj-Wiśniewska ; wstęp Dariusz Radziwiłłowicz] ; Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka

- Józefa Piłsudskiego. – Warszawa : Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, 2012. – 480 s. : il.
7. GENERAŁ Józef Haller : patriota, żołnierz, wychowawca młodzieży, społecznik / [redakcja Jan Engelgard]. – Warszawa : Wydawnictwo Myśli Polska, 2014. – 144 s. : fot. – (Biblioteczka PSWW Haller)
Materiały z konferencji naukowej, 28 września 2013 r., Warszawa..
Bibliogr.s. 125-127.
 8. HONOROWI obywatele miasta Gdyni okresu II Rzeczypospolitej / Jarosław Rusak. – Gdynia : Wydawnictwo Akademii Morskiej, 2007. – 143 s. : il.
Bibliogr. s. 135-142.
 9. NA SZLAKACH Błękitnego Generała : w 80-lecie przybycia Błękitnej Armii z Francji do Polski (1919-1999) i zaślubin Polski z morzem (1920-2000) / Czesław Skonka. – Gdańsk : Stowarzyszenie Miłośników Tradycji „Mazurka Dąbrowskiego” : Towarzystwo Polsko-Austriackie, 2000. – 296 s.
Bibliogr.
 10. PAMIĘTNIKI : z wyborem dokumentów i zdjęć / Józef Haller ; [red. Małgorzata Pilecka]. – Łomianki : Wydawnictwo LTW, 2014. – 523 s. : il.
 11. PIERŚCIEŃ Hallera / materiały zebrali i oprac. Daniel Duda, Zbigniew Kowalewski. – Gdańsk : Liga Morska ; Gdynia [i in.] : Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Morskiej, 1998. – 47 s. : il.
Bibliogr. s. 47.
 12. PUCKIE zaślubiny z Bałtykiem / Daniel Duda. – Gdynia : Wydawnictwo BP, 2016. – 54 s. : il.
Bibliogr. s. 53-54.
 13. ŚLADAMI generała Hallera : w 75-lecie zaślubin Polski z morzem / Czesław Skonka. – Gdańsk : Stowarzyszenie Miłośników Tradycji „Mazurka Dąbrowskiego”. Oddział Wojewódzki, 1995. – 197 s.
Bibliogr. s. 195-196
 14. TO DLA Ciebie Polsko / Jacek Praga. – Warszawa : Wydaw. Comandor, [1998]. – 196 s. : il.
Bibliogr. s. 195-196.
 15. TRZYMAJMY się morza : zaślubiny Polski z morzem 1920-2000 / Józef Wąsiewski. – Gdańsk : „Novus Orbis”, 2000. – 115 s. : il.
Bibliogr.
 16. W KRĘGU Józefa Hallera / [aut. ref. Leszek Celej i in.]. – Warszawa : Muzeum Niepodległości ; [Mińsk Mazowiecki] : Muzeum Ziemi Mińskiej, 2010. – 123 s. : il.
Materiały z sesji popularno-nauk., 7 czerwca 2010 r., Mińsk Mazowiecki.

17. W 86. rocznicę zaślubin Polski z morzem : symposium zorganizowane przez Polskie Stowarzyszenie Morskie-Gospodarcze im. Eugeniusza Kwiatkowskiego oraz Klub Inteligencji Katolickiej im. prof. Czesława Strzeszewskiego w Lublinie. – Lublin : Klub Inteligencji Katolickiej im. prof. Czesława Strzeszewskiego, 2006. – 58 s.
18. Z DZIEJÓW Hallerówki / Magdalena Rewolińska, Wojciech Czerwiński. – Władysławowo : Nadmorski Park Krajobrazowy, 1997. – 77 s. : il., nuty.

b. Artykuły

1. ARMIA Polska we Francji : organizacja, wyszkolenie, walki (1917-1919) / Dariusz Radziwiłłowicz ; Zakład Historii XX wieku Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. W: *Kwartalnik Bellona*. – 2017, nr 2, s. 107-131
2. BŁĘKITNA armia nadziei / Leszek Masierak. W: *Tyg. Solidarność*. – 2017, nr 31, s. 30-32
3. BŁĘKITNE wojsko generała Hallera : 100 lat niepodległości / Piotr Nehring. W: *Ale Historia*. – 2018, nr 21, s. 8-9
4. BŁĘKITNY generał / Piotr Dmitrowicz. W: *Gaz. Polska*. – 2018, nr 7, s. 96-98
5. BŁĘKITNY generał / Tomasz Łysiak. W: *Gaz. Polska*. – 2017, nr 24, dod. Historia: Drogi do Niepodległości, s. 92-95
6. BŁĘKITNY generał i przepowiednie Wernyhory / Piotr Lisiewicz. W: *Niezależna Gaz. Polska Nowe Państwo*. – 2015, nr 5, s. 38-45
7. BÓG dał zwycięstwo / Jarosław Szarek. W: *Nasz Dziennik (Wyd. zasadnicze)*. – 2015, nr 189, s. 12-13
8. CAŁA Polska w jej szeregach : środy z historią / Grzegorz Kucharczyk. W: *Nasz Dziennik (Wyd. zasadnicze)*. – 2017, nr 147, s. 13
9. CELOWAŁ w marszałka, zastrzelił prezydenta / Paweł Samuś ; rozm. przepr. Krzysztof Piławski. W: *Przeгляд*. – 2012, nr 45, s. 20-23
10. DOWBOR i Haller – rywale Piłsudskiego / Bogusław Kubisz. W: *Mówią Wieki*. – 2017, nr 11, s. 18-21
11. DZIAŁALNOŚĆ gen. Józefa Hallera w strukturach resortu edukacji w rządzie na uchodźstwie podczas II wojny światowej / Katarzyna Śliwak ; Uniwersytet Wrocławski. W: *Ogrody Nauk i Sztuk*. – 2015, t. 5, s. 253-260
12. DZIAŁALNOŚĆ oświatowa urzędu ministra gen. broni Józefa Hallera : (sierpień 1940 – kwiecień 1941) / Witold Chmielewski. W: *Przeгляд Historyczno-Oświatowy*. – 2013, nr 3/4, s. 56-69

13. DZIAŁANIA oświatowe Urzędu Oświaty generała Hallera w rządzie na uchodźstwie w latach 1939-1941 we wspomnieniach biskupa Józefa Gawliny / Katarzyna Śliwak. W: *Perspectiva*. – 2015, nr 2, s. 143-152
14. GENERAŁ wiary / Krzysztof M. Mazur. W: *Najwyższy Czas!* – 2013, nr 35/36, s. XLVI-XLVII
15. GDYBY nie Haller... / Bohdan Piętko. W: *Przegląd*. – 2017, nr 23, s. 42-44
16. JÓZEF Generał de Hallenburg Haller jako wychowawca młodzieży / Józef R. Maj. W: *Myśl Polska*. – 2015, nr 41/42, s. 18
17. KONFERENCJA Hallerowska po raz drugi. W: *Myśl Polska*. – 2014, nr 41/42, s. 18
18. MIMO różnic do wolnej Polski / Tomasz Łysiak. W: *Sieci*. – 2017, nr 45, dod. Ojcowie Naszej Niepodległości, s. 58-61
19. NIE znał kompromisów z sumieniem / Józef R. Maj. W: *Myśl Polska*. – 2014, nr 43/44, s. 18
20. PODRÓŻ morską generała Józefa Hallera w dniu 11 lutego 1920 roku na kutrze szypra Jakuba Myślisza / Daniel Duda ; Akademia Marynarki Wojennej. – Bibliogr. s. 100. W: *Zapiski Puckie*. – 2016, nr 15, s. 97-100
21. POMORSKI Dzień Niepodległości : Polska nad Bałtykiem – 90 lat / Tomasz Żuroch-Piechowski. W: *Tyg. Powszechny*. – 2010, nr 7, dod. s. I-II
22. REFLEKSJE o roli gen. Józefa Hallera w dziejach Polski / Marian Marek Drozdowski. W: *Niepodległość i Pamięć*. – 2014, nr 3/4, s. 336-346
23. SZCZEGÓŁY przyjazdu do Polski gen. Józefa Hallera w 1957 roku / Krzysztof Tarka. W: *Przegląd Historyczno-Wojskowy*. – 2015, nr 2, s. 174-182
24. TESTAMENT generała Józefa Hallera / Robert Litwiński ; Instytut Historii. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej Lublin. W: *Klio*. – 2016, nr 1, s. 128-138
25. WALCZYŁ z trzema wrogami Polski : środy z historią / Grzegorz Kucharczyk. W: *Nasz Dziennik* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 147, s. 14
26. WYBITNE osobistości w Łowiczu w latach Drugiej Rzeczypospolitej / Marcin Gawryszczak. W: *Roczniki Łowickie*. – 2014, t. 12, s. 202-214
27. ZATARG honorowy Marszałka Józefa Piłsudskiego z gen. Stanisławem Hallerem : próba rekonstrukcji (okoliczności powstania, przebieg, skutki) / Grzegorz Kulka ; Zakład Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku

Uniwersytetu Wrocławskiego. W: *Imponderabilia*. – 2014, nr 7,
s. 120-132

c. Netografia

https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Haller

<http://dzieje.pl/postacie/jozef-haller>

<http://dzieje.pl/aktualnosci/140-lat-temu-urodzil-gen-jozef-haller-tworca-blekitnej-armii>

<http://www.bitwawarszawska.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=81>

<https://biografia24.pl/jozef-haller/>

<http://www.kruczata.org.pl/prasa,438.php>

<http://www.torun.pl/pl/miasto/gen-jozef-haller-1921>

<https://wiadomosci.onet.pl/kraj/140-lat-temu-urodzil-gen-jozef-haller-tworca-blekitnej-armii/r3hnj>

III. MATERIAŁY METODYCZNE

Małgorzata Derwich

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

POLSKA NIEPODLEGŁA – POLKI W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ. STULECIE PRAW KOBIET

Impreza biblioteczna – przyczynek do dyskusji

Sejm RP uchwalił, że 2018 będzie Rokiem Jubileuszu 100-lecia odzyskania przez Polskę Niepodległości. Wcześniej Ministerstwo Edukacji Narodowej ogłosiło rok szkolny 2017/2018 „Rokiem dla Niepodległej”. Czcząc setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości (oraz 100-lecia wybuchu Powstania Wielkopolskiego 27 grudnia), chcemy przypomnieć, że również w listopadzie obchodzimy stulecie uzyskania przez kobiety praw wyborczych. Zbiegające się stulecia są doskonałą okazją, by opowiedzieć o wkładzie pań w odzyskanie niepodległości.

Przygotowany przez nas scenariusz ma nie tylko pokazać wpływ kobiet na bieg historii, czyli przedstawić „żeńską” wersję historii (coraz częściej w obiegu jest nazwa „herstory”, czyli z angielskiego „jej historia”) jako alternatywę „męskiej”, a więc „jego” historii (z angielskiego „his story=history”), ale także stworzyć przyczynek do dyskusji. Podanie kilku „żeńskich” przykładów z historii polskiej i powszechnej być może zmobilizuje młodzież do szukania następnych wzorców i uzmysłowi, że ich własne babcie, prababcie i praprababcie też miały wpływ na historię, więc warto opisać ich „herstorie” i zapoznać z nimi szersze grono.

Cele:

- uczczenie 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości
- przypomnienie innej ważnej rocznicy stulecia – uzyskania przez panie praw wyborczych w niepodległej ojczyźnie
- upamiętnienie wybitnych kobiet i podkreślenie ich roli w historii
- popularyzacja dokonań pań
- wiedza o emancypacji kobiet
- podkreślanie doniosłości rozwijania własnych zainteresowań

- kształcenie umiejętności dyskusji na wybrane tematy
- propagowanie czytelnictwa jako źródła wiedzy

Adresaci: uczniowie starszych klas szkoły powszechnej oraz szkół średnich

Czas: 45 minut

Metodyka:

- scenariusz przypomina lekcję, więc można wykorzystać metody i sprzęty, używane podczas zwykłej lekcji
- dla uatrakcyjnienia przekazu, można użyć również komputerów, tabletów, sprzętu audio-wizualnego

Objaśnienia:

- *czarna kursywa* – cytaty
- kolorem niebieskim zaznaczone są treści mniej ważne, które można pominąć oraz didaskalia

Osoby: Moderatorka/Mentorka, Dziewczęta, Chłopcy...

Moderatorka: W 2018 r. obchodzimy dwie setne rocznice – odzyskania przez Polskę niepodległości oraz stulecie praw wyborczych kobiet. Myślę, że to szczególna okazja, by przypomnieć, że niepodległość to nie tylko zasługa umundurowanych mężczyzn, ale też odważnych kobiet, które nie bały się walczyć o to, co najistotniejsze. Powiem więcej – nie byłoby niepodległego, wolnego, demokratycznego kraju tam, gdzie nie byłoby równych praw dla wszystkich jego obywateli i obywaterek. Chciałabym, żebyście poznali inną wersję historii – żeńską...

Jedna z Dziewcząt: Herstory! Tak z angielska nazywa się historię, która dotyczy kobiet.

Chłopcy (na przemian): Kobiety? W historii? A były jakieś... znane??

Moderatorka: Wasza reakcja świadczy o tym, że to dobry temat do dyskusji. Zatem – porozmawiajmy o *Polsce Niepodległej rodzaju żeńskiego*...

Jedna z Dziewcząt: Niepodległość jest kobietą!

Moderatorka: ...czyli o *Polkach w walce o niepodległość*.

Jeden z Chłopców: Nie znam żadnej...

Moderatorka: To czas, żebyś poznał. Koleżanki i koleżdy też.

Drugi Chłopak: A jest jakaś bohaterka?

Moderatorka: Tak, nie tylko jedna bohaterka, ale wiele bohaterek.

Chłopcy: ???

Moderatorka (śmieje się): Nie tylko wy się dziwicie; wyszukiwarka Google też: jeśli wpisze hasło „bohaterki niepodległości”, podkreśla na czerwono!

Jeden z Chłopców: Bo to po prostu „błąd”, „error”...

Druga Dziewczyna: Faktycznie, podkreśla! I proponuje kilka zamienników, ale... tylko rodzaju męskiego: „bohaterowie niepodległości Polski”, „bohaterowie niepodległościowi”, „bohaterowie odzyskania niepodległości” itd.! Podobnie jest w polskiej literaturze – bohaterskie mogą być tylko męskie postaci...

Trzecia z Dziewcząt: Te wszystkie Konrady!... Dlaczego nie bohaterki? Przecież „*wolność, (...) niepodległość, demokracja są wszystkie rodzaje żeńskiego!*”! (zwrócił uwagę były prezydent Bronisław Komorowski, w swoim przemówieniu w 2012 roku. Powiedział też, że „*panie (...) swoją aktywnością, wielkim sercem, ofiarnością uczestniczyły w procesie odzyskiwania wolności i (...) polską wolność zagospodarowały nade!*”). „*Wolność wiodącą lud na barykady*” ma postać kobiety! (Na obrazie francuskiego malarza Eugène Delacroix)

Moderatorka (znów się śmieje): No, właśnie! Sami widzicie! (po chwili) To zacznijmy od początku; najpierw – kogo uważacie za bohatera odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku?

Drugi Chłopak: Się wie – Józefa Piłsudskiego!!! Naczelnika, Marszałka Józefa Piłsudskiego – patriotę, wodza narodu polskiego, wybitnego polityka i działacza niepodległościowego, zwanego też Ojcem Niepodległości, bo dzięki niemu Polska odzyskała wolność po 123. latach zaborów!

Moderatorka: A my chcemy dzisiaj wykazać, że Niepodległość miała nie tylko zasłużonych Ojców, ale też wybitne Matki. Chociaż ze względu na realia epoki kobiety nie stały na czele wojsk czy ruchów politycznych, ich praca dla Polski miała nie mniejsze znaczenie. Kto wskaże bohatera rodzaju żeńskiego, czyli bohaterkę?

Chłopcy i dziewczęta (milczą; konsternacja): ...

Moderatorka: Podpowiem, że była taka – w najbliższym otoczeniu Piłsudskiego...

Trzeci Chłopak: ...Yyyhhh... Kasztanka?

Moderatorka (śmieje się): Cha, cha, cha! No, widzę, że kolega jest skory do żartów!

Jedna z Dziewcząt: Nie, proszę pani, mnie się wydaje, że on próbuje wyśmiać temat naszej lekcji, czyli „bohaterki rodzaju żeńskiego”...

Trzeci Chłopak (z niewinną miną): No, przecież Kasztanka była bohaterką, prawda, proszę pani? (intonuje piosenkę *Jedzie, jedzie na kasztance*)

*Jedzie, jedzie na Kasztance(1), Siwy strzelca strój!/
Hej, hej, Komendancie(2), Miły wodzu mój!//bis*

*Gdzie szabelka Twa ze stali, Przecież idziem w bój? (...)
Hej, hej, Komendancie/ Pójdziem z Tobą po zwycięstwo/ Poprzez krew i znoj!*

Moderatorka/Mentorka: Cha, cha! Kasztanka raczej woziła bohatera... *Chociaż?..* (z uśmiechem) Można powiedzieć, że Kasztanka była bohaterką opowiadania Bułhakowa... Kojarzycie, kto to taki?

Druga z Dziewcząt: Oczywiście! Michaił Bułhakow napisał *Mistrza i Małgorzatę* – najważniejszą powieść XX wieku, a także jedno z najbardziej tajemniczych dzieł światowej literatury!

Mentorka: ...Bułhakow był też autorem opowiadania *Pan Piłsudski* (akcja którego zaczyna się w momencie, w którym kończą się powieściowe losy bohaterów *Białej Gwardii*, drugiej znanej powieści Bułhakowa). Nie wiem, czy kolega byłby zadowolony z portretu Piłsudskiego, jaki odmalował Bułhakow. Choć pisze o Naczelnym Wodzu i Polakach niby pochlebnie [„*Jeżeli chodzi o pana Piłsudskiego – to bez obawy... (...) Polacy to dżentelmeni. Zabijają tylko czerwonych. (...) A Polacy, to kulturalny naród. Wszyscy grają Chopina i (...) co niedziela słuchają mszy katolickiej. (...) Po każdej potyczce ustawiają ołtarz polowy i wychwalają Pana. (...) ...pan Piłsudski nic o tym nie wie. Po pierwsze: pan Piłsudski to nie katolik. Po drugie... Był na Sybirze. A tam go nie czerwoni postali. Po trzecie... (...) pan Piłsudski właśnie przychodzi nas bronić!*], ale właściwie to kpi sobie z niego (tak jak kolega z bohaterek). W opowiadaniu jest i przyśpiewka o Kasztance oraz zabawna puenta...

Trzeci Chłopak: Jaka?

Druga z Dziewcząt: Przeczytaj, to się dowiesz!

Drugi Chłopak: Jeśli już jesteśmy przy tej literaturze. Jak miałby brzmieć w babskiej wersji wierszyk, którego wszyscy się uczymy się od dziecka: *Kto ty jesteś?/ – Polak mały. //Jaki znak twój? / – Orzeł biały.// Gdzie ty mieszkasz? – Między swemi. // W jakim kraju? / – W polskiej ziemi. // Czym ta ziemia? / – Mą Ojczyzną.// Czym zdobyta? / – Krwią i bliźną...*

Druga z Dziewcząt: Zdziwisz się – wiersz Władysława Bełzy *Katechizm polskiego dziecka* ma żeńską wersję: *Kto ty jesteś?/ – Polka mała. // Jaki znak twój?/ – Lilia biała.*

Trzecia Dziewczyna: Rany!.. Kobiety miały tylko „kwitnąć i pachnieć”...

Druga z Dziewcząt: W czasopiśmie *Bluszcz* na początku XX wieku można przeczytać: *Kto chciałby emancypować kobietę uczyniłby ją nieszczęśliwą. Sama treść istoty kobiecej, sama jej delikatna natura, poddaje ją pod przewodnictwo mężczyzny...*

Trzecia z Dziewcząt: Co za bzdura!...

Moderatorka/Mentorka: Wróćmy do naszych bohaterek. Kto wskaże bohaterkę z otoczenia Piłsudskiego (która też uważała, że taki pogląd to brednie)?

Druga z Dziewcząt: Związaną z literaturą?...

Moderatorka/ Mentorka: ... Na przykład.

Druga z Dziewcząt: To może Kazimiera Iłakowiczówna? Poetka, ale przede wszystkim – jak podkreślała – urzędniczka Pana Marszałka (Piłsudskiego)!

Jeden z Chłopców: Jaka tam z niej bohaterka...?

Jedna z Dziewcząt: A ty myślisz, że tylko jak się jeździ na Kasztance i wywija szabelką, to jest się bohaterem? Można być też bohaterem, bohaterką codzienności, na wzór organicznikowski, prawda, proszę pani?

Moderatorka/Mentorka: Prawda! Podczas zaborów polskie kobiety odegrały olbrzymią rolę w zachowaniu polskiej kultury i tożsamości. Można tu przywołać słowa samego Piłsudskiego, który mówił, że bez nich Polska dawno zamieniłaby się w jeden z krajów podległych Rosji... Chociaż jeśli chodzi o Iłakowiczównę, to ona była bohaterką nawet w tak zwanych „męskich” kategoriach. Fascynowało ją wojsko, broń, uczyła się strzelać. Niedługo przed I wojną światową wysłała do Piłsudskiego prośbę, by – gdy wybuchnie powstanie – wziął ją na swego adiutanta. Zaproponowała też swój wiersz *Trzy struny (w którym pokazuje nieszczęście rozbiorów i potrzebę zemsty oraz apeluje o walkę z bronią w rękę)* jako słowa hymnu dla powstańców. Piłsudski odpowiedział grzecznie, ale odmownie na propozycję służby, a sprawę wiersza w ogóle pominął. Jednak Iła i tak czynnie uczestniczyła w Wielkiej Wojnie...

Jeden z Chłopców: W walce zbrojnej??

Moderatorka/Mentorka: Ponieważ na początku XX wieku kobiety nie mogły być żołnierzami (choć zdarzały się wyjątki, jak Ludmiła Modzelewska czy Wanda Gertz, które w męskim przebraniu poszły na wojnę), została sanitariuszką. Za swą dzielność na polu walki dostała nawet cztery medale!

Jeden z chłopców: Emancypantka jakaś...

Moderatorka/Mentorka: Fakt, jako młoda dziewczyna Iłakowiczówna manifestowała poparcie dla sufrażystek, brała udział w strajku studenckim i kibicowała politycznym rozruchom, to jednak nie była feministką we współczesnym rozumieniu. Tępiła nawet „żeńskie” formy w języku; na przykład – nie znosiła okre-

ślenia „sekretarka” i przedstawiała się jako osobisty „sekretarz” Piłsudskiego w Ministerstwie Spraw Wojskowych (była nim w latach 1926-1935). Fascynacja Marszałkiem trwała znacznie dłużej. Hłakowiczówna opisała tę znajomość w książce-gawędzie pt. *Ścieżka obok drogi* (ona była tą ścieżką, która biegła obok drogi-Piłsudskiego), a także w *Wierszach o Marszałku Piłsudskim. 1912-1935*. Jeździła również z wykładami o Piłsudskim i Polsce. [Była znana też za sprawą innego wiersza, dotyczącego ważnego wydarzenia historycznego – poznańskiego Czerwca 1956...](#)

Druga z Dziewcząt: *Rozstrzelano moje serce w Poznaniu?*

Moderatorka/Mentorka: Tak jest!

Jedna z Dziewcząt: A kogo pani miała na myśli, mówiąc o bohaterce z otoczenia Piłsudskiego?

Moderatorka/Mentorka: Myślałam o Aleksandrze Piłsudskiej. Wszyscy wiemy o zasługach Józefa Piłsudskiego, a warto też pamiętać o działalności jego drugiej żony, właśnie Aleksandry z domu Szcerbińskiej (1882-1963), działaczce niepodległościowej, komendantce strzelczyń i kurierek w Legionach Polskich oraz konspiratorce Polskiej Organizacji Wojskowej, odznaczonej Orderem Virtuti Militari *za męstwo i hart ducha wykazane w pracy niepodległościowej...*

Drugi Chłopak: Wow!...

Moderatorka/Mentorka: Towarzyszka „Ola”, wraz z towarzyszem „Wiktorem”, czyli Piłsudskim z PPS ([Polskiej Partii Socjalistycznej](#)), przygotowywała napad na skarbiec bankowy w Kijowie (akcja nie doszła do skutku, ale podobno wtedy pomiędzy dwójką konspiratorów zawiązało się uczucie) oraz słynną akcją pod Bezdanami – zwińczonego sukcesem napad na rosyjski pociąg pocztowy, przewożący pieniądze z Kongresówki do Sankt Petersburga.

Drugi Chłopak: Niezłe „ziółko” z niej było...

Moderatorka/Mentorka: Późniejsza pani Piłsudska trudniła się także przemytem broni. Ona i jej koleżanki przenosiły dynamit i ekrazyt w... gorsetach, w pantalonach – naboje, pistolety upychały w kieszeniach wszywanych w spódnice, a mauzery przywiązywały do nóg. Domeną kobiet był właśnie przemyt, wywiad i działalność zwiadowcza. Historia o nich zapomniała, ale to one przecierały szlaki Legionom.

Trzecia Dziewczyna: Za każdym sukcesem mężczyzny stoi kobieta!

Moderatorka/Mentorka: Tak mówi stare porzekadło ☺ W historii walki o niepodległość wiele razy znajdowało to potwierdzenie. Przykładem może być również Aleksandra Piłsudska.

Trzecia Dziewczyna: Ola z dynamitem w gorsecie – to mi się podoba!
Odważna i wyzwolona kobieta!

Moderatorka/Mentorka: Podobno odwagę odziedziczyła po babce – Karolinie Zahorskiej, która walczyła w powstaniu styczniowym (ta sama babka na łożu śmierci przekazała rodzinie, żeby nie przeszkadzali Oli w realizacji jej życiowych planów; bo wnuczka chciała studiować i pracować). Aleksandra nie tylko chciała walczyć z bronią w ręku, była odważna jako kurierka i konspiratorka, ale także w sferze prywatnej...

Jeden z Chłopców: Znowu jakaś emancypantka...

Moderatorka/Mentorka: Rzeczywiście – Piłsudska łamała konwenanse, bowiem jej związek z Piłsudskim dość długo miał charakter nieformalny (w związku z brakiem rozwodu Komendanta z pierwszą żoną Marią). W czasie, gdy jej partner przebywał uwięziony w Magdeburgu, Aleksandra urodziła córkę Wandę (luty 1918 roku); druga córka – Jadwiga – urodziła się w lutym 1920 roku... Para pobrała się dopiero (po śmierci pierwszej pani Piłsudskiej) 25 października 1921 roku...

Drugi Chłopak: A więc to były dzieci pozamażeńskie!..

Trzecia Dziewczyna: I co z tego?! Za to wyrosły na wspaniałe kobiety!

Druga Dziewczyna: Nawet nasz podręcznik (*Nowa Era*) o tym wspomina: podpis pod zdjęciem Józefa Piłsudskiego z córkami Jadwigą i Wandą głosi, że „Starsza Wanda została lekarzem, a młodsza była pilotem wojskowym i architektem”.

Trzecia Dziewczyna: Jadwiga Piłsudska-Jaraczewska była docenianą architek-tką! A podczas II wojny światowej była odważną pilotką wojskową! Wstąpiła do służby pomocniczej Royal Air Force, gdzie osiągnęła stopień porucznika. Wylatała 312 godzin za sterami 21 różnych typów samolotów bojowych, a jej przełożeni ocenili ją jako *niezwykłą pilotkę o umiejętnościach powyżej przeciętnej*.

Moderatorka/Mentorka: Brawo! Podziwiam twoją wiedzę. Ale wróćmy do ich matki, Aleksandry. Dzięki charyzmie i charakterowi druga pani Piłsudska cieszyła się szacunkiem innych, pełniła nieformalną funkcję „pierwszej damy”. Zasiadała m.in. w Kapitulce Orderu Virtuti Militari...

Trzecia Dziewczyna: A więc pozwoliła się sprowadzić do roli „żony swojego męża”...

Moderatorka/Mentorka: Nie powiedziałabym tak. Więcej – myślę, że to między innymi jej kobiety zawdzięczają prawo wyborcze.

Drugi Chłopak: Ja słyszałem, że to jednak zasługa PANA Piłsudskiego. To właśnie Marszałek przyczynił się do nadania kobietom praw wyborczych i dał im możliwość zasiadania w parlamencie. To on 28 listopada podpisał dekret, w którym artykuł pierwszy głosił, że „*prawa wyborcze mają wszyscy obywatele bez różnicy płci*”. I kobiety skorzystały z tego prawa od razu. (pod nosem, do siebie) Niestety!

Moderatorka/Mentorka: Jednak Marszałek Piłsudski nie podarował Polkom praw wyborczych – one musiały je wywalczyć.

Trzeci z Chłopców (stara się mówić do Drugiego Chłopaka tak, żeby Moderatorka nie usłyszała): Ciekawe jak? Może parasolkami, co? Czarny protest urządziły?...

Uwagę jednak słyszy Trzecia Dziewczyna i odpowiada:

Trzecia Dziewczyna: A żebyś wiedział, że parasolkami!

Jeden z Chłopców: Nie, no – to jakaś ściema. Coś ci się pomyliło!

Moderatorka/Mentorka (też usłyszała wymianę uwag między uczniami; śmiejąc się): Wcale nie, koleżanka ma rację. Piłsudski nie był przekonany do pomysłu nadania praw wyborczych kobietom. Naczelnik Państwa uważał, że kobiety nie będą potrafiły w racjonalny sposób nimi dysponować. Podobno, zanim zdecydował się wpuścić delegację polskich sufrażystek do domu, by wysłuchać ich żądań, kazał im długo czekać na mrozie. I wtedy sufrażystki użyły parasolek; jedne źródła mówią, że po to, by nimi pukać w okna, a inne podają, iż sufrażystki stukały parasolkami w chodnik, krążąc wokół domu Naczelnika.

Drugi Chłopak: Biedny Naczelnik...

Moderatorka/Mentorka: Jednak osobiście uważam, że największy wpływ na tę decyzję miała sufrażystka, którą Piłsudski miał w domu. Aleksandra Piłsudska sama siebie nazywała „zaciętą feministką”, a w jej wspomnieniach czarno na białym widnieje: to między innymi dzięki niej Polki mogą głosować i zasiadać w ławach sejmowych.

Trzecia z Dziewcząt: Warto dodać, że ważną rolę odegrał też Zjazd Kobiet w 1917 roku – pokazał, że panie mogą tworzyć siłę polityczną.

Moderatorka: Delegacja Zjazdu Kobiet ze wszystkich trzech zaborów, której przewodniczyła dr Justyna Budzińska-Tylicka, spotkała się z Józefem Piłsudskim i otrzymała zapewnienie, że w konstytucji odrodzonego państwa polskiego prawa obywatelskie uzyskają wszyscy, „bez różnicy płci”.

Trzecia z Dziewcząt: Był to ogromny sukces polskiego i europejskiego ruchu emancypacyjnego, efekt wieloletniej współpracy kobiet z różnych środowisk

politycznych, które zgodziły się co do jednego: że odmowa połowie obywateli niepodległego kraju prawa do reprezentowania swoich interesów to nie demokracja, ale wykluczenie.

Moderatorka/Mentorka: Dodajmy, że polska kampania na rzecz równych praw dla kobiet znacznie różniła się od pozostałych kampanii – kluczowym argumentem było silne zaangażowanie Polek w działalność narodowowyzwoleńczą (*a któż, jeśli nie druga pani Piłsudska, służyła najlepszym przykładem?*). 26 stycznia 1919 roku odbyły się pierwsze wybory. Do Sejmu zostało wybranych osiem posłanek, które odznaczały się wzmożoną aktywnością w różnych sferach życia.

Trzecia z Dziewcząt: Co ciekawe, w Polsce walka sufrażystek odbywała się mniej więcej w tym samym czasie, co w pozostałych regionach świata, ale sukces przyszedł szybciej niż na przykład w Stanach Zjednoczonych.

Jeden z Chłopców: No, dobra, już się tak nie jarajcie tymi „prawami kobiet”. Lepiej wróćmy do walki o niepodległość.

Drugi Chłopak: To, że istniały jakieś nieliczne wyjątki, jak Piłsudska *czy nawet ta poetka Iłła*, nie świadczy jeszcze, że jakieś inne znane kobiety zaistniały przy odzyskaniu niepodległości...

Druga z Dziewcząt: A Marię Skłodowską-Curie znasz?

Drugi Chłopak: Jasne, że znam! Nie sposób było o niej nie słyszeć w ubiegłym roku, bo była jakaś rocznica. Ale co ma piernik do wiatraka?

Druga z Dziewcząt: To chyba nieuważnie słuchałeś. Nawet we wspomnianym wcześniej podręczniku Nowej Ery jest rozbudowana opowieść o Marii Skłodowskiej-Curie *„ukazująca nie tylko jej dorobek naukowy, lecz także działalność wojenną, gdy wraz z córką szkolili lekarzy i pielęgniarki”*.

Moderatorka/Mentorka: Pamiętacie, czytaliśmy taki tekst z Poradnika Bibliograficzno-Metodycznego (nr 4/2017) o Marii Skłodowskiej-Curie – *Kobiecie, która wyprzedziła swoją epokę*. O ile dobrze pamiętam, kolega nawet dodał coś od siebie o „małych Curie” (*Le petit Curie*), czyli o pierwszych mobilnych zespołach medycznej diagnostyki obrazowej (radiologicznej), powstałych podczas I wojny światowej z inicjatywy naszej rodaczki...

Drugi Chłopak: Tak, ale to było we Francji! Co to ma wspólnego z odzyskaniem przez Polskę niepodległości?

Trzecia z Dziewcząt: Ma! Oczywiście, że ma!...

Trzeci z Chłopców: ...Tyle co Kasztanka Piłsudskiego ☺

Moderatorka/Mentorka: Nie pobijcie się! ☺ Lepiej walczyć na argumenty.

Druga z Dziewcząt: Maria Skłodowska-Curie nie mieczem co prawda walczyła o wolność Ojczyzny, ale swym dorobkiem naukowym, szlachetną działalnością rozślawiała imię Polski, nawet wtedy, gdy Polski na mapie Europy nie było. Setna rocznica niepodległości to najlepsza okazja, by wspominać i tych, co umysłem, pokojową pracą, swą postawą życiową godnie zapisali się w naszej pamięci – tak jak żołnierze i powstańcy.

Moderatorka/Mentorka: To prawda. Wielka polska uczona, związana zawodowo i rodzinnie z Francją, nigdy nie zapomniała o swoich korzeniach, wspierając ojczyznę w pierwszych dekadach po odzyskaniu niepodległości.

Druga z Dziewcząt: Ponadto: *(czyta)* *W pewnym sensie Maria Curie-Skłodowska to w Polsce lek na każde zło, kojący plaster na narodowe kompleksy i bolączki oraz argument ucinający wszelkie dyskusje na temat porządku płci w nauce oraz widocznej lub mniej widocznej dyskryminacji kobiet...*

Trzecia z Dziewcząt: No, właśnie! Nie zapominajmy, że Maria Skłodowska miała też niebagatelne znaczenie w emancypacji kobiet!

Druga z Dziewcząt (czyta dalej): *...Mówiąc o Curie trochę jednak zapominamy, że oprócz tej fenomenalnej uczonej z terenów ziem polskich na przełomie XIX i XX w. wyszła cała rzesza uzdolnionych, wręcz genialnych – kobiet – przypomina Iwona Dadej, historyczka zajmująca się historią kobiet w nauce na przełomie XIX i XX w. oraz w poczynkach XX w.*

Moderatorka/Mentorka: Podobnie jest z wkładem w odzyskanie niepodległości. Kolejne przykłady to: od Emilii Plater, przez Elizę Orzeszkową i Marię Dąbrowską, po Irenę Sendlerową czy Danutę Siedzikówną „Inkę”... Albo słynna polska aktorka, Helena Modrzejewska (1840-1909). Choć nie doczekała zniesienia zaborów, była nazywana ambasadorką Polski (i... wielką księżną Wielkopolski; jej mężem był hrabia Chłapowski). O swojej ojczyźnie pamiętała wszędzie, dokądkolwiek się udawała, i wykorzystywała każdą okazję do opowiedzenia cudzoziemcom o nieistniejącym na ówczesnych mapach kraju. Wspomagała finansowo polskie instytucje kulturalne...

*Jako ciekawostkę powiem wam, że Henryk Sienkiewicz, tworząc postać Heleny z *Ogniem i mieczem*, wzorował się na postaci Heleny Modrzejewskiej, którą wielbił. Zatem i ona miała swój wkład w „pokrzepianie serc” Polaków...*

Druga z Dziewcząt: Mówiliśmy już o tym, że sam Piłsudski dostrzegał olbrzymią rolę polskich kobiet w zachowaniu polskiej kultury i tożsamości. Sądzę, że miał na myśli też swoją matkę. Podobno pokochał poezję romantyczną dzięki matce, a szczególną atencją darzył Słowackiego...

Moderatorka/Mentorka: Tak, Marię z Billewiczów Piłsudską też moglibyśmy zaliczyć do „kobiet, które wywalczyły niepodległość”. Przecież to ona czuwała

nad rozwojem patriotyzmu u młodego Ziuka (tak nazywała syna). Podsuwała mu odpowiednie lektury i uczyła go prawdziwej historii Polski. Dzięki niej stał się tym, kim był. Kochał ją też bardzo. Najpełniejszym wyrazem miłości do matki i poezji Słowackiego jest chyba fakt, że kazał wyryc na jej grobie fragment z *Beniowskiego*: „*Dumni nieszczęściem nie mogą tak jak inni iść tą samą drogą*”. Dzięki inicjatywie Piłsudskiego sprowadzono do kraju prochy Słowackiego, które spoczęły na Wawelu.

Trzecia z dziewcząt: No, i Billewiczówna (nie mylić z Oleńką z sienkiewiczowskiego *Potopu*) wychowała romantycznego bohatera!

*Płoną gniewy i odwety męskie –
Któż by z panów zemsty poniechał
Zemsty z Bogiem lub przeciw Bogu?
Wiktorie stają u progu – ...*

Druga z dziewcząt: ... A tu tylko matczyńsko tęskne.

Trzecia z dziewcząt: *Władcy wojny prowadzą. Stać ich
Na ofiary ku przyszłym chwałom!*

Druga z dziewcząt: *Ale matka za to wszystko zapłaci,
Jeśli syn jej nie powróci cało...*

Jeden z chłopców: Ki czort?...

Trzecia z dziewcząt: *Matka Gracchów? Rzymska matrona? „Propagandowe”
nazwisko?...*

Druga z Dziewcząt: ...*Nie, to tylko dobroć wcielona, / Zwykłe matczyńsko.* Piękny wiersz Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej!

Trzecia z Dziewcząt: Obrazuje sedno sprawy – prawdę o wojnie, męskich ambicjach i romantycznych bohaterach...

Jeden z Chłopców: Eee, skończyłybyście z tymi damsko-męskimi „wycieczkami”...

Moderatorka/Mentorka: Racja. Opowiedzmy więcej o „**Matkach Niepodległości**”: organizatorkach tajnej oświaty, dyplomatkach, a nawet terrorystkach i żołnierzach w męskich przebraniach. Poznajcie zapomniane już nieraz bohaterki, które podczas zaborów toczyły podwójną walkę – o niepodległość i emancypację. O **Aleksandrze Piłsudskiej** i **Wandzie Gertz** (major Wojska Polskiego, która służbę wojskową rozpoczęła w przebraniu mężczyzny; w 1915 roku zgłosiła się do służby w Legionach Polskich jako Kazimierz Żuchowicz. Do 1916 roku służyła w 1. Pułku Artylerii I Brygady Legionów. W czasie wojny z bolszewikami działała w Ochotniczej Legii Kobiet, gdzie zdobyła stopień podporucznika, w okresie międzywojennym działała zaś w Przysposobieniu

Wojskowym Kobiet. W 1939 roku zaangażowała się w pracę konspiracyjną w Związku Walki Zbrojnej/Armii Krajowej, gdzie była komendantką Oddziału AK „Dysk” (Dyweryja i Sabotaż Kobiet). Po wojnie na emigracji, zmarła w 1958 roku.) już wspomnieliśmy. Dalej – **Maria Dulębiana**...

Trzecia z Dziewcząt: Ikona pierwszej fali polskiego feminizmu!

Moderatorka/Mentorka: Rozpoczęła karierę malarską, nie mogła jednak jako kobieta podjąć studiów w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych – ukończyła za to studia w Paryżu i Wiedniu. Zaangażowana w walkę o dostęp kobiet do edukacji wyższej. Od 1896 roku mieszkała we Lwowie, gdzie zaangażowała się w działalność środowiska emancypacyjnego. Według ustaleń biografów, pozostawała w związku z Marią Konopnicką przez dwadzieścia lat (aż do śmierci pisarki), odbywając wspólnie z nią podróże zagraniczne i mieszkając razem w dworku w Żarnowcu. W 1908 roku podjęła próbę kandydowania do Sejmu Krajowego we Lwowie, jej kandydaturę odrzucono jednak, powołując się na względy formalne. Był to impuls do zintensyfikowania walki o prawa polityczne kobiet.

Trzecia z Dziewcząt: To ona przemawiała na spotkaniu polskich sufrażystek z Józefem Piłsudskim, które potwierdziło nadanie Polkom praw wyborczych!

Moderatorka/Mentorka: Prawda. Brała także udział w obronie Lwowa i badaniu sytuacji polskich jeńców w niewoli ukraińskiej. [W czasie tej podróży zaraziła się tyfusem plamistym, na który zmarła 7 marca 1919 roku; pochowana pierwotnie razem z Konopnicką, w 1927 roku spoczęła na Cmentarzu Obrońców Lwowa.](#)

Następna – **Wanda Krahelska** – jedna z najbardziej znanych członkiń Organizacji Bojowej PPS, w czasie I wojny światowej działała w Naczelnym Komitecie Narodowym w Galicji, podczas II wojny – wraz z Zofią Kossak-Szczucką – tworzyła Tymczasowy Komitet Pomocy Żydom „Żegota” (córka bogatego ziemianina i powstańca styczniowego, wstąpiła do partii niepodległościowych socjalistów, a po aresztowaniu i samobójczej śmierci narzeczonego zgłosiła się do oddziałów bojowych. Była zaangażowana w plan przygotowania zamachu na generała-gubernatora warszawskiego Gierogija Skołona. Uniknęła aresztowania, a 18 sierpnia 1906 roku wraz z innymi towarzyszkami rzuciła bomby w kierunku carskiego naczelnika (zamach nie powiódł się, ucierpiała tylko eskorta). Uciekła do Galicji, gdzie zawarła fikcyjne małżeństwo z Adamem Dobrodzickim, które uchroniło ją przed deportacją do Królestwa Polskiego i procesem przed rosyjskim sądem. W Galicji wycofała się z polityki, zajmując się studiami artystycznymi. W II RP była zaangażowana społecznie. Zmarła w 1968 roku.)

Trzecia z Dziewcząt: A Zofia Kirkor-Kiedroniowa?

Moderatorka/Mentorka: Z domu Grabska (siostra Stanisława, prominentnego polityka endecji oraz Władysława, dwukrotnego premiera i ministra skarbu Rzeczypospolitej, Grabskich) – działała w Lidze Narodowej oraz PPS-ie, przebywała na zesłaniu w Rosji. Od 1905 roku mieszkała na Śląsku Cieszyńskim, gdzie współtworzyła Macierz Szkolną i angażowała się na rzecz ludności polskiej. Od 1918 roku była członkinią Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. W II RP zaangażowała się też w działalność Narodowej Organizacji Kobiet. Zmarła w 1952 roku.

Na Śląsku można wskazać wiele niezwykłych kobiet...

Druga z Dziewcząt: Słyszałam, że fundacja z Rybnika przygotowała specjalny projekt pod tytułem „Śląskie kobiety – polskie twierdze”...

Moderatorka/Mentorka: To jedna z wielu propozycji z okazji odzyskania niepodległości.

Trzecia z Dziewcząt: Nie wspomniała pani o **Irenie Kosmowskiej**, a chyba była związana z Wielkopolską?

Moderatorka/Mentorka: Była jedną z najważniejszych promoterek spółdzielczości wiejskiej i działaczką Towarzystwa Kółek Rolniczych im. Stanisława Staszica. Działała w Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, POW i Polskim Towarzystwie Pomocy Ofiarom Wojny. Od 1918 roku członkini PSL „Wyzwolenie”, wiceminister w pierwszym, lubelskim rządzie Ignacego Daszyńskiego. Posłanka od 1919...

Trzecia z Dziewcząt: Słyszałam, że pierwsza posłanka pochodziła z Wielkopolski...

Moderatorka/Mentorka: Pewnie chodzi o **Zofię Sokolnicką**. Zapisła się w historii jako pierwsza Polka, która została posłanką – do Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu – już w grudniu 1918 roku. Uważana za główną przedstawicielkę wielkopolskiej pracy u podstaw, jeszcze pod zaborem pruskim angażowała się w działalność społeczno-oświatową wśród ludności polskiej. W czasie I wojny światowej pełniła funkcję emisariuszki (dzięki doskonałej pamięci mogła zapamiętywać bardzo długie instrukcje) między Polakami z zaboru pruskiego a Centralną Agencją Polską w Lozannie i Komitetem Narodowym Polskim w Paryżu. Sokolnicka była posłanką także od 1919 do 1927 roku.

Do pierwszych – zaledwie ośmiu – posłanek w Sejmie Ustawodawczym w 1919 roku należała też **Maria Moczyłowska** z łomżyńskiego (najmłodsza z ósemki, ale bardzo aktywna w Sejmie) wraz z **Zofią Moraczewską** – żoną premiera RP Jędrzeja Moraczewskiego i aktywną działaczką społeczną i spółdzielczą.

W czasie I wojny światowej Moraczewska była organizatorką Ligi Kobiet Galicji i Śląska, a później aktywną działaczką Ligi Kobiet Polskich....

Trzecia z Dziewcząt: Kim w takim razie była **Bibianna Moraczewska**?

Moderatorka/Mentorka: Bibianna Moraczewska była pisarką, działaczką społeczną i niepodległościową. Wspólnie z bratem, historykiem Jędrzejem Moraczewskim, prowadziła w Poznaniu salon literacko-intelektualny...

Trzecia z Dziewcząt: Premier Moraczewski był bratem Bibianny?

Moderatorka/Mentorka: Nie, nie! Brat Bibianny, Jędrzej Moraczewski (1802-1855), XIX-wieczny historyk, publicysta i działacz społeczny, był stryjecznym dziadkiem wspomnianego wcześniej premiera Jędrzeja Moraczewskiego (1870-1944). Zatem – Bibianna Moraczewska (1811-1887) prowadziła salon literacko-intelektualny, w którym bywali m.in. Ryszard Berwiński, Edward Dembowski czy **Narcyza Żmichowska** (kolejna ważna postać wśród prekursorów feminizmu, poetka i pisarka, autorka słynnej „*Poganki*”, jako jedna z pierwszych kobiet uczęszczała na posiedzenia Akademii Francuskiej).

Wielkopolska Moraczewska w 1846 zajmowała się działalnością agitacyjną wśród ludu i propagowała hasła narodowe oraz demokratyczne. [Kontaktowała się z ośrodkami emigracyjnymi oraz była pośredniczką w przekazywaniu korespondencji działaczy politycznych, kolportowała nielegalne pisma polityczne.](#) Organizowała opiekę nad rannymi w 1848 oraz 1863. W Warszawie zetknęła się z kołem tamtejszych „entuzjastek”; w ich mniemaniu sprawa emancypacji kobiet była nierozłączna z odzyskaniem niepodległości. Przewodniczyła też – powstałemu z jej inicjatywy – Towarzystwu Pomocy Naukowej dla Dziewcząt. Była autorką dwóch podręczników historii Polski (1850 i 1852).

Trzecia z Dziewcząt: Zwiedzając miasto Poznańskim Szlakiem Kobiet usłyszałam o pierwszej poznańskiej emancypantce dwojga nazwisk... Zapomniałam, jak się nazywała...

Moderatorka/Mentorka: Przypomnę – **Julia Molińska-Woykowska** (1816-1851), pisarka, publicystka, redaktorka, dyplomatka związana z Wielkopolską przez niemal całe swoje życie.

Trzecia z Dziewcząt: O, właśnie! Podobno już w pierwszej połowie XIX wieku sprzeciwiała się męskiej dominacji w świecie. Uważała, że rola kobiet nie może być ograniczana do bycia żonami i matkami, lecz powinny one być również światłymi obywatelkami...

Jeden z Chłopców: A kto im przeszkadzał?

Jedna z Dziewcząt: Kolega chyba przysnął na lekcji...

Moderatorka/Mentorka: Już o tym mówiliśmy – wówczas edukacja kobiet nie była taka oczywista, szczególnie w pierwszej połowie XIX wieku. Ale Woykowska była światłą kobietą. Publikowała w „Tygodniku Literackim” postępowe artykuły o równouprawnieniu kobiet. Głosiła demokratyczne idee wiecznego postępu i doskonalenia się jednostki ludzkiej, zaangażowania na rzecz emancypacji warstw niższych (gospodarczo, politycznie, społecznie), wyzwolenia Polski (poprzez łagodną ewolucję, nie walkę). Stanowcza i bezkompromisowa, zarówno w polemikach z politycznymi ideologami i konserwatywnym mieszczaństwem, jak i z cenzurą pruską, nie oszczędziła krytyki zaborcy, klerowi, konserwatywnemu ziemiaństwu, a nawet przywódcom powstania z 1848 roku.

Drugi z Chłopców: Gdzieś czytałem, że chyba ta Woykowska wybrała się do Berlina w sprawie uwolnienia polskich więźniów – powstańców z 1848 roku, szczególnie adwokata Jakuba Krauthofera.

Moderatorka/Mentorka: Zgadza się. Tam poznała Bettinę von Arnim, z którą zaprzyjaźniła się i nawiązała współpracę publicystyczną, efektem której była słynna książka dotycząca życia Polaków pod zaborami, pt. *Polenbrochure* (1848). Woykowska wydawała czasopisma, elementarze i czytanki dla ludu. Znała się z Bibianą Moraczewską i Narcyzą Żmichowską.

Molińska-Woykowska należała do niezbyt licznej grupy kobiet-pisarek tamtych czasów, która jako publicystka była nieustępliwa w sporach i pewna siebie. Tak siebie charakteryzowała: *„Jestem za postępem prawdziwym – nienawidzę fanfaronady postępowej. Ukochawszy prawdę bezwzględną i sprawiedliwość, nie zbaczam z tej drogi. Dla najlepszego celu nigdy nie poświęcę pióra mego fałszami – przed okolicznościami nigdy nie schylę czoła – sądu stronnego nie dam”*.

Trzecia z Dziewcząt: Myślę, że Woykowska mogłaby i dziś być bohaterką. Otwartość, szczerłość i prawda – to zdaniem prof. Anny Wolff-Powęskiej cechy, które mogłyby zaimponować młodemu pokoleniu.

Drugi z Chłopców: Właśnie! Nie róbmy sztucznych podziałów ze względu na płeć, tylko mówmy o osobistościach ważnych dla naszej historii, dla niepodległości!...

Moderatorka/Mentorka: Ale przyznasz, że do tej pory nawet ty nie wiedziałeś zbyt wiele o „kobietach niepodległości”...

Drugi z Chłopców: Przyznaję...

Moderatorka/Mentorka: Zatem, w ramach zadania domowego proponuję przygotowanie opowieści o... waszych babciach i prababciach, bo na pewno i one miały swój wkład w odzyskanie niepodległości przez naszą ojczyznę!

Trzeci z chłopców: Przez „ojczyznę”? To w tym wypadku chyba chodzi o „matczyznę”?

Moderatorka/Mentorka: Cha, cha, cha! Znowu mnie rozbawiłeś. Ale nie jesteś pierwszy, który użył takiego określenia. W MOCAKu, czyli Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie, odbyła się w tym roku nawet dyskusja panelowa na ten temat, zatytułowana *Dlaczego „ojczyzna”, a nie „matczyzna”?* Zwrócono tam uwagę, że: *na swoistą pułapkę napotykamy już na płaszczyźnie języka. W polszczyźnie słowo „ojczyzna” ma rodzaj żeński, ale zawiera też męski element związany ze słowem „ojciec”...*

Jeden z Chłopców: I jaka była odpowiedź: ojczyzna czy matczyzna?

Moderatorka/Mentorka: Jednoznacznej odpowiedzi na razie nie ma, ale – jak ktoś wcześniej zauważył – liczy się *uniwersalność i pojemność tego pojęcia związana z faktem, że ojczyzna należy do nas wszystkich. Jednocześnie w obliczu dynamicznych zmian zachodzących na świecie nie możemy zapomnieć o perspektywie osobistej i indywidualnej...*

Trzeci z Chłopców: Czyli my z kolegami będziemy pisać o odzyskaniu niepodległości przez ojczyznę, a koleżanki o... Rzeczpospolitej Babskiej?

Moderatorka/Mentorka: Raczej po prostu o Polsce. I o *Kobietach Niepodległości**. (Można się wzorować na wystawie pod tym tytułem przygotowanej przez Muzeum Historii Polski – na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych – dla upamiętnienia 100-lecia historycznych wydarzeń).

**Kobiety Niepodległości* – Wystawa prezentuje sylwetki kilkudziesięciu kobiet, które odegrały wielką rolę w historii tworzenia polskiego narodu i tożsamości. Działające w różnych obszarach – polityki, nauki, edukacji, kultury, gospodarki i wojskowości – zmieniały losy jednostek, lokalnych społeczności oraz całego polskiego społeczeństwa. Ekspozycja skupia się na wielowątkowym udziale kobiet w walce o niepodległość oraz na różnych aspektach działalności patriotycznej i pracy kobiet dla dobra kraju.

Na 15 planszach przedstawione zostały losy i wielkie zasługi polskich kobiet: począwszy od Emilii Plater, poprzez postać Marii Skłodowskiej-Curie, bohaterkie czyny Ireny Sendlerowej, aż po niezłomną postać Anny Walentynowicz. Na wystawie pokazane są również sylwetki takich postaci, jak: Eliza Orzeszkowa, Cecylia Śniegocka, Halina Konopacka, Alicja Dorabialska, Elżbieta Zawacka, Maria Stypułkowska-Chojcka, Wiktoria Ulma, Danuta Siedzikówna „Inka”, Halina Mikołajska czy Alina Pieńkowska.

Wystawa w bardzo przystępny sposób przedstawia proces emancypacji narodu polskiego, udział kobiet w zrywach niepodległościowych, odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, rosnącą rolę w życiu społecznym w okresie dwudziestolecia międzywojennego, trudne zadania podczas II wojny światowej oraz wkład kobiet w demokratyczne przemiany w Polsce.

Bibliografia:

Pozycje zwarte:

1. DZIENNIKI 1 : 1914-1932 / Maria Dąbrowska ; wybór, wstęp i przypisy Tadeusz Drewnowski. – Warszawa : Czytelnik, 1988. – 430 s.
2. KOBIETY niepodległości : Bohaterki, żony, powiernice / Iwona Kienzler. - Warszawa : Lira, 2018. - 320 s.
3. MARIA Curie / Ewa Curie. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972. – 436 s.
4. PAN Piłsudski i inne opowiadania / Michał Bułhakow; tł., opr. Barbara Dohnalik. – Warszawa : Orbita, 1989. – 174 s.
5. POZNAŃSKI Szlak Kobiet / Michał Hirsch. – Poznań : Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT, 2017. – Ulotka.
6. RZECZ russowska : o pisarstwie Marii Dąbrowskiej / Tadeusz Drewnowski. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1981. – 459 s.
7. ŚCIEŻKA obok drogi / Kazimiera Iłakowiczówna. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Zelpress (reprint oryginału Towarzystwa Wydawniczego „Rój”), 1989 (1939). – 335 s.
8. WIELKOPOLSKI alfabet pisarek / red. Ewa Kraskowska, Lucyna Marzec. – Poznań : Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, 2012. – 445 s.

Artykuły:

1. AKADEMIA Opowieści z Anną Wolff-Powęską / Violetta Szostak. W: *Gaz. Wyborcza*, Poznań. – 2018, nr 128, s. 1
2. AMBASADORKA Polski / Arael Zurli; rozm. przepr. Tomasz Zbigniew Zapert. W: *Do Rzeczy*. – 2018, nr 22, s. 42-43
3. BEZ kompromisów! Julia Woykowska w XIX-wiecznym Poznaniu / Lucyna Marzec; rozm. przepr. Michał Kępski. W: *DZIKHI (Dziedzictwo Interpretacja Kultura Historia) BIT, Nieregularnik Bramy Poznania i Traktu Królewsko-Cesarskiego*. – 2018, s. 14-16
4. CZY były kobiety? O miejscu kobiet w historii / Anka Gruszka. W: *DZIKHI BIT, Nieregularnik Bramy Poznania i Traktu Królewsko-Cesarskiego*. – 2018, s. 18-19
5. EDUKACJA patriotyczna / Justyna Suchecka. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 60, s. 5
6. HISTORIA wybitnych bez społeczeństwa / Małgorzata Zubik. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2017, nr 194, s. 4
7. HISTORYK na plaży nudystów / Anna Wolff-Powęska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 121, s. 31

8. HISTORYCZNY poślizg / Wojciech Wybranowski. W : Do Rzeczy . – 2018, nr 23, s. 32-34
9. KONKURS dla uczniów : Lech Kaczyński na 100-lecie niepodległości / Małgorzata Bujara, Katarzyna Kędra. W : Gaz . Wyborcza . – 2018, nr 107, s. 4
10. MARIA Skłodowska-Curie – kobieta, która wyprzedziła swoją epokę / Małgorzata Derwich. W: Poradnik Bibliograficzno-Metodyczny WBPiCAK . – 2017, nr 4, s. 53-68
11. MUZEALNA lekcja wolności / Marta Kaźmierska. W : Gaz . Wyborcza , Poznań . – 2018, nr 48, s. 4
12. NAZYWANO je legunkami / Marta Grzywacz. W: Gaz . Wyborcza (dod. Ale historia!) . – 2018, nr 145 (nr 24), s. 2-4
13. „NIEPODLEGŁA” na bogato / Witold Mrozek. W : Gaz . Wyborcza . – 2018, nr 121, s. 5
14. NIEPOŚLUSZNY w myśleniu / Violetta Szostak. W: Gaz . Wyborcza , Poznań . – 2018, nr 131, s. 14 – prof. Anna Wolff-Powęska o prof. Jerzym Jedlickim podczas spotkania „Nieznani bohaterowie niepodległości” z cyklu Akademii Opowieści
15. OJCIEC niepodległości / Adam Chmielecki. W: Tyg . Solidarność . – 2018, nr 25, s. 3-5
16. OLA Piłsudska, dynamit w gorsecie / Katarzyna Droga; rozm. przepr. Aleksandra Suława. W : Głos Wielkopolski . – 2018, nr 64, s. 12
17. OPOWIEŚĆ o Hitlerze w spódnicy / Marta Kaźmierska. W : Gaz . Wyborcza , Poznań . – 2018, nr 118, s. 5
18. PO CO nam historia? Marta Mazurek, Zuzanna Kołupajło, Kolektyw Aleje Bibianny. W: DZIKHI BIT , Nieregularnik Bramy Poznania i Traktu Królewsko-Cesarskiego . – 2018, s. 20-21
19. PREZYDENCKI kanon Niepodległości / Ryszard Koziółek. W: Tyg . Powszechny . – 2018, nr 15, s. 56-59
20. „WOLNOŚĆ. Kocham i rozumiem” czyli niepodległość w Narodowym / Marek Zaradniak. W : Głos Wielkopolski , nr 48, s. 12
21. WYBIÓRCZE traktowanie bohaterów / Hanna Machińska. W : Gaz . Wyborcza . – 2018, nr 95, s. 12

Netografia:

http://pisarki.wikia.com/wiki/Julia_Woykowska

<http://ninateka.pl/audio/finezje-literackie-1996-piesn-niepodlegla-odc-3>

<http://www.pbi.edu.pl/site.php?s=YTQyZDFmMmUwOTY4&tyt=&aut=Woykowska&x=40&y=12>

<http://fundajakochaniapoznania.pl/i-jak-illakowiczowna/>

<http://fundajakochaniapoznania.pl/blog/herstoria-warta-poznania/matkichrzestnepowstaniawielkopolskiego/>
<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=83481&from=&dirids=1&tab=1&lp=16&Ql>
<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=83481&from=&dirids=1&tab=1&lp=3&Ql>
<http://www.rp.pl/artykul/291523-Wspolpracownicy--Kazimiera-IIIakowiczowna.html>
<http://fundajakochaniapoznania.pl/blog/herstoria-warta-poznania/stokobietnastuleciekobiet/>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimiera_I%C5%82%C5%82akowicz%C3%B3wna
<http://www.student.lex.pl/czytaj/-/artykul/historia-prawa-wyborczego-kobiet-w-polsce>
http://www.tekstowo.pl/piosenka,patriotyczne,jedzie_na_kasztance.html
<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1684900,1,98-lat-temu-polki-otrzymaly-prawa-wyborcze-nie-byl-to-prezent-ale-efekt-staran-rzeszy-kobiet.read>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Prawo_wyborcze_dla_kobiet
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wanda_Pi%C5%82sudska
https://pl.wikipedia.org/wiki/Jadwiga_Pi%C5%82sudska
http://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,17119505,Opublikowano___Archywa_transformacji__89___A_w_nich_.html#Z_Czolka3Img
<https://polki.pl/po-godzinach/kobiece-pasje,jozef-pilsudski-ciekawostki-z-zyciamarszalka,10346797,artykul.html>
<http://ofip.eu/wydarzenia/100-lecie-praw-wyborczych-kobiet-o-plci-narodach-obywatelstwie/>
<http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,127763,22984149,walka-o-prawa-kobiet-pierwsze-parasolki-100-lat-temu.html>
<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/katechizm-polskiego-dziecka-katechizm-polskiego-dziecka.html>
<http://dzieje.pl/aktualnosci/prezydent-dziekuje-kobietom-ktore-towarzyszyly-w-walce-o-wolnosc>
<http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wydarzenia/art,2225,swieto-wolnosci-odznaczenia-dla-kobiet.html>
<http://niepodlegla.dzieje.pl/postacie>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Narodowe_%C5%9Awi%C4%99to_Niepodleg%C5%82o%C5%9Bci
http://kto-ty-jestes-polak-maly.streszczenia.pl/tresc_lektury/
<http://hamlet.edu.pl/shi/teksty/?id=xxlecie&idu=009>

<https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/rok-szkolny-20172018-rokiem-dla-niepodleglej/>

<http://niepodlegla.dzieje.pl/wydarzenie/niepodlegla-13-mIn-zl-na-lokalne-i-regionalne-obchody-stulecia-odzyskania-niepodleglosci>

http://wiersze.wikia.com/wiki/Antoniemu_S%C5%82onimskiemu

<https://www.salon24.pl/u/daani/661784,atak-lewakow-na-ikone-polskiej-poezji-m-pawlikowska-jasnorzewska-obnazona>

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Baba-Dziwo>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Pawlikowska-Jasnorzewska

<http://wiersze.wikia.com/wiki/Maria%20Pawlikowska-Jasnorzewska?useskin=monobook>

<http://www.hypatia.pl/web/pageFiles/attachments/848/jasnorzewska-pawlikowska-baba-dziwo-10-66.pdf>

http://wiersze.wikia.com/wiki/Zwyk%C5%82e_matczysko

http://wiersze.wikia.com/wiki/Wojna_to_tyлко_kwiat

http://wiersze.wikia.com/wiki/Burza_ludzka

http://wiersze.wikia.com/wiki/A_cup_of_tea

<http://teatrnowy.pl/spektakle/baba-dziwo/>

http://cyryl.poznan.pl/katalog.php?reset=1&baza=obiekty&id_kolekcji_ob=1

<https://culture.pl/pl/artykul/kobiety-niepodleglosci>

<https://culture.pl/pl/artykul/poczet-emancypantek-polskich>

http://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,17119505,Opublikowano___Arch_iwa_transformacji__89___A_w_nich_.html#Z_Czolka3Img

<http://muzhp.pl/pl/c/1986/kobiety-niepodleglosci>

<https://histmag.org/Matki-Niepodleglosci-8-kobiet-o-ktorych-warto-pamietac-15969/7>

<http://muzhp.pl/pl/c/1986/kobiety-niepodleglosci>

<https://www.znak.com.pl/kartoteka,ksiazka,115850,Kobiety-niepodleglosci-Bohaterki-zony-powiernice>

<https://liberte.pl/niepodleglosc-jest-kobieta/>

<https://www.mocak.pl/dlaczego-ojczyzna-a-nie-matczyzna-dyskusja-panelowa>

<https://niepodlegla.gov.pl/>

<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1570649,1,pierwsze-poslanki-ii-rp.read>

<http://teatralny.pl/recenzje/korowod-profanacji-lancucha-tabu-w-pokraczej-formie-prawdy,2246.html>

<http://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,105531,22883342,jakub-skrzywanek-chce-pochowac-kordiana-teatr-polski-wystawia.html>

IV. MATERIAŁY REGIONALNE

A. PRZEGLĄD NOWOŚCI REGIONALNYCH

ADELNAUER Erinnerungen = Miasto Odolanów i region ostrowski we wspomnieniach ewangelickiego pastora / Arthur Rhode; oprac. Jarosław Biernaczyk. – Ostrów Wielkopolski: Biblioteka Publiczna im. Stefana Rowińskiego, 2017. – 328 s. : fot., portr.

Tekst także w jęz. niemieckim

Wspomnienia pastora gminy ewangelickiej (1868-1967) dot. Odolanowa i okolic

ALBERT Nestrypke : propagator architektury modernistycznej w Kaliszu / Joanna Bruś. – Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2017. – 280 s. : fot., portr.

ANIOŁ Dobroci : bł. Sancja Szymkowiak : w 15 rocznicę beatyfikacji / Miłkołaj Welnic. – Poznań: Wydawnictwo Kontekst, 2017. – 135 s. : fot., nuty, portr. Serafitka z Poznania (1910-1942)

BŁ. SANCJA Szymkowiak : postanowiła zostać świętą / Zenon Grochowski. – Poznań: Święty Wojciech Dom Medialny – Wydawnictwo, 2017. – 173 s. : fot., portr.

Serafitka z Poznania (1910-1942)

BOHATERSKA Piątka / Leon Musielak. – Wyd. 3 poszerz. – Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2017. – 119 s. : fot., portr.

Błogosławiona Piątka Poznańska: Czesław Józwiak, Edward Kaźmierski, Franciszek Kęsy, Edward Klinik i Jarogniew Wojciechowski – pięciu wychowanków Salezjańskiego Oratorium świętego Jana Bosko w Poznaniu, zamordowanych przez hitlerowców

DEKANAT Rogoziński : od wieków na tej ziemi / Lucyna Betch, Bolesław Nowak. – Rogoźno: Towarzystwo Przyjaciół Rogoźna, 2017. – 103 s. : fot., pl. – (Biblioteka Rogozińskich Zeszytów Historycznych; nr 5)

DOKTOR Kazimierz Filip Wize 1873-1953 : zarys biografii intelektualnej / red. Michał Musielak. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego, 2017. – 405 s. : fot., portr.

Bibliografia s. 357-388

Lekarz, filozof, tłumacz i literat związany z Wojewódzkim Szpitalem dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych „Dziekanka” w Gnieźnie

[DWADZIEŚCIA pięć] 25 lat Wydziału Lekarskiego II Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu : w stulecie uniwersyteckiego medycznego kształcenia w Poznaniu : [album] / pod red. Bogdana Miśkowiaka, Zbigniewa Krasińskiego i Romualda Ochotnego. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego, 2017. – 645 s. : fot., portr.

DŹEJ dżej : rozmowy z Jackiem Jaśkowiakiem Prezydentem Poznania / Jacek Jaśkowiak; rozm. Włodzimierz Nowak, Violetta Szostak. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2017. – 323, [4] s., [16] s. tabl. : portr.

GOSTYNIANKA w wielkim świecie / Honorata Jankowiak – Gostyń: Gostyńskie Stowarzyszenie na Rzecz Kobiet „Jestem”, 2017. – 103 s. : fot., portr.
Sylwetki kobiet pochodzących z Gostynia

GOSTYŃ : inny kadr : [album]. – Gostyń: Urząd Miejski, 2017. – [36] s. : fot., portr.

GRAFICZNE lustra osobowości : [album] / Maciej Guźniczak. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017. – 322 s. : fot.

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu. Także sylwetki twórców

HISTORIA Tonsilu [producenta sprzętu nagłośnieniowego we Wrześni] / Filip Biernat. – Września: Wydawnictwo Kropka, 2017. – 190 s. : fot., portr.

JAK widze... czyli na szage bez Pyrlandie / Waldemar Kurowski. – Poznań: Wydawnictwo Miejskie Poznania, 2017. – 188 s. : rys.

Zbiór felietonów napisanych w gwarze poznańskiej

KALISZ 29 X 1706 : niechciane zwycięstwo, wybaczona porażka / Mikołaj Olejnik, Paweł Sz. Skworoda. – Tarnowskie Góry; Zabrze : Wydawnictwo Infortitions, 2017. – 69 s. : fot., mapy, portr. – (Pola Bitew; 43)

Bitwa ze Szwedami w 1706 roku w okolicy Kalisza

KRAJOBRAZY socmodernizacji : architektura jubileuszowa trzydziestolecia PRL w Wielkopolsce / Weronika Bryl-Roman. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2017. – 223 s. : fot., tab.

KUCHNIA gębicka / Jarosław Lisiecki. – Pępowo: Centrum Rozwoju Gminy Pępowo, 2018. – 119 s. : fot.

LECHICI na Szlaku Piastowskim : Bieg Lechitów 1978-2016 / Janusz Michałowski. – Gniezno: Drukarnia Majorczyk, 2017. – 236 s. : fot.
Ogólnopolski Bieg Lechitów Ostrów Lednicki – Gniezno

NASZA gmina, nasze sprawy : życie codzienne w przedwojennej gminie Włoszakowice / Damian Szymczak. – Włoszakowice: Gminny Ośrodek Kultury, 2018. – 249 s. : fot., portr.

O KALISKICH fortepianach : fotografie i dokumenty ze zbiorów Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej : [album] / Anna Roth. – Kalisz: Muzeum Okręgowo Ziemi Kaliskiej, 2018. – 95 s. : fot., portr.

Dot. fabryk fortepianów w Kaliszu w XIX i XX wieku

OBRAZKI z dziejów oświaty w Wielkopolsce Wschodniej. Z. 3 / Piotr Gołdyn. – Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2017. – 129 s. : fot., portr.
Dot. XX wieku

OBUDZIĆ zapomniane słowa czyli Gwara swarzędzkich stolarzy / Marek Stanisławski. – Swarzędz: [b.w.], 2018. – 128 s. : fot., portr., rys.
Zawiera słownik

[PIĘĆSET] 500 krajowych wojaży „Jantara” Racot : 1982-2017 : [album] / pod red. Wojciecha Ziemiaka. – Kościan: Przedsiębiorstwo Wydawniczo-Usługowe „Tęcza”, 2017. – 400 s. : portr.
Szkolny Klub Sportowy „Jantar” w Racocie

POCZĄTKI Spółdzielni Mieszkaniowej w Kępnie / tekst Dominik Makosch; red. Dominik Makosch, Tomasz Tajnert. – Kępno: Muzeum Ziemi Kępińskiej im. T.P. Potworowskiego, 2018. – 47 s. : fot., pl., portr.

POLSKA, ulubiona masochistka Europy : wybór artykułów z prasy gnieźnieńskiej 2016-2017 / Dawid Jung. – Gniezno: Gnieźnieńska Konfraternia Teatralna, 2017. – 358 s. : fot., portr.

Dot. historii Gniezna oraz osób związanych z Gniezdem. Zawiera także teksty literackie

POWIAT poznański rodzinie / Anna Jaworska i in. – Poznań: Powiat Poznański, 2017. – 69, 71 s. : fot., mapy + mapa (66×86 cm, złoż. 22×15 cm)

Dok. towarzyszący: Mapa turystyczna : powiat poznański : skala 1: 90 000

POWSTAŃCY wielkopolscy : biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919. T. 14 / red. Bogusław Polak. – Poznań: Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Zarząd Główny, 2017. – 231 s. : portr.

POZNAŃ : miasto grzechu / Marcin Kącki. – Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2017. – 341 s.

Reportaż

PROFESOR Wiesław Szczerciński 1900-1972 / Dariusz J. Gwiazdowicz, Jerzy Wiśniewski. – Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, 2017. – 159 s. : fot., portr.

Bibliografia prac Wiesława Szczercińskiego s. 142-160. Bibliografia s. 136-141
Leśnik i myśliwy z Wielkopolski, profesor Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

RESTITUCJA Państwa Polskiego na Kresach Zachodnich Rzeczypospolitej w latach 1919-1939. Cz. 5 / red. Jarosław T. Łożyński, Antoni Taczanowski, Łukasz Jastrząb. – Sieraków; Międzychód : Drukarnia-Międzychód, 2017. – 196 s. : fot., portr., tab. – (Sierakowskie Zeszyty Historyczne; 18)

Powiat międzychodzki w okresie międzywojennym

SEWERYN Mielżyński 1804-1872 : [album] / Katarzyna Gieszczyńska-Nowacka [i in.]. – Poznań: Muzeum Narodowe, 2018. – 253 s. : fot., portr.

Bibliografia s. 246-253

Wystawa w Muzeum Narodowym w Poznaniu poświęcona Sewerynowi Mielżyńskiemu, artyście i kolekcjonerowi dzieł sztuki z Miłosławia

SIERAKÓW : historia nieznaną : wydarzenia, miejsca, ludzie / Roman Chalas, Artur Paczesny, Roman Tomczak. – Sieraków: Wydawnictwo 100 Jezior, 2017. – 182 s. : fot., mapy, portr., tab.

SŁOWNICTWO gwary miejskiej Poznania w ujęciu tematycznym / Anna Piotrowicz, Małgorzata Witaszek-Samborska. – Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2018. – 242 s.

Bibliografia s. 171-185

STARY Ogród Zoologiczny w Poznaniu / Stefan Anioła, Jan Śmiełowski. – Poznań: Wydawnictwo Miejskie Poznania, 2017. – 135 s. : fot.

Od 2 poł. XIX wieku

[SZEŚCZDZIESIĄTY pierwszy] 61 PUŁK Piechoty [Wielkopolskiej] / Przemysław Dymek. – Pruszków: Oficyna Wydawnicza „Ajaks”, 2017. – 55 s. : fot., mapa, portr., tab. – (Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich w Kampanii Wrzesniowej; z. 181)

SZKOŁA Podstawowa w Lewkowie : bibliografia adnotowana w wyborze (od XIX [wieku] do 2015 r.) / oprac. Danuta Jonak. – Ostrów Wielkopolski: Urząd Gminy, 2018. – 41 s.

TADEUSZ Grzelak (1929-1996) / Janusz Stabno. – Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2017 – 95 s. : fot., portr. – (Kaliszanie; 14)
Bokser z Kalisza

TAJEMNICZY pałac Zakrzewo : skarby, sekrety, legendy / Karol Soberski. – Gniezno: Media Lokalne Karol Soberski, 2017. – 256 s. : fot. – (Okruchy Historii)

TAKI Poznań pamiętamy... : życie na Winiarach w XX wieku : [album] / Ewa Burchard, Katarzyna Stelmachowska. – Poznań: Wagros, 2017. – 221 s. : fot., portr., rys.

[TYSIĄC dziewięćset osiemnasty] 1918-2018 : „Wolność kocham i rozumem” : sztuka – bohaterowie – historia – tradycja – miasto – ludzie / Marianna Czerwińska [i in.]; Muzeum Narodowe w Poznaniu. – Poznań: Muzeum Narodowe, 2018. – 71 s. : fot., portr.

Projekt realizowany w ramach obchodów odzyskania niepodległości Polski przez Muzeum Narodowe w Poznaniu wraz z oddziałami

U ŹRÓDEŁ katastrofy dziejowej Polski : Jan Amos Kamensky / Jędrzej Gierych. – Leszno: Wydawnictwo Pardwa, 2018. – [4], 356 s., [4] s. tabl. : fot., portr.

Duchowny braci czeskich, reformator oświaty związany z Leszmem (1592-1670)

Reprint, oryginał: Londyn: Veritas Foundation Press, 1964

WIELKOPOLSKA i Wielkopolanie w dziejach polskiej edukacji : księga jubileuszowa z okazji 50-lecia Zakładu Historii Wychowania na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu / red. nauk. Edyta Głowacka-Sobiech, Katarzyna Kabacińska-Łuczak; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. –

Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017. – 527 s., [1] k. tabl. : fot., portr., tab.

Dot. także Zakładu historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i jego pracowników

WIELKOPOLSKIE ofiary niemieckiego ludobójstwa = Greater Poland victims of German extermination / Marlena Paszko. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2018. – 129 s. : tab.

Bibliografia s. 119-129

WIELOGŁOS pamięci Zygmunta Dudy, pedagoga i regionalisty [z Opalenicy] / red. Bogumił Wojcieszak; współpr. Lucyna Kończal-Gnap, Karol Piotrkiewicz. – Opalenica: Wydawnictwo Opalgraf, 2018. – 248 s. : fot., portr.

WIĘŻNIARKI polityczne z Bojanowa : łagier dla dziewcząt w latach 1952-1956 / Agnieszka Sławińska. – Bojanowo; Sochaczew; Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 2017. – 684 s., [15] s. tabl. : fot., portr., tab. – (W Służbie Niepodległej)

Bibliografia s. 659-685

Z BLISKA i z daleka : katedra poznańska na dawnych widokach : [album] / Waldemar Karolczak. – Poznań: Muzeum Narodowe, 2018. – 70 s. : fot.

ZAPOMNIANA zbrodnia : mroczna tajemnica szpitala „Dziekanka” / Karol Soberski. – Gniezno: Media Lokalne Karol Soberski, 2017. – 192 s. : fot. – (Okrucy Historii)

Szpital psychiatryczny w Gnieźnie w okresie II wojny światowej

ZIELONY trójkąt wyklętych : Września – Gniezno – Konin 1945-1946 / Waldemar Handke. – Warszawa: Capital, 2017. – 293 s. : fot., portr.

Bibliografia s. 273-281

Dot. osób związanych z podziemiem antykomunistycznym – organizacją Zielony Trójkąt, działającej na terenie ziemi gnieźnieńskiej, wrzesińskiej i konińskiej

B. IMPREZY KULTURALNE W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH WOJ. WIELKOPOLSKIEGO

(marzec–maj 2018)

W miesiącach wiosennych inspirację do działalności bibliotek stanowiły: nadejście wiosny, Wielkanoc, Dzień Kobiet, Dzień Matki oraz Światowy Dzień Książki i Praw Autorskich. Tradycyjnie obchodzony jest Dzień Dziecka. Wiele placówek organizowało bloki imprez z okazji Tygodnia Bibliotek, połączone z akcją „Cała Polska czyta dzieciom”. Coraz częściej w księżnicach realizowana jest Noc Bibliotek. Kontynuowane są spotkania Dyskusyjnych Klubów Książek i Dyskusyjnych Klubów Filmowych.

Upowszechniono zajęcia w formie szkoleń komputerowych m.in. w ramach „Tygodnia z Internetem”. Coraz częściej biblioteki zapraszają do udziału w rajdach pod hasłem „Odjazdowy Bibliotekarz”. Wiele bibliotek przeprowadza kursy pięknego czytania i ortograficzne.

Liczne formy popularyzatorskie poświęcone były obchodom rocznic pisarzy. Wiele imprez i spotkań nawiązuje do 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości i Powstania Wielkopolskiego.

Marzec

Bojanowo (pow. Rawicz)

- „Piątki z planszówkami” (także w kwietniu i maju)
- Kurs komputerowy dla seniorów (także w kwietniu i maju)
- Cykl historyczny dla klas V-tych (także w kwietniu i maju)
- XVIII edycja konkursu czytelniczo-geograficznego dla gimnazjalistów „Śladami Tomka Wilmowskiego – Tomek w Gran Chaco”
- „Palma wielkanocna” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego
- Wieczór poezji Sabiny Klak z Zespołem MUS TRIO

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- Wystawa rękodzieła lokalnych twórców z wikliny papierowej

Czempiń (pow. Kościan)

- „Babskie spotkanie” – z brafitterką Anną Różańską-Huk
- Witajcie w naszej bajce – zajęcia literacko-plastyczne dla I klasy szkoły podstawowej

- „Zielona Wielkanoc – witamy wiosnę” – zajęcia dla grup przedszkolnych, przybliżające zwyczaje wielkanocne: zagadki, układanie puzzli, prace plastyczne

Czerniejewo (pow. Gniezno)

- Escape Room – zabawa biblioteczna dla młodzieży
- Dzień Wiosny – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- Book Club – klub dyskusyjny dla młodzieży
- Dzień Wróbla – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- Dzień Lasu – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- W poszukiwaniu rybki zombie – spotkanie dla dzieci z okazji Międzynarodowego Dnia Książki dla Dzieci
- Dzień Pandy – zajęcia literacko-plastyczne dla dzieci (Filia w Żydowie)

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- „Afryka czy nadal dzika” – spotkanie z podróżnikiem Piotrem Kowalskim, dla gimnazjalistów

Gniezno

- „Tu wszystko się zaczęło” – spotkanie autorskie dla dzieci z Agnieszką Gadzińską w ramach programu edukacyjnego „A ja jestem Polak mały”
- „A to Polska właśnie”, „O rety polska przyroda” – zajęcia dla dzieci przedszkolnych w ramach programu „A ja jestem Polak mały”
- „Poeci bawią dzieci” – zajęcia czytelnicze dla dzieci przedszkolnych z okazji Światowego Dnia Poezji
- „Pachnąca biblioteka” – spotkanie autorskie dla dzieci z Joanną Krzyżanek w ramach VIII Festiwalu literackiego „PRETEKSTY”
- „Literaturoznawczy masterzy” – IV Gnieźnieński Turniej Książkożerców w ramach VIII Festiwalu literackiego „PRETEKSTY”
- „Uzbekistan i Iran” – wernisaż wystawy fotograficznej Anny Lis

Gostyń

- Pracownia Komiksowa prowadzona przez Witolda Tkaczyka – tworzenie scenariuszy (także w kwietniu i maju)
- Pracownia Literacka prowadzona przez Małgorzatę Nawrocką-Żarnecką (także w kwietniu i maju)
- Spotkanie autorskie z Agnieszką Tyszką – dla dzieci
- Pracownia Literacka z Rafałem Nawrockim
- Niedziela w Bibliotece: Warsztaty Wielkanocne „Zrób palmę” – prowadzone przez „Biskupianki w Podróży”
- „Jesteśmy razem mój przyjaciel i ja” – powiatowy konkurs plastyczny i wystawa pokonkursowa

- „Miś Paddington” – warsztaty literackie z Piotrem Witoniem – dla dzieci

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- „70 lat minęło” – spotkanie z okazji 70. urodzin Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy Grabów nad Prosną
- „ABC Biblioteki” – cykl spotkań dla przedszkolaków

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „Ozdoby wielkanocne” – wystawa prac rękodzielniczych (Filia w Szkaradowie)
- Zajęcia z dziećmi – papieroplastyka (Filia w Szkaradowie)
- Spotkanie autorskie dla czytelników dorosłych z Hanną Greń, autorką książek kryminalno-obyczajowych

Kalisz

- „Piosenki z dobrym tekstem” – recital Katarzyny Żak, dla czytelniczek z okazji Dnia Kobiet w Klubie Komoda
- „Efektywne poszukiwanie materiałów źródłowych w zasobach cyfrowych” – spotkania Towarzystwa Genealogicznego „Kalisia”, moderator Jerzy Wasilkowski
- „Zwyczajne i tradycje związane ze świętami wielkanocnymi” – pogadanka dla dzieci przedszkolnych (Filia nr 2)
- Spotkanie miłośników kultury francuskiej (Filia nr 7)
- Świąteczne warsztaty rękodzieła (Filia nr 7)
- Wielkanocne warsztaty – pogadanka i warsztaty rękodzieła dla dzieci z przedszkola (Filia nr 9, oddział dziecięcy)
- Zagadki wesołej gromadki – zabawy w bibliotece dla dzieci z przedszkola (Filia nr 9, oddział dziecięcy)
- „Obrazki, szkice, rysunki – odkrywamy tajemnice książkowych ilustracji” – zajęcia dla uczniów kl. I-V szkoły podstawowej (Filia nr 9, oddział dziecięcy)
- Konkursy:
 - ~ „Szukajcie prawdy jasnego płomienia” – przegląd Młodzieżowych Prezentacji Edukacyjnych – konkurs dla szkół ponadgimnazjalnych (w ramach obchodów Roku Adama Asnyka)
 - ~ „Słuchowisko” – konkurs na opowiadanie organizowany przez Prywatną Szkołę Podstawową „Jagiellończyk” (współorganizacja)
- Wystawy:
 - ~ „Architekt z Niecałej. Albert Nestrypke” – wystawa w Sali Recepcyjnej w Ratuszu
 - ~ „Kaliszanki mają głos” – wystawa w ramach obchodów Roku Praw Kobiet (Filia nr 1)

~ „Agatha Christie – mistrzyni suspensu” (Filia nr 4)

Kępno

- „Zbawcy książek” – rozstrzygnięcie konkursu czytelniczego dla dzieci i młodzieży (Filia w Olszowie)
- „Na tropie przyrody – Paweł Pawlak zauważony, doceniony, nagrodzony” – wystawa fotograficzna oraz prezentacja książek tematycznych
- „Wielkanocna palma” – wystawa i rozstrzygnięcie konkursu dla szkół podstawowych
- „Czytanie książek to najpiękniejsza zabawa...” – gry i aktywności czytelnice dla dzieci (Filia w Mikorzynie)

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Występ Kabaretu Zachodniego z okazji Dnia Kobiet (współorganizacja)
- „Bezpieczny Senior” – spotkanie dla członków Klubu Seniora oraz Stowarzyszenia Słoneczny Promyk
- Śniadanie wielkanocne dla osób niepełnosprawnych Stowarzyszenia Słoneczny Promyk (współorganizacja)

Kłecko (pow. Gniezno)

- Emocjo-bajki, czyli świat dziecięcych emocji – warsztaty bajkoterapeutyczne dla dzieci (także w kwietniu)
- Zajęcia z okazji 100. rocznicy odzyskania niepodległości (także w kwietniu i maju)
- „Afrykańska kraina” – warsztaty plastyczne dla dzieci przedszkolnych

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Dzień Kobiet z Biblioteką – spotkanie dla pań z makijażystką Klaudią Kuczyńską
- „Jaja wielkanocne”- wystawa rękodziela Arlety Barteczki i Katarzyny Chlebowski, mieszkanek Kobylina

Koło

- Promocja jubileuszowego, 10. numeru „Rocznika Kolskiego” w Miejskim Domu Kultury w Kole
- Kurs komputerowy dla seniorów
- II Dyktando dla dorosłych i młodzieży – w sali sesyjnej Ratusza miejskiego
- Zajęcia z elementami biblioterapii – głośne czytanie, gry i zabawy czytelnice, zajęcia manualne, zabawy ruchowe (Filia dla Dzieci; także w kwietniu i maju)
- Akademia Plastyki – zajęcia rozwijające aktywność twórczą (Filia dla Dzieci; także w kwietniu i maju)

- „Bajarka” – głośne czytanie baśni, okółotematyczne zajęcia plastyczne (Filia dla Dzieci; także w kwietniu)
- Konkurs czytelniczy – „Wybieramy Mistrza Pięknego Czytania Powiatu Kolskiego 2018” (Filia dla Dzieci)
- „Wielkie małe kobiety” – finał konkursu plastycznego (Filia dla Dzieci)
- „Wpływ jakości powietrza na nasze zdrowie” – prelekcja i pokaz multimedialny; prelegent: Jacek Nowaczyk, naczelnik Wydziału Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa Starostwa Powiatowego w Kole (Filia dla Dzieci)
- „Znajdź mnie i kiedyś odwiedź” – spotkanie autorskie ze Zbigniewem Kołbą (Filia dla Dzieci)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- „Tuwim o wielu twarzach” – zajęcia dla uczniów klas I-III
- „Paniom pokłon poetycki” – spotkanie z Pawłem Kuszczczyńskim, poetą i krytykiem literackim.
- Z cyklu „Z historią przy kawie”: „Ostatni i najmłodszy zamek cesarski w Europie” – wykład dr. Emiliana Prałata
- „O pchle co manier nie miała” – interaktywny spektakl z elementami języka angielskiego w wykonaniu teatru Tak – dla dzieci w wieku 5-10 lat
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „Gwara kościańska” – wykład Aleksandra Skroban-Gnacy
- „O młodości, która została nad Obrą. Adam Tomaszewski – życie i twórczość” – wystawa
- „Życie kościańskiej łąki” – wystawa fotografii Jacka Olejniczaka

Biblioteka Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Ach, motylki już fruwają, dni wiosenne przybywają” – wiosenne spotkania z dziećmi ze szkoły podstawowej
- „Święta, Święta Wielkanocne, jak wesoło, jak radośnie...” – warsztaty plastyczne dla uczniów kl. II szkoły podstawowej
- XIII Gminny Konkurs Recytatorski „Joanna Kulmowa” dla kl. I-III (Stare Oborzyska)
- Warsztaty świąteczne – popołudniowe zajęcia dla starszych i młodszych (Filia Racot)
- Tradycje świąteczne – zajęcia teoretyczne i praktyczne dla przedszkolaków (Filia Racot)
- „Konfrontacje z haftem” – spotkania kółka hafciarskiego w bibliotece (Filia Stary Lubosz; także w kwietniu i maju)
- „Zajęcza polana w bibliotece” – wielkanocne warsztaty plastyczne dla przedszkolaków (Filia Stary Lubosz)

- Zajęcia literacko–plastyczne z okazji świąt wielkanocnych – dla uczniów nauczania zintegrowanego (Filia Stary Lubosz)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- „Zbigniew Herbert – ocalić od zapomnienia” – zajęcia dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych
- „Wielkanocne zwyczaje – baranki, pisanki i inne niespodzianki” – zajęcia dla sześciolatków
- „Ekslibris – znak własnościowy książki” – zajęcia dla kółka polonistycznego szkoły podstawowej

Krobia (pow. Gostyń)

- Wystawa – 90. rocznica urodzin Joanny Kulmowej
- „Lodowe inspiracje Tomasza Piecucha” – wystawa fotograficzna

Krotoszyn

- „Podróże małe i duże” – warsztaty dla seniorów prowadzone przez Aleksandrę Warczyńską z WBPiCAK w Poznaniu
- „Dzień Kobiet”:
 - ~ Wernisaż wystawy malarstwa Danuty Stępień
 - ~ „Kochać babe to nie jest tak ajnfach” – kabaret gwarowy autorstwa Waldemara Wierzby
- „Wolontariat w Australii” – prelekcja Mateusza Kosiora (współorganizacja: ZHP)
- Spotkania Klubu Mam: zajęcia o Franklinie; Kwiatki dla pań; Koszyczki od zajęczka; „Zabawy przeciwko agresji” – spotkanie z pedagogami z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej: pedagog, logopeda Marzena Wolkenstein, pedagog Lidia Wasielak (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Tydzień z Internetem: „Krytyczne myślenie” – zajęcia i lekcje biblioteczne (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Wystawa pokonkursowa prac dzieci po Feriach Zimowych z Pasją (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- „Dziewczyna z piegami” – konkurs czytelniczy dla uczniów szkół podstawowych (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Wystawy prac dzieci z Przedszkola Maciuś (Oddział dla Dzieci i Młodzieży):
 - ~ Dyscypliny sportowe,
 - ~ Zabawka ze skrawka.
- „Baranek wielkanocny” – konkurs plastyczny i wystawa pokonkursowa (Filia)
- „Ozdoba lub kartka wielkanocna” – konkurs plastyczny i wystawa prac (Filia)
- „Dzień Kobiet w bibliotece”, czyli literatura o kobietkach i dla kobietek – promocja literatury (Filia)

- „Co wiemy o teatrze” – spotkanie w bibliotece (Filia)

Krzemieniewo (pow. Leszno)

- „Baranki z kawy” – warsztaty dla dorosłych
- „Poeci polskiej piosenki” – wieczór z piosenką połączony z Dniem Kobiet (Filia w Pawłowicach)
- „Palmy” i „Stroiki” – spotkania Koła Twórczych Czytelniczek (Filia w Pawłowicach)
- „Jak żyli i mieszkali nasi przodkowie” – lekcja regionalna dla dzieci (Izba Regionalna w Pawłowicach)
- „Styropianowe jajka” – warsztaty wielkanocne dla dzieci (Filia w Garzynie)
- Wystawy:
 - ~ „Kwiatek dla Ewy”, „Najpiękniejsze ilustracje Jana Marcina Szancera”
 - ~ „Wszystko dla pań i panów”, „Wielkanocne klimaty”, „Wiosenne rymowanki” (Filia w Pawłowicach)
 - ~ „Joanna Kulmowa i różne rzeczy Hilarego”, „Baby wielkanocne” (Filia w Nowym Belęcinie)

Krzywiń (pow. Kościan)

- Konkurs Recytatorski – z okazji Międzynarodowego Dnia Poezji (Filia w Bieżyniu wraz ze szkołą)
- Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych” – wystawy (także filie)

Leszno

- Wystawy:
 - ~ „Zagubiony w nicości / Perdidiť In Nihilum” – wystawa obrazów Tomasa Bzdęgi (Galeria Dworcowa)
 - ~ „Wystawa Raula Boncuta” (Galeria Lochy)
- „PrzeBUDOWA, czyli nauka, ruch, zabawa” – interaktywna wystawa klocków Imagination Playground
- Spotkanie z Tadeuszem Płuźańskim – dziennikarzem, historykiem i publicystą; koncert muzyki patriotycznej w wykonaniu Agaty Nadrowskiej i Przemysław Maćkowiaka – z okazji Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych
- „Sztuka wyboru, a kreacja” – spotkanie z cyklu „Czytając siebie – laboratorium sztuki i ruchu”; prowadzenie: Bożena Łuczak (także w kwietniu)
- Otwarcie Kawiarni w Bibliotece Ratuszowej – w programie inauguracji m.in. koncert Karoliny Tuz z zespołem w składzie: Tomek Karmiński, Włodzimierz Tuz, Mateusz Pęciak, Janusz Lewandowski i Edward Piniuta
- XIII Finał Miejskiego Konkursu „Mistrz Pięknego Czytania” – dla uczniów leszczyńskich szkół podstawowych oraz spotkanie z Ewą Karwan-Ja-

strzębską, autorką książek dla dzieci i młodzieży (współorganizator: Szkoła Podstawowa nr 4)

- Spotkanie z Rafałem Wosiem – autorem książek m.in. „To nie jest kraj dla pracowników”, publicystą „Polityki”
- „Jak spotkanie z książką może stać się przygodą” – spotkanie z Eleonorą Biberstajn połączone z wernisażem wystawy Raula Boncuta
- Koncert zespołu „Mus Trio” oraz Rafała Gubańskiego
- Spotkanie z Pawłem Kuszczczyńskim – poetą i krytykiem literackim, połączone z promocją jego najnowszej książki „Pora słowa”
- „Poezja kawy” – spotkanie poetyckie; prowadzenie Bożena Łuczak
- Koncert zespołu „Boogie Bron Band” – z cyklu „Wieczory u Brona”
- Koncert zespołu „Nesaser” – zespół młodych muzyków z Leszna i okolic Rawicza w składzie: Adam Konieczny – gitara, klawisze, Konrad Sztyma – gitara, Maciej Sztyma – bas, Mikołaj Lisowski – perkusja
- Spotkanie autorskie z Ewą Rosolską – autorką książek dla dzieci i dorosłych
- „Spotkanie z Hiszpanią” – w ramach cyklu „Kultura i historia państw” (współorganizacja z Fundacją Centrum Aktywności Twórczej)

Łubowo (pow. Gniezno)

- Wystawa Plastyczna – Orzeł Biały
- Gminny Konkurs – Palma Wielkanocna

Mikstat (pow. Ostrzeszów)

- Spotkanie autorskie Zbigniewa Kołby z uczniami szkoły podstawowej
- „Ferie, ferie i po feriach” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego

Nowy Tomyśl

- Z cyklu „Czwartkowe wieczory literacko muzyczne”: „Preludium – owoc z niejednego drzewa” – koncert zespołu Good Staff, promujący najnowszą płytę – „Preludium”
- Z cyklu „Wyszli stąd”: „Twarze Mateusza Kościukiewicza” – spotkanie z wywodzącym się z Nowego Tomyśla aktorem młodego pokolenia
- Z cyklu „Twórca i jego dzieło”: „Jak połączyć zawód z pasją” – spotkanie z Ewą Cielesz, autorką poezji i powieści
- Z cyklu „Pisarz nas gości”: „Róże w garażu i nie tylko” – spotkanie z Agnieszką Tyszką, autorką książek dla dzieci i młodzieży, powieści, bajek, opowiadań, słuchowisk radiowych i scenariuszy teatralnych
- Z cyklu „Opowieści bez liku w wielkanocnym koszyku”: Popołudniowe spotkania dla dzieci prowadzone przez uczniów Zespołu Szkół Zawodowych i Licealnych w Nowym Tomyślu

- Z cyklu „Godziny dla Rodziny”: „Legends meksykańskie” – spotkanie z gawędziarzem Szymonem Góralczykiem
- Z cyklu „Seniorzy w natarciu”: „Mądre żywienie, zdrowe pokolenie” – spotkanie seniorów z Domu Dziennego Pobytu z dr n. med. Emilią Korek, dietetykiem, pracownikiem Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu
- „Marzec z Myszą, która chciała być lwem” – spotkania dla przedszkolaków w towarzystwie bohaterki książki autorstwa Rachel Bright „Myszy, która chciała być lwem”
- VI Święto Kobiecości:
 - ~ „Popatr...” – wieczór Nowotomyskiego Piętra Wyrzów Literackich. Bohaterkami wieczoru były: Katarzyna Mrozik-Stefańska i Wiesława Ptaszyk
 - ~ Spotkanie autorskie z Agnieszką Nortey, Kreatorem Zmiany Wizerunku, autorką książki „Stylowa Królowa”
 - ~ Z cyklu „Twórca i jego dzieło”: Spotkanie autorskie z Anną Dziewit-Meller, dziennikarką, podróżniczką i pisarką, autorką książki „Damy, dziewczuchy, dziewczyny. Historia w spódnicy”
- „Romans w ciemno... z książką” – akcja czytelnicza przygotowana z myślą o czytelniczkach, które w Dniu Kobiet odwiedziły Wypożyczalnię dla Dorosłych
- „Daleka wyprawa” – spotkanie z Robertem Gondkiem, podróżnikiem, fotografem na temat Ekwadoru i Wysp Galapagos
- Spotkanie z Agnieszką Tyszką, autorką „Róż w garażu” oraz książek dla dzieci i młodzieży (Filia w Bukowcu)
- „Selfie w bibliotece” – rozstrzygnięcie konkursu fotograficznego
- „Wiosna w bibliotece” – wiosenne zajęcia czytelnicze dla najmłodszych (Filia w Jastrzębsku Starym)
- Konkurs recytatorski (Filia w Borui Kościelnej)

Osieczna (pow. Leszno)

- Konkurs na najładniejszą pisankę

Ostrowite (pow. Słupca)

- Warsztaty tworzenia palm wielkanocnych
- „Pani Wiosna” – konkurs plastyczny

Ostrzeszów

- Dzień Kobiet w Bibliotece: „Kobiety na trzech kontynentach” – prelekcja podróżnika Piotra Kowalczyka
- „kobieCOŚĆ” – wystawa fotografii Kariny Borowskiej i Anny Piekielnej, słuchaczek II roku Wrocławskiej Szkoły Fotografii AFA

- „Jak to było w PRL’u” – spotkanie autorskie ze Zdzisławem Dudkiem (współpraca: Biblioteka Gazety Obywatelskiej i Stowarzyszenia „Solidarność Walcząca” z Wrocławia)
- „Calineczka” – teatrzyk kamishibai dla klas I-III szkoły podstawowej (Filia w Rogaszycach)

Pakoślaw (pow. Rawicz)

- Spotkanie autorskie z Hanną Greń
- „Bez uprzedzeń” – wystawa z okazji Międzynarodowego Dnia Walki z Dyskryminacją Rasową

Pępowo (pow. Gostyń)

- Spotkanie autorskie z Agnieszką Tyszką dla dzieci

Piaski (pow. Gostyń)

- Spotkania autorskie z Łukaszem Wierzbickim – dla dzieci (Biblioteka Główna i Filia w Szelejewie)

Pogorzela (pow. Gostyń)

- Spotkanie autorskie z Łukaszem Wierzbickim – dla dzieci
- „Plastyczne czary-mary” – spotkania czytelniczo-plastyczne dla dzieci w wieku przedszkolnym (także w kwietniu i maju)

Rawicz

- „ABECADŁO z pieca spadło i do książek wpadło, bałaganu narobiło do zabawy zaprosiło” – warsztaty literackie (także w kwietniu i maju)
- „Zaczarowany świat operetki” – „Klub Melomana” Rawickiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku
- Spotkanie autorskie z Hanną Greń, autorką książek kryminalno-obyczajowych
- XIII Konferencja Międzyszkolna „Kocham moje miasto” pt. „380-lecie lokacji Rawicza”
- „W krainie bajki i baśni” – zajęcia dla dzieci
- Poranki w bibliotece: „Święta wielkanocne Tuż-Tuż” – pogadanki i zajęcia plastyczne
- Galeria Jednego Obrazu: „Kot” – Daniel Wiatrowski

Słupca

- „Słońce, woda i przyroda” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego

Śmigiel (pow. Kościan)

- Wielkanocne warsztaty biblioteczne – na podstawie książki „Aksamitny królik”, dla przedszkolaków

- Babskie pogaduchy – kreatywne warsztaty dla seniorów
- „Wiosna w literaturze, plastyce, muzyce” – warsztaty biblioteczne dla klas III szkoły podstawowej
- „Zwiastuny wiosny” – warsztaty biblioteczne dla przedszkolaków
- Zajęcia grupy zabawowej „Urwiski” – dla dzieci w wieku 1-3 lat (Filia Stare Bojanowo)

Trąbczyn (pow. Słupca)

- Kurs komputerowy dla seniorów – „Zintegrowany informator pacjenta”, „Świadczenia NFZ”
- Tydzień z Internetem – „O rzetelności informacji płynących do odbiorcy za pośrednictwem mediów”

Turek

- „Mandala na weekend, czyli w wolny czas bez stresu” – zajęcia warsztatowe prowadzone przez Dariusza Walaszka, instruktora jogi
- „Bajka dla Julka” – warsztaty pisarskie prowadzone przez Jarosława Klonowskiego (także w kwietniu)
- „Gabriel Garcia Marquez w 90. rocznicę urodzin” – wystawa
- „Rocznice literackie” – wystawa (także w kwietniu)
- Dzień Kobiet – zabawy plastyczne
- Dni Bezpiecznego Internetu – Owce w sieci
- Z. Poletyło „Pisanka”, E. Wagonik „Wielkanocne zajęczi” – zajęcia literacko-plastyczne
- Robotyka WeDo (także w kwietniu i maju)
- Bibliosmyki – zajęcia literacko-plastyczne (także w kwietniu i maju)
- Program 50+:
 - ~ Poetycko-muzyczny wieczór z okazji Dnia Kobiet z udziałem poetów – Jadwigi Marioli Jankowskiej i Lecha Lamenta
 - ~ Warsztaty rękodzieła (także w kwietniu i maju)
 - ~ Symbolika świąt wielkanocnych – spotkanie z pracownikiem Muzeum Miasta Turku im. Józefa Mehoffera

Wijewo (pow. Leszno)

- Wystawy: „Międzynarodowy Dzień Pisarzy”, „Kobiety niezwykle”

Witkowo (pow. Gniezno)

- Wesole Pisanki – konkurs plastyczny dla dzieci oraz wystawa prac
- Wystawa prac plastycznych wykonanych przez uczestników sobotnich poranków w bibliotece (także w kwietniu i maju)

Włoszakowice (pow. Leszno)

- „Kartka wielkanocna” – podsumowanie konkursu plastycznego dla klas I-III oraz wystawa pokonkursowa
- Wystawy:
 - ~ „Edmondo de Amicis – 110. rocznica śmierci”, „Teodor Parnicki – 110. rocznica urodzin”
 - ~ „Igor Newerly – 115. rocznica urodzin” (Filia w Bukówcu Górnym)
 - ~ „Aleksander Minkowski – 85. rocznica urodzin”, „Święta wielkanocne-tradycje i zwyczaje”, „Joanna Kulmowa – 90. rocznica urodzin” (Filia w Krzycku Wielkim)

Zagórów (pow. Sępca)

- Otwarcie wystawy „Dla Niepodległej” przygotowanej przez Jana Kłoca z okazji 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości
- Zajęcia z tabletkami w Ośrodku Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczym w Michalinowie (także w kwietniu)
- „Cyberaktywni Zagórów” – szkolenie komputerowe dla seniorów (także w kwietniu i maju)
- Z tabletkami u pierwszaków – wykorzystanie aplikacji „Poznajemy kosmos”
- Akcja „Tydzień z Internetem” – zajęcia dla seniorów

Zduny (pow. Krotoszyn)

- „Trening i rozwój mózgu” – zajęcia wzmacniające pamięć i koncentrację
- W cyklu „Młodzi, zdolni i ... ze Zdun”: spotkanie z Joanną Hornik
- „Wiem jak wypożyczać książki z bibliotek” – spotkanie z przedszkolakami
- Warsztaty rękodzieła artystycznego klubiku „BIBLIOnitki” – wielkanocne ozdoby na szydełku (Konarzew)

K w i e c i e ń

Bojanowo (pow. Rawicz)

- „Bojanowo na przestrzeni lat” na pocztówkach ze zbiorów Anny Stachowiak z Gołaszyna – wystawa
- „Koziołek Matołek wyrusza w świat” – spektakl Teatru TAK
- Spotkanie autorskie z Joanną Krzyżanek

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- Spotkanie autorskie z Ewą Chotomską

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- Spotkanie autorskie z Agnieszką Tyszką, dla uczniów szkoły podstawowej

Czempiń (pow. Kościan)

- „Tworzymy książkę kamishibai” – zajęcia literacko-plastyczne dla dzieci z okazji Międzynarodowego Święta Książki dla Dzieci
- „Pocztówka z Czempinia” – konkurs plastyczny dla dzieci i młodzieży, mający na celu rozwijanie uzdolnień plastycznych, estetycznych. poszerzanie wiedzy o mieście Czempiniu i jego popularyzację

Czerniejewo (pow. Gniezno)

- Dzień Klauna – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- Dzień Czekolady – zajęcia piątkowe dla dzieci
- Dzień Lotnictwa i Kosmonautyki – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- Kolorowy Świat – zajęcia z okazji Dnia Tęczy w przedszkolu (Filia w Żydowie)
- Gdzie jest zielony? – zajęcia literacko-plastyczne dla dzieci (Filia w Żydowie)

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- Spotkanie z Tomaszem Kowalskim, autorem książki „Nie pozwolił żyć czarownicy”

Gniezno

- „Zwiedzanie na bocianie” – impreza czytelnicza dla dzieci przedszkolnych z udziałem Lidii Szarmach – przewodnika gnieźnieńskiego
- „W baśniowym nastroju” – zajęcia bajkoterapeutyczne dla dzieci przedszkolnych
- „Gdy książkę otwierasz, jak magiczny ptak...” – zajęcia dla dzieci z okazji Światowego Dnia książki
- „A ja jestem Polak mały” – lekcja biblioteczna dla najmłodszych czytelników mająca na celu kształtowanie postaw patriotycznych u dzieci, przeprowadzona z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości
- „Fidem-zaufaj” – wystawa malarstwa i grafiki Marko Rabba

Gostyń

- Wystawa „Początki Gostynia” na Rynku (współpraca z Muzeum w Gostyniu i GOK „Hutnik”)
- „Czytasz – żyjesz wielokrotnie” – zajęcia Gostyńskiego Uniwersytetu Dzieci i Młodzieży
- „Spotkanie z Afryką” – prelekcja gostynianki Beaty Dolińskiej, dla przedszkolaków
- Wielki Gostyński Konkurs Urodzinowy (współpraca z Muzeum w Gostyniu i GOK „Hutnik”)
- „Zaczarowany Świat Zimy – 2016” – wystawa fotografii Julii Ciesielskiej

- „Zaprojektuj widokówkę z Gostynia” – konkurs plastyczny
- Niedziela w Bibliotece: „Majówka w Bibliotece, czyli czytelnicze grillowanie z akcentami patriotycznymi”

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- „Ignasia droga do niepodległości” – spotkanie z Wiolettą Piasecką

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „Żywiół Polski” – spotkanie autorskie z Romanem Pankiewiczem, podróżnikiem i autorem książek

Kalisz

- Spotkanie z prof. Stanisławem Beresiem – w ramach Salonu Literackiego Arkadiusza Pacholskiego
- Spotkanie z Karolem Sienkiewiczem – w ramach Salonu Literackiego Arkadiusza Pacholskiego
- „Kaliskie drogi do Niepodległości” – prezentacja multimedialna i wystawa w ramach obchodów „100-lecia odzyskania przez Polskę Niepodległości”; dla uczniów z Zespołu Szkół nr 9
- „Jak powstaje książka. Od pisarza do czytelnika” – spotkanie dla dzieci z przedszkola, w ramach cyklu „Moja przyjaciółka książka” (Filia nr 2)
- „Od piktogramu do alfabetu: historia pisma” – lekcja biblioteczna i warsztaty dla dzieci (Filia nr 5, oddział dziecięcy)
- Konkursy:
 - ~ VI Międzyszkolny Konkurs Dziennikarski (współorganizacja)
 - ~ „Czytając wyobraźnią” – konkurs dla przedszkolaków (Filia nr 5, oddział dziecięcy; Filia nr 1, oddział dziecięcy)
- Wystawy:
 - ~ „Ziemia nieznaną. Kalisz po belle époque” (Filia nr 3)
 - ~ „Zgraliśmy się plastycznie” – uroczyste otwarcie wystawy przygotowanej przez uczniów Szkoły Podstawowej nr 2 z okazji święta polskiej muzyki i plastyki (Filia nr 5)
 - ~ „Wolność i poeci” – wystawa w ramach obchodów „100-lecia odzyskania przez Polskę Niepodległości” (Filia nr 7)
 - ~ „Z dziejów kaliskiego szkolnictwa” (Filia nr 9)

Kępno

- „Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek” – spotkanie dla dzieci w oparciu o książkę Justyny Bednarek
- „Wszystko jest poezją” – konkurs poetycko-aktorski dla dzieci (Filia w Miłkorzynie)

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Marsz Nordic Walking na Powitanie Wiosny – dla mieszkańców gminy Kiszkowo

Kłecko (pow. Gniezno)

- „Wiosenne kwiaty” – warsztaty plastyczne dla dzieci przedszkolnych
- „Jaś i Małgosia” – teatr kamishibai dla dzieci z przedszkola
- Lekcja biblioteczna dotycząca funkcjonowania biblioteki oraz warsztaty plastyczne dla młodzieży ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Międzynarodowy Dzień Książki dla Dzieci – wystawa
- Rok Herberta – prezentacja wizerunku i twórczości pisarza, poety
- „Każda Pani może być elegancka” – spotkanie z rękodzielną Krystyną Nowackiej; pokaz rękodziela prezentowany przez modelki, ubrane w rzeczy wykonane przez artystkę (Filia w Łagiewnikach)

Koło

- Spotkanie autorskie z Grzegorzem Gołębiowskim
- „Pięć sprytnych kun” – spotkanie autorskie z Justyną Bednarek (Filia dla Dzieci)
- „Jeżycjada” – II edycja akcji Akapit Press – prezentacja multimedialna, warsztat plastyczny i literacki (Filia dla Dzieci)
- „Wytlączanki” – konkurs plastyczny (Filia dla Dzieci)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna Kościan

- „Dziedzictwo mojego miasta” – zajęcia w terenie związane z edukacją regionalną
- „Tam czeka przygoda – książka podróżnicza dla dzieci” – zajęcia dla uczniów klas I-III
- „Kryminalista” w bibliotece – wieczór autorski Alka Rogozińskiego
- Z cyklu „Z historią przy kawie”: „Tekla z Mańkowskich Chłapowska” – wykład dr. Emiliana Prałata
- „Mój Kościan – kartka z pamiętnika” – konkurs literacki dla dorosłych na małą formę literacką (kartkę z dziennika, pamiętnika)
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „Klemens Janicki i jego związki z Kościanem” – wykład prof. Ignacego Lewandowskiego
- „O życiu i twórczości Adama Tomaszewskiego słów kilka” – cykl prezentacji multimedialnych dotyczących życia i twórczości patrona kościańskiej biblioteki, dla uczniów klas IV-VII oraz II-III gimnazjum

- Spotkanie autorskie z Wojciechem Widłakiem, pisarzem tworzącym książki dla dzieci, m.in. z serii o Panu Kuleczce

Biblioteka Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Bajkowe zamieszanie” – występ Koła Bibliotecznego w przedszkolu w Starych Oborzyskach
- „Wiosenne porządki z Pszczółkami” – zajęcia dla przedszkolaków (Filia Racot)
- „Niezwykła historia Janka Meli” – o biografiiach i autobiografiach – zajęcia w klasie VII (Filia Racot)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- „W hołdzie Powstańcom Wielkopolskim” – inauguracja gminnych obchodów setnej rocznicy odzyskania niepodległości i setnej rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego
- „Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Droga Wielkopolan do niepodległości” – wystawa Wielkopolskiego Muzeum Niepodległości
- „Legenda o Świętym Jerzym” – zajęcia dla dzieci z okazji Światowego Dnia Książki

Krobia (pow. Gostyń)

- Wystawa „45. rocznica śmierci Hanny Zdzitowieckiej”

Krotoszyn

- Warsztaty na temat genealogii prowadzone przez Anetę Frenc (współorganizacja: TMiBZK)
- „Kobiety i...” – wernisaż wystawy haftu krzyżkowego Marii Politowicz
- „Co wiesz o Światowym Dniu Książki i Praw Autorskich” – konkurs na Facebooku
- Klub Miłośników Książki – powieści Dinah Jefferies.
- Spotkania Klubu Mam: Przygody z wiosną; Małe podróże po wiosnie; Nasza pani wiosna; Radosna wiosna (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- IV Otwarte Mistrzostwa Powiatu Krotoszyńskiego w Szachach (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Literacki „Świat owadów” czyli rymowanki i czytanki – zajęcia z przedszkolakami (Filia)
- „Magiczny teatrzyk kamishibai” – spotkania z najmłodszymi czytelnikami (Filia)
- „Dzień z kodowaniem” – zajęcia w ramach tygodnia bezpiecznego Internetu (Filia)

Krzemieniewo (pow. Leszno)

- „Wykonanie zamotki z wełny”, „Nauka czytania wzorów”, „Robienie chusty” – spotkania Klubu Kreatywnych Czytelniczek
- „Dzień Scrabble” – spotkanie przy grach planszowych
- „Miś Paddington” – spotkanie autorskie z Piotrem Witoniem
- „Wieczór Scrabble” – wieczór z grami planszowymi (Filia w Pawłowicach)
- „Scrabble” – planszówki z okazji Światowego Dnia Scrabble (Filia w Nowym Belęcinie)
- „Miś Paddington” – spotkanie autorskie z Piotrem Witoniem (Filia w Garzynie)
- „Szukamy wiosny” – zajęcia plenerowe (Filia w Garzynie)
- Wystawy:
 - ~ „Jan Paweł II – wspomnienie”, „Tak się kręci świat dziecięcy” „Wiosna w naszej bibliotece” „Miś Paddington” „Święto Konstytucji”
 - ~ „Książka w literaturze polskiej znani i lubiani”, „Krasnoludki”, „Uczcijmy Majowe Święta” (Filia w Pawłowicach)

Krzywiń (pow. Kościan)

- Prezentacja poezji Hanny Gano, uczeniicy gimnazjum
- Spotkanie Lokalnych Twórców (Filia w Lubiniu)
- „2018 Rokiem Ireny Sendlerowej” – wystawa

Leszno

- Wystawy:
 - ~ „80 lat historii klubu sportowego Unia Leszno” (współorganizacja: Archiwum Państwowe w Lesznie; Galeria Dworcowa)
 - ~ „Kwiaty na znakach pocztowych i w malarstwie” – wystawa Mirosława Gertycha z cyklu „Ze zbiorów LTK” (Salka Klubowa)
 - ~ „Dialog o losie i duszy. Stanisław Vincenz(1888-1971)” (Galeria za Regalami)
 - ~ „Portret Wojska Polskiego” – wystawa pokonkursowa (Galeria Lochy)
- „Paweł Dombek – poseł i społecznik” – wykład członków Młodzieżowej Rady Miasta Leszna
- Koncert duetu Robert Mazurkiewicz & Przemysław Bielawa – muzyków tworzących w gatunkach od poezji śpiewanej, bluesa po bosanowę
- Spotkanie poetycko-muzyczne – z udziałem Aliny i Krzysztofa Galasów, Sabiny Klak oraz Danuty Perier-Berskiej
- „Zbrodnia Katyńska – leszczyńska lista ofiar” – wykład Krzysztofa Handke z okazji 78. rocznicy zbrodni. Spotkaniu towarzyszyła okolicznościowa ekspozycja

- „Birna” – spotkanie z Krzysztofem Deszczyńskim, pisarzem, aktorem i podróżnikiem, w ramach cyklu „Wokół Globusa”
- Koncert zespołu Sunday Morning – w składzie: Daria Kaczór, Rafał Gubański, Iuri Gaspar, Przemek Maćkowiak, Andrzej May, Sławek Pluta
- „W życiu najważniejszy jest wybór” – spotkanie z prof. Jackiem Prokopskim, filozofem i teologiem
- „Więźniarki KL Ravensbrück” – poezja łągrowa w wykonaniu uczniów szkoły podstawowej oraz prelekcja Agnieszki Kołodziejkiej z Oddziału IPN w Poznaniu, a także wysłuchanie wspomnień jednej z ocalałych więźniarek Joanny Kiący-Fryczkowskiej o obozowej rzeczywistości
- Koncert czeskiego pieśniarza Petra Rimskiego z zespołem Misitu – łączącego w swojej twórczości elementy jazzu, chansonu oraz bluesa
- „Nowe przestrzenie czytania...” – konferencja z okazji Światowego Dnia Książki i Praw Autorskich z udziałem nauczycieli, bibliotekarzy oraz uczniów i studentów leszczyńskich szkół i uczelni: wykłady, warsztaty i wystawa (współorganizacja)
- „Percepcja Polski za granicą – jak jesteśmy postrzegani, a co chcielibyśmy o sobie opowiedzieć” – debata, podczas której poruszone zostały tematy związane z polską kulturą, historią i polityką zagraniczną: w debacie uczestniczyli m.in.: Rafał Reczek, dyrektor Oddziału IPN w Poznaniu; Andrzej Kuźmiński, dyrektor MBP w Lesznie; Marcin Kochowicz, dyrektor MBWA w Lesznie oraz Łukasz Przybyłka, prezes Fundacji im. Huberta Mądrego
- „Portret Wojska Polskiego” – rozstrzygnięcie XXI edycji konkursu i prezentacja wystawy pokonkursowej (współorganizator: Leszczyńskie Stowarzyszenie Dzieciom Niepełnosprawnym)
- „Ciotka Klotka” – spotkanie z Ewą Chotomską, autorką tekstów piosenek dla dzieci oraz scenarzystką programów telewizyjnych m.in. legendarnego „Tik-taka”
- Bluesowe Jam Session – z udziałem m.in. Marco Bartoccioniego, Tomasa Bogusia, Jaromego Drażewskiego, Joanny Dutkowskiej, Chucka Frazier, Lecha Niedźwiedzińskiego, Tomka Nowickiego i Ireneusza Pecolda

Łubowo (pow. Gniezno)

- Wystawa malarska DUMBLE – Monika Kazimierska
- Wielka Wystawa Patriotyczna Pocztówka Patriotyczna i Plakaty – uczniowie szkół i przedszkoli

Mikstat (pow. Ostrzeszów)

- Spotkanie autorskie z Witoldem Banachem – dyrektorem Muzeum w Ostrowie Wilkp.

Nowy Tomyśl

- Wystawa tkaniny artystycznej członkiń Pracowni Gobelinu w Granowie (Galeria na Piętrze)
- „Pasje” – wystawa prac Laury Turowskiej, uczennicy drugiej klasy gimnazjalnej (Galeria w Strefie Koloru)
- Z cyklu „Barwy świata”: „Ukraińskie Wesnianki” – koncert wiosennych pieśni Ukrainy w wykonaniu grupy śpiewu białego DREWNO z Zielonej Góry
- Z cyklu „Biblioteka Porad Praktycznych”: „Wiosna w ogrodzie” – spotkanie z Natalią Kaczmarek, inspektorem nadzoru terenów zielonych
- Z cyklu „Seniorzy w natarciu”: „Seniorzy w ogrodzie” – spotkanie seniorów z Domu Dziennego Pobytu z Natalią Kaczmarek, inspektorem nadzoru terenów zielonych
- Z cyklu „Twórca i jego dzieło”: „O podróżowaniu i opisywaniu świata” – spotkanie z Jędrzejem Majką, podróżnikiem, z wykształcenia teologiem i dziennikarzem, autorem książek
- „Filcowe inspiracje” – warsztaty tworzenia filcowej biżuterii prowadzone przez Małgorzatę Szefer i Ewę Dobrowską
- „Pogotowie Informatyczne” – zajęcia internetowe dla seniorów prowadzone przez wolontariuszy, uczniów Zespołu Szkół nr 2 w Nowym Tomyślu
- „W ojczyźnie Samsunga” – opowieść Michała Ilczuka o Korei i zwyczajach ludzi ją zamieszkujących
- „Woda – źródło życia” – projekt mający na celu uświadomienie dzieciom roli wody w przyrodzie i życiu człowieka (Filia w Jastrzębsku Starym)
- „Kwiecień z Tappim” – zajęcia czytelnicze dla przedszkolaków wokół książki Marcina Mortki „Tappi i awantura z olbrzymem”

Ostrowite (pow. Słupca)

- Warsztaty malowania na wodzie
- „Laurka dla Mamy/Taty” – konkurs plastyczny

Ostrzeszów

- Spotkanie autorskie z Piotrem Strzeżyszem, podróżnikiem
- „Odkrywamy Książkowe Emporium” – warsztaty dla klasy III szkoły podstawowej (Oddział Dziecięcy)
- XXI Powiatowy Konkurs Recytatorski „Poeci dzieciom – dzieci poetom” (Oddział Dziecięcy)
- „Calineczka” – teatryk kamishibai dla dzieci przedszkolnych; z okazji Dnia Ziemi – fragmenty encyklopedii „Świat wokół nas” (Filia w Rogaszcach)

Pakoślaw (pow. Rawicz)

- „Wielkie Polki” – wystawa w ramach 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę
- „Jeszcze rosną drzewa, które to widziały” – wystawa z okazji Światowego Dnia Pamięci Ofiar Katynia

Pogorzela (pow. Gostyń)

- „Kolorowy świat Brzechwy” – konkurs plastyczny w bibliotece

Poniec (pow. Gostyń)

- „Baśnie Andersena” – zajęcia dla dzieci
- „Mauretania – muchy groźniejsze od Al-Kaidy” – spotkanie z podróżnikiem Leszkiem Szczasnym

Powidz (pow. Słupca)

- Spotkanie z Robertem Gondkiem, podróżnikiem i fotografem

Rawicz

- Spotkanie autorskie z Gają Grzegorzewską w ramach cyklu „Piękn(i)e piszą”
- „Cudowny świat melodii” – „Klub Melomana” Rawickiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku
- „Sówka mądra główka” – spotkanie z Teatrem „DUET”
- Poranki w bibliotece: „Kwiecień plecień wciąż przeplata...” – pogadanka i zajęcia plastyczne
- Galeria Jednego Obrazu: „Krokusy” – H. Murkowska

Rozdrażew (pow. Krotoszyn)

- Spotkanie z genealogiem Maciejem Kowalczykiem (współpraca z Klubem Seniora „Aktywni”)

Śmigiel (pow. Kościan)

- „O bibliotece i książce” – spotkanie z przedszkolakami
- Maluszki – zajęcia zabawowo-ruchowe dla dzieci 2-3 lat i ich rodziców (Filia w Czaczu)
- „Poznajemy nowe bajki” – Konkurs czytelnicy dla klasy I i III

Trąbczyn (pow. Słupca)

- „Dla Niepodległej” – wystawa z okazji 100-lecia odzyskania niepodległości

Turek

- Międzynarodowy Dzień Książki: „Czerwony Kapturek” – teatryk
- „Wybieramy Mistrza Pięknego Czytania” – rozstrzygnięcie konkursu powiatowego

- Zajęcia w pracowni komputerowej dla członków Regionalnego Stowarzyszenia na Rzecz Osób Niepełnosprawnych
- H.Ch. Andersen „Calineczka” – zajęcia literacko-plastyczne
- Akcja „Żonkile”
- Symbole narodowe Polski – zajęcia plastyczne
- Program 50+:
 - ~ „Życiorysy lokalne. Piszemy biografie bohaterów lokalnych z Turku i powiatu tureckiego” – prezentacja uczniów I Liceum Ogólnokształcącego w Turku
 - ~ Zwiedzanie kościoła ewangelickiego w Turku

Wijewo (pow. Leszno)

- Wystawy: „Miejsca Pamięci Narodowej w Wielkopolsce”, „Jerzy Andrzejewski – 35. rocznica śmierci”

Witkowo (pow. Gniezno)

- „Babcia czarodziejka” – historia Dnia Babci, rola babci w rodzinie – pogadanka dla dzieci przedszkolnych
- Wyspy Koralmowe – spotkanie z autorem książek i podróżnikiem Krzysztofem Kryżą

Włoszakowice (pow. Leszno)

- „Pięknie recytujemy wiersze dla dzieci” – Gminny Konkurs Recytatorski dla klas I-III szkoły podstawowej
- Wystawy:
 - ~ „Międzynarodowy Dzień Książki i Praw Autorskich”, „Międzynarodowy Dzień Książki dla Dzieci”, „Maria Tomaszewska – 85. rocznica urodzin, „Hanna Zdzitowiecka – 45. rocznica śmierci”
 - ~ „Wiosna w poezji polskiej”, „Gorge Orwell – 115. rocznica urodzin” (Filia w Krzycku Wielkim)

Zagórów (pow. Sępca)

- Spotkanie bibliotecznej grupy „Inicjatywy”

Zduny (pow. Krotoszyn)

- „Zwyczajne świąteczne i pierwsze oznaki wiosny” – spotkanie w ramach „Klubu Czytających Rodzin”
- „Mistrz Pięknego Czytania” – konkurs dla uczniów szkoły podstawowej (Baszków)
- „Tylko Norwegia” – spotkanie z Ewą Szajna i Hanną Janik, które opowiedziały o rejsie wzdłuż wybrzeży Norwegii
- „Otwartość” – wernisaż wystawy fotograficznej (Baszków)

- „Latający przyjaciele” – spotkanie z podopiecznymi DPS w Zdunach
- Warsztaty z Makatonu – alternatywnych metod komunikacji – dla młodzieży ze SOSW w Konarzewie

Maj

Bojanowo (pow. Rawicz)

- Spotkanie autorskie z Wioletą Piasecką
- Spotkanie autorskie z Łukaszem Wierzbickim
- „Kartka na dzień Matki” – wystawa ze zbiorów Anny Stachowiak z Bojanowa

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- Ogólnopolski Tydzień Bibliotek ph. „(Do)wolność czytania” wystawy, koncert, lekcje biblioteczne, spotkanie z władzami samorządowymi Gminy Borek Wlkp
- „Zaczytana rodzina” – ogłoszenie wyników i spotkanie laureatów konkursu

Czajków (pow. Ostrzeszów)

Tydzień Bibliotek:

- „Co w trawie piszczy” – przedstawienie dla przedszkolaków i klas II-III szkoły podstawowej
- Spotkanie autorskie ze Zbigniewem Kołbą, dla klas I-II szkoły podstawowej
- „Chcę być kimś” – spotkania z Michałem Zawadką połączone z warsztatami dla uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum

Czempiń (pow. Kościan)

- Spotkanie z Agatą Widzewską – pisarką, poetką, autorką scenariuszy, słuchowisk radiowych, piosenek dla dzieci
- „Tworzymy książkę kamishibai”

Czarniejewo (pow. Gniezno)

- Dzień Star Wars – impreza dla dzieci
- Wystawa modeli Star Wars Krzysztofa Wilczyńskiego
- Bajki, które znamy i kochamy – zajęcia dla przedszkolaków
- Dzień Kosmosu – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- Światowy Dzień Rozwoju Kulturalnego – zajęcia dla gimnazjalistów
- Dzień Strażaka – zajęcia literacko-edukacyjne dla przedszkolaków
- Dzień Sąsiada – zajęcia piątkowe dla dzieci
- Spotkanie autorskie z Karolem Soberskim (Filia w Żydowie)
- Konkurs Pięknego Czytania dla uczniów klas I-III (Filia w Żydowie)

- Kosmiczna Wyprawa – zajęcia z okazji Dnia Kosmosu dla przedszkolaków (Filia w Żydowie)

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- Praca z seniorem – warsztaty komputerowe
- „Świat bez granic – wystawa książek w różnych językach świata” – ze zbiorów Biblioteki Głowińskich – Obcojęzycznej Biblioteki Społecznej w Oleśnicy
- IV Rajd Rowerowy Stowarzyszenia „Stacja Bukownica” do Miejsc Pamięci Narodowej; poznanie biblioteki mieszczącej się w pałacu pułkownika Stanisława Thiela i historii miejsca
- „Literatura niejedno ma imię...” – biblioteka dla najmłodszych:
- „O krasnoludkach i Królowie Śnieżce” – przedstawienie teatralne
- „Król Kruków – legenda Poznania” – opowiadanie w formie teatryku kamishibai,
- „Dzień Matki z Czytelniczkami”:
 - ~ Przedstawienie teatralne uczniów Szkoły w Torzeńcu
 - ~ „Mamą być...” – warsztaty z pedagogiem Anną Lewandowską oraz psychologiem Arletą Zysko-Lar
 - ~ „Macierzyństwo w malarstwie” – prezentacja położnej Małgorzaty Chróścik i wystawa fotografii gimnazjalistek „Mama i ja z książką w tle”

Gniezno

- „Książka jest O.K.” – zajęcia dla dzieci promujące książkę i bibliotekę
- „Lekarz książek” – spotkanie dla dzieci szkół podstawowych z Marzeną Szczerkowską, konserwatorem zabytków
- „Półka nie jest domem książki” – impreza czytelnicza dla przedszkolaków
- „Zakładka z bocianem w tle” – gra biblioteczna dla dzieci połączona z warsztatami tworzenia zakładki do książek
- „Dziedzictwo kulturalne od kuchni” – spotkanie w ramach programu edukacyjnego „A ja jestem Polak mały” dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjum z Łukaszem Muciukiem – działaczem społecznym i kulturalnym promującym produkty lokalne
- „Quest w bibliotece” – konkurs dla czytelników dorosłych
- „A ja jestem Polak mały” – spotkanie autorskie dla dzieci z Elізą Piotrowską
- „Magiczny świat” – spotkanie autorskie dla dzieci z Marcinem Mortkiem w ramach współpracy ze Stowarzyszeniem Fantastyki „FANTASMAGORIA”
- „EKO-znaczy z sercem” – wystawa prac plastycznych uczestników XIII Powiatowego Konkursu Ekologicznego

Gostyń

- „Może (morze) wróci” – spotkanie z pisarzem i podróżnikiem Bartkiem Sabelą
- Festiwal Fantastyki Gostkon – „Czytelnia Komiksów” (współpraca z GOK „Hutnik”)
- „Wiem więcej o Ziemi Gostyńskiej” – konkurs historyczny – szkoły podstawowe i ponadpodstawowe (współpraca z Muzeum w Gostyniu)
- Gostyńska Noc z Duchami: strzelanie z łuku z Kriss de Valnor; „Charakter Komiksu” – wystawa; „Znajdź ducha w komiksie” – konkurs dla dzieci; „Scooby-Doo i duch czarownicy” – seans filmowy; Cosplay pracowników w rolach ekipy Scooby-Doo; „Thorgal. Zdradzona czarodziejka” – słuchowisko w sali audiobooków
- „Zwykła Wystawa Niezwykłych Ludzi” – otwarcie wystawy i ekspozycja (współpraca ze Środowiskowym Domem Samopomocy)
- Niedziela w Bibliotece: Dzień Matki i Dziecka – warsztaty z gostyńską małarką Aleksandrą Adamczak – wykonywanie zakładki do książek

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- „Tobie Polsko! Powstańcy wielkopolscy z ziemi grabowskiej” – wernisaż wystawy
- Tydzień Bibliotek:
 - ~ Warsztaty małego podróżnika z Anną Jaklewicz: „Chiński Nowy Rok” i „Indonezja – kraj różnorodności”
 - ~ Psi patrol zaprasza do zabawy – spotkania z przedszkolakami
 - ~ Spotkanie autorskie ze Sławomirem Koprem
 - ~ „Opowieści z teczki profesora książeczki” – spektakle dla najmłodszych
- „Aktywny Senior 2018” – zakończenie nauki języka angielskiego dla seniorów
- „Wolność! Kocham i rozumiem” – III Grabowska Gra Miejska

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „II wojna światowa” – wystawa (Filia w Szkaradowie)
- „Współczesna dilerka emocji – Agnieszka Lingas-Łoniewska” – spotkania na temat twórczości wybranej pisarki dla uczniów szkół branżowych

Kalisz

- „Święty Józef – kaliski i światowy” – sympozjum (współorganizacja)
- Spotkanie z Elżbietą Janicką – w ramach Salonu Literackiego Arkadiusza Pacholskiego
- „Biblioteka przestrzenią młodego człowieka” – spotkanie z przedszkolakami (Biblioteka Główna, Filia nr 2)

- Kaliskie drogi do Niepodległości – prezentacja multimedialna i wystawa (w ramach Dnia Patrona w Szkole Podstawowej nr 22 im. Józefa Piłsudskiego)
- „BibKA z czytaniem (Biblioteka – Książka – Aktywność) – prelekcja Stefanii Wodzińskiej pt. „Bohaterowie powstania warszawskiego” (Filia nr 9)
- Obchody Roku Zbigniewa Herberta – spotkanie dla uczniów gimnazjum (Filia nr 9)
- „Czytam tobie i sobie” – prezentacja biblioteki, pokaz nowości książkowych, teatrzyk kamishibai – dla dzieci z przedszkola i szkoły podstawowej (Filia nr 9, oddział dziecięcy)
- „Jako cząsteczka wszechświata myśląca” – prelekcja Justyny Szolc i Urszuli Włodarskiej w ramach Roku Adama Asnyka oraz spotkanie z policjantami w ramach cyklu „Bezpieczny senior” (Filia nr 16; współorganizacja)
- Konkursy:
 - ~ Szkolny Konkurs Recytatorski „Tacy jesteśmy” – dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej (współorganizacja)
 - ~ Mistrz Pięknego Czytania – konkurs dla uczniów klas I-III (Filia nr 5, oddział dziecięcy)

Kępno

- Spotkanie z Marcinem Pałaszem (filie w Olszowie i Mikorzynie)
- „Poznaj nasze filie!” – rajd rowerowy w ramach akcji „Odjazdowy Bibliotekarz”
- „Sznurkowa historia” – zajęcia w oparciu o książkę Rokszany Jędrzejewskiej-Wróbel dla podopiecznych Środowiskowego Domu Samopomocy w Kępnie

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Ogólnopolski Tydzień Bibliotek: m.in. spotkanie autorskie dla dzieci z Agnieszką Gadzińską, „Mowa drzew” – wystawa malarstwa Zdzisława Niteckiego
- Wycieczka do Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie oraz zwiedzanie zamku w Gołuchowie dla osób niepełnosprawnych Stowarzyszenia Słoneczny Promyk (współorganizacja)
- Wyjazd członków Stowarzyszenia Słoneczny Promyk na Festyn Sportowo-Rekreacyjny dla Seniorów – Sport Receptą na Zdrowie (współorganizacja)

Kłecko (pow. Gniezno)

- Ogólnopolski Tydzień Bibliotek:
 - ~ warsztaty rękodziela artystycznego dla młodzieży – wykonywanie kolczyków metodą decoupage

- ~ „Kocham moją ojczyznę” – konkurs plastyczny
- ~ Warsztaty rękodzieła artystycznego – wykonywanie obrazów metodą quillingu
- ~ Warsztaty cukiernicze dla dzieci oraz zajęcia plastyczne dotyczące 100. rocznicy odzyskania niepodległości
- ~ „Wesołe klauny” – warsztaty plastyczne dla dzieci przedszkolnych
- ~ „Biblioteczny Krokodyl” – warsztaty plastyczne dla dzieci przedszkolnych

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Uchwalenie Konstytucji 3 Maja – wystawa
- Tydzień Bibliotek (do)wolność czytania: wystawy i spotkania tematyczne z różnymi grupami czytelników; „Muzycznie w Bibliotece” – koncert Duetu Próba Czasu (Dorota Marszałek, Stanisław Szelągowski)
- „Brzuchy z waty” – zajęcia z szycia: szycie pluszaków ze skarpet pod okiem instruktorki Doroty Jagodzińskiej. Tematem przewodnim była książka Justyny Bednarek „Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek”

Koło

- Mecz piłkarski pomiędzy Reprezentacją Pisarzy Polskich a drużyną Czytelników Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kole (wynik – 8:7)
- Dzień Bibliotekarza i Bibliotek: wręczenie nagród w konkursie „Bibliożerca Roku 2017”. Oprawa muzyczna: Jacek Adamczyk (wokół, gitara), Robert Cesarz (śpiew), Krzysztof Toruński (skrzypce).
- Spotkanie autorskie z Wojciechem Jagielskim
- „Prezydenci – naukowcy II Rzeczypospolitej, czyli o Gabrielu Narutowiczu i Ignacym Mościckim” – spotkanie autorskie z Dariuszem Markiem Szrednickim, reżyserem, scenarzystą, historykiem, badaczem dwudziestolecia międzywojennego
- Spotkanie autorskie i warsztaty z Marianną Oklejak – rysowniczką, ilustratorką (Filia dla Dzieci)
- Spotkanie autorskie z Grzegorzem Kasdepke (Filia dla Dzieci)
- „Do twarzy mi z książką” – konkurs fotograficzny (Filia dla Dzieci)
- Terenowa Gra Miejska „W-Koło Niepodległej!” – autor gry : Dariusz Rekosz (Filia dla Dzieci)
- Głośne czytanie „Lokomotywy” Juliana Tuwima, połączone z zajęciami plastycznymi (Filia dla Dzieci)
- Uczestnictwo w Dniach Koła: robienie wianków z papieru – zajęcia dla dzieci (Filia dla Dzieci)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- „*Trele morele* – powiem to trzy razy i w bibliotecznym teatrze wszystko się wydarzy” – zabawy w teatr dla uczestników Klubu Trąbka Bombka
- „Potyczki z genealogią – jak zostać rodzinnym dokumentalistą” – spotkanie genealogiczne prowadzone przez Barbarę Cywińską i Dobrosławę Gucię z Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego
- „Kraina czytania to fajna zabawa” – spotkanie dla uczniów klas I-III
- „W świecie wierszy Juliana Tuwima” – spotkanie dla uczniów Zespołu Szkół im. Marii Konopnickiej w Kościanie
- „Japonia – Samuraj – Aikido” – spotkanie z Piotrem Witoniem, dla dzieci w wieku 6-10 lat
- Z cyklu „Z historią przy kawie”: „Od Akademii Lubrańskiego do Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza” – wykład dr. Emiliana Prałata
- Spotkanie z Tomkiem Nowaczykiem – autorem książki „Gupik ma szczęście”, dla uczniów kl. II z Zespołu Szkół nr 3
- „Gimnastyka to podstawa i dla zdrowia ważna sprawa” – zajęcia dla uczestników Klubu Trąbka Bombka
- Bookcrossing – lektura na wyciągnięcie ręki – akcja czytelnicza
- „Jak stworzyć książkowego bohatera” – warsztaty plastyczne „Do dzieła!”
- „Świat i ludzie w świetle reportaży” – spotkanie z Magdą Omilianowicz, dziennikarką, autorką reportaży i felietonów o tematyce społecznej i podróźniczej

Biblioteka Publiczna Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Książko, przenieś mnie w magiczne miejsce!” – konkurs plastyczny dla uczniów kl. III-VI
- „Moja Rodzina” – zajęcia literacko-plastyczne dla uczniów kl. II szkoły podstawowej
- XV miejsko-gminny konkurs „Papież z dalekiej Polski” (Stare Oborzyska)
- „Znajomi z Bullerbyn” – konkurs czytelniczy dla klas III (Filia Racot)
- „Historie z dreszczykiem” – słów kilka o kryminałach dla młodzieży (Filia Racot)
- Spotkanie „Klubu Małego Czytelnika” – rysowanie portretów swoich mam przy pracy (Filia Turew)
- „Moja mama” – zajęcia literacko-plastyczne dla dzieci: tworzenie wierszyków z życzeniami z okazji Dnia Matki oraz wykonanie laurek (Filia Widziszewo)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- XV Ogólnopolski Tydzień Bibliotek:
 - ~ „Spotkanie z panem Andersenem” – zajęcia dla przedszkolaków
 - ~ Spotkanie z Elizą Piotrowską – dla uczniów klas III
 - ~ „Kupiłeś? Przeczytałeś? Podaruj Bibliotece” – spotkanie dla ofiarodawców książek dla biblioteki
 - ~ „Biblioteka źródłem wiedzy” – zajęcia dla uczniów klasy IV szkoły podstawowej
- „W hołdzie Powstańcom Wielkopolskim” – uroczyste podsumowanie gminnego konkursu plastycznego
- XXIII edycja konkursu wiedzy o Ziemi Koźmińskiej:
- „Powstanie Wielkopolskie na Ziemi Koźmińskiej 1918 – 2018” – dla uczniów szkół podstawowych
- „Rok 1848 na Ziemi Koźmińskiej” – dla uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych

Kraszewice (pow. Ostrzeszów)

- „Co piszczy w trawie” – spektakl teatralny w wykonaniu grupy „Edu-Artis”, dla uczniów szkoły podstawowej
- „Nie ma to jak w domu” – spektakl teatralny dla przedszkolaków
- Spotkanie autorskie ze Zbigniewem Kołbą, dla uczniów szkoły podstawowej

Krobia (pow. Gostyń)

- „Z Lusaki na Księżyc” – spotkanie z pisarzem i podróżnikiem Bartkiem Sa-
belą, dla dzieci
- Wystawy:
 - ~ „15. rocznica śmierci Danuty Gellnerowej”
 - ~ „10. rocznica śmierci Ireny Sendlerowej”

Krotoszyn

- „Plotyn i schyłek antycznego świata” – X spotkanie z cyklu wykładów dr.
Jacka Kępy „Wiara, nauka, sens – kultura antyczna wobec spraw osta-
tecznych” (współorganizacja: TMiBZK)
- Spotkanie autorskie z Olgą Rudnicką
- Warsztaty tworzenia grafiki 3D – dla każdego
- „Ja Czytam, Ty Czytasz, My Czytamy” – wystawa fotografii uczniów
- Tydzień Bibliotek (Oddział dla Dzieci i Młodzieży):
 - ~ „Ptasia akademia” – warsztaty dla dzieci prowadzone przez Przemysła
Świerblewskiego z Nadleśnictwa Krotoszyn
 - ~ „Kamishibai – magiczny teatr obrazkowy” – zajęcia dla dzieci z przedszkoli
 - ~ Spotkanie autorskie z Elizą Piotrowską – dla uczniów szkół podstawowych

- ~ Happening uliczny promujący czytanie – przejście przez targowisko i ulice Krotoszyna
- „Wszystko, tylko nie mięta” – konkurs wiedzy na temat twórczości Ewy Nowak dla młodzieży ze szkół podstawowych i gimnazjum (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Wystawy prac dzieci przedszkolnych: „Ptaki”, „Kubuś i Przyjaciele” (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Wystawa „Dzień Mleka” (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- „Interpretacja impresjonistyczna” – wystawa malarska uczniów szkoły podstawowej (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Spotkanie Klubu Mam: zabawy majowe; spotkanie z logopedą Jadwigą Plutą z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej; zabawy poprawiające mowę u dzieci (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- „Dla Naszych mam” – konkurs recytatorski (Filia)

Krzemieniewo (pow. Leszno)

- „Literatura o robótkach, robótki w literaturze”, „Nauka zamykania oczek pikotkami” – spotkania Klubu Kreatywnych Czytelniczek
- „Na łące” – przedstawienie z bibliotekarzami w roli aktorów
- „W wiejskiej zagrodzie” – przedstawienie z czytelnikami w roli aktorów (Filia w Pawłowicach)
- „Noc w Bibliotece”: „Nocne granie – czyli starych przebojów śpiewanie i słuchanie”, „Telewizja w Pawłowicach” – skecz w wykonaniu bibliotekarek i czytelników (Filia w Pawłowicach)
- „Rozmowy o kobiecej literaturze”, „Po sąsiedzku z biblioteką” – spotkania dyskusyjne z czytelnikami (Filia w Pawłowicach)
- „Jak żyli i mieszkali nasi przodkowie” – lekcja regionalna (Izba Regionalna w Pawłowicach)
- Wystawy:
 - ~ „Międzynarodowy Dzień Muzeów”
 - ~ „Międzynarodowa Nagroda Bookera dla Olgi Tokarczuk za powieść „Bieguni”
 - ~ „Tydzień Bibliotek” (Filia w Nowym Belęcinie)

Krzywiń (pow. Kościan)

- I Gminny Konkurs Czytelniczy „Polubić czytanie”
- Spotkanie autorskie z Wiesławem Drabikiem, pisarzem i ilustratorem, autorem książek dla dzieci
- „Poezja jest dobra na wszystko” – konkurs recytatorski (Filia w Bieżyniu)
- Krasnale w „Książkolandii” – zajęcia dla dzieci z przedszkola: rozbudzanie zainteresowań czytelniczych, kształtowanie poczucia szacunku dla książ-

żek, wyrabianie nawyku korzystania ze zbiorów biblioteki oraz wzbogacenie słownictwa (Filia w Jerce)

Leszno

- Wystawy:
 - ~ „Pułapki czasu” – wystawa ilustracji do książki Ewy Rosolskiej (Galeria Dworcowa)
 - ~ „80-lecie sportu żużlowego w Lesznie” – wystawa prac trzech leszczyńskich fotoreporterów: Edwarda Baldysa, Piotra Markowiaka i Rafała Paszka (Galeria za Regałami)
 - ~ „Homo@erectus” – wystawa Barbary Szumnej (Galeria Lochy)
- Koncert Marco Bartoccioni & Marco Brozzi – włoskich muzyków
- „Pułapki czasu” – promocja książek Ewy Rosolskiej: „Klątwa pieczęci” oraz „Kielich Braci Czeskich” wydanych przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Lesznie
- „Czytając siebie – laboratorium sztuki i ruchu”; prowadzenie: Bożena Łuczak
- „Kulisy spotkań ligowych i transmisji żużlowych” – żużlowe spotkanie z udziałem Adama Skórnickiego, Sławomira Kryjoma oraz Wojciecha Dankiewicza; prowadzenie: Wiesław Dobruszek
- „Rzeź woli” – promocja książki Piotra Gursztyna, dziennikarza prasowego i telewizyjnego
- Wieniawa Jazz Festiwal Koncert Zagórski & Kądziała Collaboration – polsko-izraelski koncert w wykonaniu perkusisty Adama Zagórskiego i saksofonisty Macieja Kądziała oraz izraelskiego kontrabasisty i kompozytora Ehuda Ettuna.
- Recital fortepianowy Tomasza Biberstajna – z cyklu „Klasyka w Bibliotece”
- Spotkanie z Adamem Szostkiewiczem – działaczem opozycji w okresie PRL, tłumaczem, dziennikarzem i publicystą, związanym obecnie z tygodnikiem „Polityka”
- „Poezja kawy” – spotkanie poetyckie; prowadzenie: Bożena Łuczak
- Koncert Boogie Bron Band – z cyklu „Wieczory u Brona”
- „Wieczór muzyczny z Markiem Gaszyńskim” – dziennikarzem muzycznym i prezenterem radiowym przy udziale zespołu MUS TRIO
- „Krwawa potyczka na leszczyńskim dworcu” – wykład Waldemara Handke w związku z przypadającą 71. rocznicą starcia zbrojnego Polaków z żołnierzami Armii Czerwonej
- „Uwięzieni w Galerii Lochy” – promocja książki Jolanty Bartoś, której główna akcja usytuowana jest w murach Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lesznie

Lipno (pow. Leszno)

- Spektakl muzyczny „Frankenstein” – wyjazd do Teatru Capitol we Wrocławiu

Łubowo (pow. Gniezno)

- „3 Maja – obchody rocznicy uchwalenia Konstytucji” – impreza gminna połączona z wystawą patriotyczną
- Warsztaty plastyczne – rozeta, kokarda biało-czerwona
- Spotkanie autorskie z Romanem Pankiewiczem
- Koło Pań Kreatywnych – warsztaty Powertex

Mikstat (pow. Ostrzeszów)

- Konkursy patriotyczne:
 - ~ „Kto Ty jesteś – Polak mały” – literacki
 - ~ „Cieszę się, że tu mieszkam” – plastyczny

Niechanowo (pow. Gniezno)

- „Opowieści z Teczki Profesora Książeczki” oraz „Z Pamiętnika Kujonki” – przedstawienia Teatru Maska z Krakowa dla dzieci klas I-III oraz IV-VI
- Jubileusz 70-lecia Biblioteki w Niechanowie, spotkanie – recital Katarzyny Żak
- Spotkanie autorskie z Romanem Pankiewiczem – dla gimnazjalistów
- Konkurs Ortograficzny o Pióro Wójta Gminy z okazji Dni Niechanowa

Nowy Tomyśl

- XV Tydzień Bibliotek:
 - ~ Z cyklu „Poezja i rap z ulicy Witosa 8” – warsztaty poetyckie dla młodzieży i dorosłych z nowotomyską poetką Dorotą Nowak
 - ~ „(Do)Wolność myślenia” – XV Powiatowe Forum Bibliotekarzy; bibliotekarze wzięli udział w warsztatach tworzenia Loesje
 - ~ „(Do)Wolność projektowania” – warsztaty tworzenia ozdobnych zakładek do książek metodą scrapbookingu poprowadzone przez Magdalenę Mroziak
 - ~ „(Do)Wolność słuchania” – recital „Czekaniem jestem”, w którym wystąpili Agata Amelia Wawrzyniak i Rafał Karasiewicz
 - ~ „(Do)Wolność zabawy”: Majówka z książką – impreza plenerowa dla dzieci pod hasłem: „Tajemnice starej szafy”; w programie spektakl Teatru Edu Artis z Krakowa, występy taneczne, prezentacje bajkowych strojów, warsztaty plastyczne i stoisko etnograficzne
 - ~ Z cyklu „Poezja i rap z ulicy Witosa 8”: „(Do)Wolność śpiewania” – spotkanie młodych raperów-amatorów z Mateuszem „Gryzli” Kamińskim, raperem z Piły zakończone koncertem supportowanym przez Kacpra

- Barana; prezentacja autorskich wierszy Julii Słotkowskiej i Kacpra Barana oraz pokaz grupy tanecznej z NOK-u, przygotowany pod okiem Martynty Woźniak
- ~ „(Do)Wolność tworzenia” – Wieczór Nowotomyskiego Piętra Wyrzów Literackich. Symboliczną szufladę wypełnioną swoją twórczością otwierał Karol Piotrkiewicz
 - Z cyklu „Biblioteka Porad Praktycznych”: „O naszych czworonożnych pupilach” – spotkanie miłośników czworonogów z weterynarzem Radosławem Jezierskim
 - Z cyklu „Seniorzy w natarciu”: „Nie trzymaj pieniędzy w skarpeciel!” – spotkanie z policjantką Wydziału Ruchu Drogowego – asp. Anną Urbaniak
 - „Językowy spacer” – plenerowe spotkanie w ramach Językowego Pogotowia; wycieczka po Nowym Tomyślu z Ryszardem Ratajczakiem, Naczelnikiem Wydziału Organizacyjnego Urzędu Miejskiego
 - „Historia rodzinna i dalekie Filipiny” – spotkanie z Małgorzatą Szumską, aktorką, pisarką i podróżniczką wokół jej książek: „Zielona Sukienka. Przez Rosję i Kazachstan śladami rodzinnej historii” oraz „Twarze Tajfunu”
 - „To ja Mery” – wystawa prac Malwiny Basińskiej – uczennicy drugiej klasy gimnazjalnej (Galeria w Strefie Koloru)
 - II Gminny Konkurs „Mistrz Pięknego Czytania” – konkurs o puchar Mistrza Pięknego Czytania dla klas drugich i trzecich szkół podstawowych (Filia w Bukowcu)

Osieczna (pow. Leszno)

- „Symbole narodowe, patriotyzm – troska o pamięć i historię” – spotkanie edukacyjne dla dzieci

Ostrowite (pow. Słupca)

- Spotkanie autorskie z Tomaszem Samojlikiem
- „Opowieści z teczki Profesora Książeczki” – spektakl teatralny
- Warsztaty tworzenia wiosennych kwiatów z papieru

Ostrzeszów

W ramach Ogólnopolskiego Tygodnia Bibliotek:

- Bibliotekarski Teatr Trzeciej Sztuki: „O Królowie Śnieżce i siedmiu krasnoludkach” – przedstawienie dla przedszkolaków oraz uczniów klas I-II szkół podstawowych
- „Biblioteka rządzi” – marsz przebranych za postacie literackie uczniów klas I, II szkoły podstawowej promujący czytelnictwo
- „Afryka – Etiopia” – spotkanie z podróżnikiem Bolesławem Grabowskim
- Wystawy okolicznościowe:

- ~ Skarbów pozostawionych w książkach przez czytelników
- ~ „Bibliotekarz inaczej” – fotografie bibliotekarek BP MiG Ostrzeszów w niecodziennej aranżacji
- „Projekt MAMA” – spotkanie z okazji Dnia Matki (współpraca z Wydziałem Promocji Urzędu MiG w Ostrzeszowie), prelekcje:
 - ~ Katarzyny Kokoszko-Hodyjas o idei Zero Waste i życiowym minimalizmie,
 - ~ Marty Domagalskiej-Haladyn o pozwoleniu sobie w ciągu dnia na chwilę relaksu, o najważniejszych założeniach jogi według przekazu B.K.S. Iyengara,
 - ~ Iwony Małolepszej – stylistki,
 - ~ Magdaleny Mazurkiewicz – coacha, która spróbowała wyjaśnić, jakie emocje w nas drzemą i jak je okiełznać.
- Udział w II Konferencji ph. „Kwitnące tulipany. Niepełnosprawność – porozmawiajmy” w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Ostrzeszowie (mini wykład o wpływie czytania na rozwój dzieci, zwłaszcza dzieci niepełnosprawnych)
- Noc w Bibliotece: literackie podchody, teatrzyk kamishibai, czytanie przy latarce, spektakl teatralny „O Królowie Śnieżce i siedmiu krasnoludkach” (Filia w Szklarcze Przygodzickiej)

Pakośław (pow. Rawicz)

Tydzień Bibliotek pod hasłem (Do)Wolność Czytania:

- „Ojczyzna polszczyzna – czyli językowe wygibasy” – zajęcia dla uczniów szkoły podstawowej
- „A to Polska właśnie” – każdy przedszkolak zna wiersze o Polsce
- „Kto Ty jesteś?” – porozmawiajmy o naszych symbolach narodowych – zajęcia dla uczniów szkoły podstawowej
- „Kartka patriotyczna na 100-lecie odzyskania niepodległości przez Polskę” – zajęcia plastyczne dla uczniów szkoły podstawowej
- „Powstanie Wielkopolskie” – pogadanka historyczna z udziałem Ireneusza Mikołajewskiego, kustosza Ziemi Jutrosińskiej
- „Jak dobrze znamy swój kraj?” – quizy i gry planszowe o Polsce – zajęcia dla uczniów szkoły podstawowej
- „A to Polska właśnie” – polskie zwyczaje, legendy, znane miejsca, symbole narodowe w wierszach Anny Paszkiewicz – zabawy plastyczne dla klas I szkoły podstawowej
- „To Im zawdzięczamy wolność” – portrety sławnych Polek i Polaków – zajęcia dla uczniów szkoły podstawowej
- „Śladami Tony’ego Halika” – wystawa

- „Najpiękniejsze miejsca w Polsce” – wystawa w ramach 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę

Pępowo (pow. Gostyń)

- „Znajdź mnie i kiedyś odwiedź” – spotkanie ze Zbigniewem Kołbą, dla dzieci

Pogorzela (pow. Gostyń)

- „Obrazki z Ziemi Świętej” – prelekcja Haliny Radoły dla młodzieży

Poniec (pow. Gostyń)

- Kamishibai (historia, definicja, sposób przedstawiania, bajka „Królowa Pszczół”) – spotkanie dla dzieci
- Eksperymentalna biblioteka: proste doświadczenia z przedmiotami i produktami codziennego użytku – warsztaty dla dzieci
- Spotkanie dla seniorów ze Zbigniewem Kołbą, autorem książki „Krioterapia. To warto wiedzieć”
- „Księga, książka, książeczka...” – spotkanie dla dzieci, poznanie historii książki, budowy, rodzajów itp.

Powidz (pow. Słupca)

- Rajd rowerowy „Dla Niepodległej”
- Spotkanie z brafitterką Izabelą Bartkowiak z Poznania
- Spotkanie autorskie z Romanem Pankiewiczem, autorem książki „Polska czwarty żywioł”

Rawicz

- Spotkanie autorskie z Iwoną Walczak w ramach cyklu „Piękn(i)e piszą”
- Spotkanie autorskie z Arkadym Radosławem Fiedlerem w ramach cyklu „Piękn(i)e piszą”
- Spotkanie autorskie z Waldemarem Cichoniem
- Warsztaty detektywistyczne z Dariuszem Rekoszem
- „Magia słowa – Dlaczego przekleństwa są archaizmami?” – warsztaty literackie z Dariuszem Rekoszem
- „Pan Korek pt. Brrr...bardzo zimno” – widowisko plenerowe
- „Muzyka jest wspaniałym zjawiskiem” – „Klub Melomana” Rawickiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku
- Spotkanie autorskie z Anną Gibasiewicz
- Poranki w bibliotece: „Moja rodzina” – zajęcia plastyczne
- Galeria Jednego Obrazu: „Kapliczka” – H. Murkowska

Rozdrażew (pow. Krotoszyn)

- Obchody Dnia Bibliotekarza i Bibliotek: „Tajemnice postrzegania” – wykład dr. Pawła Baranowskiego; wystawa fotografii Dominika Kowalskiego

Słupca

- „Drzewo recenzji – warto czy nie warto przeczytać” – rozstrzygnięcie powiatowego konkursu literackiego dla gimnazjalistów
- „W świecie Andersena” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego

Śmigiel (pow. Kościan)

- Gminny Konkurs Pięknego Czytania – książki Holly Webb
- Gminny Konkurs Recytatorski – „Portrety dziecięce w wierszach Juliana Tuwima”
- „W krainie baśni i bajek”: „Podróże małe i duże po baśniowej literaturze” – baśniowy korowód, konkurs plastyczny „W świecie magicznych stworzeń”
- „Spacerkiem po Śmiglu” – warsztaty historyczno-krajoznawcze dla klasy II szkoły podstawowej
- Kreatywne warsztaty dla dzieci w wieku 6-10 lat (Filia w Starym Bojanowie)
- Integrycyjny Piknik Rodzinny dla grup zabawowych i dzieci niezrzeszonych – dzieci z Nietążkowa, Czacza, Starego Bojanowa
- „Wiosenna łąka” – warsztaty biblioteczne dla przedszkolaków (Filia w Czaczu)

Trąbczyn (pow. Słupca)

- Kurs komputerowy dla seniorów – „Blogi kulinarne”
- Zajęcia z cyklu „Kodowanie na dywanie”

Turek

- Spotkania autorskie Jackiem Łapińskim, autorem książki „Jak być lepszym”
- „Ubrani w książkę” – rozstrzygnięcie konkursu fotograficznego połączone z prelekcją Filipa Bolińskiego na temat fotografii; wystawa pokonkursowa
- Spotkanie autorskie z Ałbeną Grabowską
- „Wypożyczaj-wygraj” – podsumowanie konkursu
- „Aleksander Fredro w 225. rocznicę urodzin” – wystawa
- Warsztaty kryptografii z Kingą Trzmielewską
- J. Krzyżanek „Bajka pachnąca czekoladą” – zajęcia literacko-plastyczne
- „W świecie baśni” – spotkanie dla przedszkolaków
- „Tworzymy kamishibai lokalnych bohaterów” – zajęcia dla szkół podstawowych
- Spotkanie autorskie z Przemysławem Wechterowiczem

- „Bajka pachnąca czekoladą” – zajęcia literacko-plastyczne
- Przemysław Wechterowicz „Uśmiech dla żabki” – zajęcia literacko-plastyczne
- Przemysław Wechterowicz „Mama” – zajęcia literacko-plastyczne
- Zajęcia z tablicą interaktywną dla uczestników Regionalnego Stowarzyszenia na Rzecz Osób Niepełnosprawnych
- „Czerwony Kapturek” – teatrzyk kamishibai
- Program 50+:
 - ~ Spotkanie autorskie z Jackiem Łapińskim, autorem książki „Jak być lepszym”
 - ~ Spotkanie autorskie z Alicją Bohdan, autorką książki „Piękna każdego dnia. 365 wskazówek stylistki”

Wijewo (pow. Leszno)

- „Ocalić od zapomnienia – Powstańcy Wielkopolscy z naszej gminy” – spotkanie zorganizowane we współpracy ze stowarzyszeniem „Działajmy Razem”
- Wystawy: „Rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja”, „Stawni bibliotekarze”, „Matka w poezji”, „135. rocznica śmierci Cypriana Kamila Norwida”
- „Koło Gospodyń Wiejskich w Wijewie – 70 lat minęło” – wystawa fotografii

Witkowo (pow. Gniezno)

- „Selfie – Ja i książka” – konkurs plastyczny dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych
- „Ja i książka” – wystawa prac
- „Nie wiesz? – zapytaj w bibliotece” – gminny konkurs plastyczny dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych
- „Kochajmy bajki” – konkurs dla dzieci
- „Słodka” – przedstawienie Teatru Moralitet dla uczniów szkół podstawowych
- „W szponach uzależnień” – spotkanie autorskie z Anną Onichimowską
- Gminny Konkurs „Zostań Mistrzem Ortografii” – dla szkół podstawowych i gimnazjum
- Gminny Konkurs „Witkowo – Moje Miasto” – dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjum

Włoszakowice (pow. Leszno)

- Wystawy: „Danuta Gellnerowa – 15. rocznica śmierci”, „Charles Perrault – 390. rocznica urodzin”

Zagórów (pow. Słupca)

- Biblioteka na koncercie charytatywnym „Gramy z sercem” – pokaz drukarki 3D oraz programowania robotów w aplikacji Photon Edu w ramach projektu „Kodowanie w bibliotece”

- Spotkanie autorskie z Tomaszem Samojlikiem

Zduny (pow. Krotoszyn)

- „Harry Potter – magia w bibliotece” – konkurs pięknego czytania
- „W podróży z Julianem Tuwimem” – konkurs recytatorski
- „SENSORKI” – zajęcia sensoryczne dla rodziców z dziećmi
- „Księżęta Czartoryscy w Baszkowie” – spotkanie autorskie z Jakubem Morysonem, autorem książki „Księżę Olgierd Czartoryski” (Baszków)
- „Dbamy o nasze mamy” – spotkanie „Klubu Czytających Rodzin”
- „Otwartość” – wernisaż wystawy fotograficznej (Konarzew)
- „Bajki naszego dzieciństwa” – spotkanie z dziećmi ze SOSW w Konarzewie w ramach projektu „Nasze literackie podróże po sztuce i kulturze” (Konarzew)
- Konkurs pięknego czytania Doroty Gellner – dla młodzieży ze SOSW w Konarzewie (Konarzew)

Zdziechowa (pow. Gniezno)

- „Wielkie hece w bibliotece” – przedstawienie dla dzieci przedszkolnych
- Spotkanie autorskie ze Zbigniewem Kołbą – dla dzieci szkolnych

C. WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA I CENTRUM ANIMACJI KULTURY NA ŁAMACH PRASY

DO SIEBIE / Marek Olszewski. W: *Nowe Książki*. – 2018, nr 4, s. 41-42
Recenzja tomu poezji Krzysztofa Bąka „Inne” wydanego przez WBPICAK.

JESTEM obok – żyję / Iwona Gralewicz-Wolny. W: *Nowe Książki*. – 2018, nr 4, s. 34-36
Recenzja tomu poezji Artura Szlosarka „Późne echo” wydanego przez WBPICAK.

NATALIA Malek : Bard i bardka. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 128, s.17
Wiersz Natalii Malek (wydany przez Wydawnictwo WBPICAK) w ramach prezentacji tomów nominowanych w 6. edycji Nagrody Poetyckiej im. Wisławy Szymborskiej.

NOMINOWANI do Nagrody im. Szymborskiej : cztery poetki i jeden poeta / Grzegorz Nurek. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 92, s. 20

Nominacja dla Natalii Malek i jej wierszy „Kord” wydanych przez WBPiCAK.

O POWSTAŃCACH. W: *Monitor Wlkp.* – 2018, nr 5, s. 12

Wystawa fotografii Pawła Andersa o Powstaniu Wielkopolskim w siedzibie WBPiCAK.

ODCHODZENIE od poezji / Michał Sowiński. W: *Tygod. Powsz.* – 2018, nr 20, s. 76

Książki nominowane do Nagrody Silesius, w tym Jacka Gutorowa, „Rok bez chmur”, Wydawnictwa WBPiCAK.

REWOLUCJA niech żyje! / Paweł Mackiewicz. W: *Nowe Książki*. – 2018, nr 4, s. 34-36

Recenzja tomu poezji Darka Foksa „Kronsztad” wydanego przez WBPiCAK.

ROZMOWA celowo nieautoryzowana / Szczepan Kopyt ; rozm. Krzysztof Hoffmann. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 80, s. 8-9

Wywiad z poetą, którego książki publikuje Wydawnictwo WBPiCAK.

W PAŹDZIERNIKU w Gnieźnie całodniowe święto fotografii / Aleksander Karwowski. W: *Przemiany na Szlaku Piastowskim*. – 2018, nr 10, s. 18

Zdjęcia instruktora z Domu Kultury w Trzemesznie pokazane w ramach Galerii WBPiCAK w Poznaniu.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: *IKS*. – 2018, nr 5, s. 94

Nowości wydawnicze WBPiCAK w maju 2018: Lubow Jakymczuk, „Morele Donbasu”; Bogdan Trojak, „Stryj Kaich się żeni”.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: *IKS*. – 2018, nr 4, s. 92-93

Nowości wydawnicze WBPiCAK w kwietniu 2018: Małgorzata Lebda, „Sny Uckermarkerów”; Grzegorz Wróblewski, „Choroba Morgellonów”.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: *IKS*. – 2018, nr 4, s. 100

Imprezy WBPiCAK w kwietniu 2018: wystawa fotografii Pawła Andersa „Chwała powstańcom”.

WSPÓLNOTA w niezgodzie / Karol Francuzik. W: *Gaz. Wyborcza*. – Poznań. – 2018, nr 118, dod. Poznańska Nagroda Literacka, s. 3

Wiersze Szczepana Kopyta zebrane w książce „Zabic” Wydawnictwa WBPiCAK w Poznaniu.

ZAPOWIEDZI w skrócie : głos młodych. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2018, nr 66, s. 5

Wydawnictwo WBPiCAK w Poznaniu oraz CK Zamek zapraszają na spotkanie z Anną Fiałkowską i Tomaszem Bąkiem.

V. KRONIKA

A. Polskie nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodę im. Józefa Łukaszewicza** w 2018 roku otrzymali: *Marian Lewandowski* i *Piotr Drozdowicz*, autorzy książki „Między muzeum a prezbiterium. Z księdzem Marianem Lewandowskim rozmawia Piotr Drozdowicz”; Michał Mencfel, autor książki „Atanazy Raczyński (1788-1874). Biografia” oraz Aleksander Przybylski, „Abisynia. Osiedle na poznańskim Grunwaldzie”.
- **Nagrodę Wielkiego Kalibru** w 2018 roku otrzymał *Ryszard Ćwirlej* za powieść kryminalną „Tylko umarli wiedzą”.
- **Poznańską Nagrodę Literacką im. Adama Mickiewicza** w 2018 roku otrzymała *Anna Bikont*, reporterka i pisarka, za książkę „Sendlerowa. W ukryciu”. **Nagrodę im. Stanisława Barańczaka** (stypendium) otrzymał *Szczepan Kopyt* za tom wierszy „Z A B I C”.

B. Międzynarodowe nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodę Man Booker International Prize** 2018 otrzymała *Olga Tokarczuk* za książkę „Bieguni”.

C. Zmarli

- **Philip Roth** (22.05.2018), amerykański pisarz.
- **Barbara Wachowicz** (7.06.2018), dziennikarka, pisarka, autorka biografii wielkich Polaków, reportażystka, fotografik, scenarzystka, publicystka.
- **Joanna Kulmowa** (17.06.2018), poetka, pisarka, autorka utworów scenicznych oraz książek dla dzieci i młodzieży, reżyser.
- **Jacek Hałasik** (25.06.2018), poznański dziennikarz radiowy, popularyzator gwary, historii i sportu.